

ZBROJNÍ POLITIKA EVROPSKÉ UNIE

MIROSLAV MAREŠ (ED.)

JIŘÍ FORAL, JAROSLAV PETŘÍK, LUKÁŠ VISINGR, JAN ZÁVĚŠICKÝ

MASARYKOVA UNIVERZITA
MEZINÁRODNÍ POLITOLOGICKÝ ÚSTAV

BRNO 2006

Konrad
Adenauer
Stiftung

Publikace vychází s finanční podporou
Konrad-Adenauer-Stiftung, zastoupení v Praze

Recenzoval: Ing. Josef Procházka, PhD.

© Masarykova univerzita, 2006

ISBN 80-210-4120-X

MIROSLAV MAREŠ

1. VYMEZENÍ A ANALYTICKÝ RÁMEC ZBROJNÍ POLITIKY EVROPSKÉ UNIE	7
1.1 Úvod	7
1.2 Vymezení zbrojní politiky EU	7
1.3 Analytický rámec zbrojní politiky EU	9
1.4 Závěr	16
Bibliografie	18

JAN ZÁVĚŠICKÝ

2. EVROPSKÁ OBRANNÁ AGENTURA A DALŠÍ MULTILATERÁLNÍ ZBROJNÍ INSTITUTE V PROSTORU EU	20
2.1 Úvod	20
2.2 Charakteristika současné situace	20
2.3 Zbrojní spolupráce mimo Evropskou unii	21
2.4 Evropská obranná agentura	24
2.5 Kodex	26
2.6 Závěr	27
Bibliografie	27

JAN ZÁVĚŠICKÝ

3. TRANSNACIONÁLNÍ KORPORACE A ORGANIZOVANÉ ZÁJMY ZBROJNÍHO PRŮMYSLU V EU	29
3.1 Úvod	29
3.2 Charakteristika zbrojního průmyslu v současné Evropské unii	29
3.3 Vznik ASD – organizování zbrojních zájmů na úrovni EU?	32
3.4 ASD a zbrojařská lobby v Bruselu	36
3.5 Závěr	37
Bibliografie	37

4. SOUDOBÉ MEZINÁRODNÍ ZBROJNÍ PROJEKTY V PROSTORU EU.....	39
4.1 Úvod.....	39
4.2 Kosmická technika.....	40
4.3 Letecká technika.....	42
4.4 Raketová technika.....	46
4.5 Pozemní technika.....	48
4.6 Námořní technika.....	50
4.7 Závěr.....	51
Bibliografie.....	52

5. POLITIKA EVROPSKÉ UNIE V OBLASTI REGULACE ZBROJNÍHO EXPORTU	54
5.1 Úvod.....	54
5.2 Mezinárodní kontext kontroly konvenčních zbraní	56
5.3 Současný systém opatření Evropské unie upravující obchod se zbraněmi.....	58
5.4 Zhodnocení systému kontroly zbrojního exportu v EU	65
5.5 Závěr	67
Bibliografie	68

6. EVROPSKÁ UNIE A ZHN	70
6.1 Evropské jaderné síly?	70
6.2 Vznik evropské neproliferační politiky	74
6.3 Rozvoj neproliferační politiky	75
6.4 Evropská strategie proti proliferaci ZHN.....	78
6.5 „Nové“ priority EU na poli neproliferace ZHN.....	83
6.6 Závěr.....	85
Bibliografie	85
O AUTORECH.....	89

VYMEZENÍ A ANALYTICKÝ RÁMEC ZBROJNÍ POLITIKY EVROPSKÉ UNIE

MIROSLAV MAREŠ

1.1 Úvod

Zbrojní politika Evropské unie prošla v posledních letech a měsících procesem bouřlivého vývoje. Specifický význam této politiky v rámci procesu evropské integrace a její (přinejmenším potenciální) vliv na globální bezpečnost z ní činí na jednu stranu atraktivní, na straně druhé však i obtížně uchopitelné pole bezpečnostního výzkumu. Následující příspěvek se pokouší nastínit základní definiční, konceptuální a analytické problémy související se zbrojní politikou EU.

1.2 Vymezení zbrojní politiky EU

Pojem zbrojní politika (armament policy, Rüstungspolitik) je užíván v češtině i v jiných jazycích (zvláště v němčině), a to především ve vědecké, publicistické a „občanskospolečenské“ sféře. Ve vztahu k soudobému dění, které souvisí se zbrojením na evropské úrovni, se však v oficiálních dokumentech spíše objevuje pojem zbrojní spolupráce, případně spolupráce zbrojního či obranného průmyslu, anebo je celá problematika označována širším pojmem obranná politika. Mimo úřední sféru se lze setkat i s pojmy zbrojení v EU či – v širším kontextu – militarizace EU (zvláště ze strany odpůrců těchto jevů).

Příčinou použití jiných pojmů než politika je zřejmě zúžený náhled, který je zaměřený pouze na vazby mezi zbrojním průmyslem navzájem anebo s orgány EU, zatímco příčinou „obcházení“ slova zbrojní jsou zřejmě snahy o jazykovou distanci od zbraní jakožto nástrojů zabíjení. Zostřující výrazy odpůrců evropské zbrojní kooperace jsou důsledkem snah prezentovat EU diskreditačně tradičními pojmy souvisejícími s globálními konflikty 20. století (zvláště studené války).

V předkládaném sborníku, který je psán z politologické perspektivy bezpečnostních studií, byl jako nejvhodnější zvolen pojem zbrojní politika, protože

slovo „politika“ více zohledňuje komplexnost dění v oblasti zbrojní spolupráce EU včetně množství aktérů a charakteru výstupů v daném kontextu.

V nejobecnějším významu lze pojmem politika označit „jakýkoliv druh vlivu a nastolení i prosazení požadavků a cílů, ať již v soukromých nebo veřejných oblastech“ (Schubert, Klein 2001: 223). Jednotlivé politiky mohou být mj. vymezeny ve vztahu ke specifické, obsahově konzistentní problematice (sektoru), kterou se zabývají veřejné instituce a další aktéři, jejichž zájmy s ní souvisejí. Poté lze hovořit o sektorové politice, která se může uskutečňovat na nejrůznějších úrovních (komunální, regionální, státní, mezinárodně-regionální, globální).

Jednou ze sektorových politik je i politika zbrojní, přičemž pojem zbrojní politika je vhodným označením i pro zkoumanou problematiku v EU (pojmy obranná politika, vojenská politika či militarizace jsou širší). Tento pojem je však třeba podrobněji konceptualizovat, resp. zúžit do logického významu, a to obecně i v evropském kontextu.

Slovo zbroj podle Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost z roku 2001 znamená: „1. Kovový ochranný oděv středověkých bojovníků, 2. výstroj a výzbroj k boji“ (Akademie věd České republiky, Ústav pro jazyk český 2001). Je zřejmé, že pojem zbrojní politika se v současnosti vztahuje k druhému z uvedených významů. Vojenský výkladový slovník vybraných operačních pojmů považuje za výzbroj a výstroj „všechny položky nespolečenské povahy potřebné k vyzbrojení a vybavení ozbrojených sil“ (Vejmělka a kol.: 301).

— Pokud by byl zohledněn anglický pojem pro výzbroj či zbrojení „armament“, tak ten je vymezen jako „1. obecný pojem pro zbraň“ nebo jako „2. proces vybavení zbraněmi“ (Bowyer 2004: 15). Jestliže dále bude pracováno s předchozí definicí z Vojenského výkladového slovníku, je třeba zdůraznit, že ozbrojené síly mohou být z určitého obecného pohledu (ne však např. z hlediska české vnitrostátní legislativy) i policejní organizace, nevládní i soukromé ozbrojené složky apod. (souhrnně se pak jedná o bezpečnostní síly). Obecně je tedy možné hovořit o zbrojní politice vztahované k různým subjektům, nicméně ve většině státních koncepcí, v rámci mezinárodních organizací i v kontextu EU se jedná hlavně o zbrojní politiku vázanou na vyzbrojování regulérních ozbrojených sil armádního charakteru. Na druhou stranu propojování vojenské a nevojenské bezpečnosti uvedené pojetí relativizuje.

V Grosses Wörterbuch Politik jsou za zbrojní politiku pokládány „státní opatření a výdaje, které mají krýt potřebu zbrojení, aby byl stát vyzbrojen pro případ vojenského konfliktu“ (Wanko – Zolldonz 2005: 305). Pokud se hovoří o zbrojní politice EU, resp. o evropské¹ zbrojní politice, nelze vystačit s ome-

¹ Použití slova „evropské“ pro záležitosti týkající se EU rovněž není zcela bezproblémové,

zením na politiku státu. U EU se v současnosti nejedná o stát, ale o organizaci, jejíž část (první pilíř, tj. Evropská společenství) jsou supranacionálním celkem a v jejíž dalších částech (tzv. druhém a třetím pilíři) se uskutečňuje mezivládní spolupráce. Dynamika evropské integrace, předjímaná i nepřijatou Ústavní smlouvou pro Evropu, donedávna sice směřovala k přeměně celé EU na supranacionální bázi, ale v současnosti je další vývoj integrace otevřený.

Výše uvedená definice zbrojní politiky na státní úrovni je přitom příliš zužující i z toho důvodu, že se zaměřuje pouze na státní opatření a výdaje. Na jejich výsledné podobě se však podílí širší spektrum aktérů (i nestátních), navíc je tato politika propojena i s dalšími sektorovými politikami či je jimi alespoň nepřímo ovlivněna.

V nejobecnějším pojetí je tedy možné definovat zbrojní politiku jakožto činnosti, které jsou vázány na problematiku zajištění výzbroje určitého aktéra, včetně výroby této výzbroje. U zbrojní politiky vázané na vojenskou oblast se jedná o vyzbrojování ozbrojených sil. U soudobé zbrojní politiky EU se poté jedná o činnosti EU vztahující se k vyzbrojování ozbrojených, případně dalších bezpečnostních sil členských států EU anebo k budování bezpečnostních kapacit EU jako celku, včetně činností vztahujících se k podpoře efektivity zbrojního průmyslu a jeho výrobků ze strany EU.

Zbrojní politika EU je ze strany orgánů EU určována snahou, aby měla EU, resp. bezpečnostní síly jejích členských zemí, zajišťující vojenské kapacity ESDP (případně i kapacity v nevojenských oblastech bezpečnosti), dostatečné zbraňové vybavení odpovídající současným potřebám. Tyto potřeby jsou mj. podmíněny i probíhající revolucí ve vojenských záležitostech. Cílem je rovněž to, aby byly výrobky z EU dostatečně účinné a konkurenceschopné (především ve vztahu k výrobkům z USA, ale i Ruska, Číny a dalších zemí) a aby byla dlouhodobě zajištěna existence silného zbrojního průmyslu v EU. Snahou je i to, aby zbraně ze zemí EU nebyly zneužívány proti zájmům EU v krizových oblastech světa.

1.3 Analytický rámec zbrojní politiky EU

Každá politika obecně sestává z institucionální stránky (polity), z procesní stránky (politics) a obsahové stránky (policy). Do institucionální stránky lze řadit státní instituce i nestátní aktéry. Aktéři pak většinou určují i specifický

i když je v řadě oblastí (nejen zbrojní politiky) velmi časté. Evropa není pouze EU a existují i projekty mezinárodní evropské spolupráce (i ve zbrojní oblasti) mimo rámec EU.

charakter určité politiky. Zbrojní politika je obecně charakteristická tím, že se v ní často prolíná státní a nestátní dimenze aktérů. Stát či uskupení států usilující o vlastní silný zbrojní průmysl mu musí vytvořit dostatečnou surovinovou, energetickou a pracovní základnu.

Prvním ze základních aktérů jsou výrobci zbraní (včetně jejich součástí) a výstroje, tj. zbrojní průmysl (zbrojařské firmy mohou být soukromé i státní, přičemž se mohou podílet i na různých společných projektech anebo se organizovat do zájmových skupin, včetně transnacionálních, případně může v rámci mezinárodní organizace probíhat zbrojní spolupráce²). Na zbrojní průmysl je vázán i zbrojní výzkum a vývoj.

Druhým základním aktérem jsou ozbrojené síly, které mají zájem o nákup výzbroje, její údržbu a likvidaci. Ozbrojené síly jsou součástí státu a ten určuje různé mechanismy výběru dodavatelů. Může se jednat o dodávky ze strany domácího zbrojního průmyslu i od zahraničních firem (případně o kombinace dodávek domácího a zahraničního zbrojního průmyslu).

S oběma předchozími aktéry a na ně vázanými činnostmi úzce souvisí dimenze obchodu, resp. trhu se zbraněmi, který je zpravidla charakteristický silnou státní regulací, přičemž specificky je zpravidla upraven export a import zbraní ve vztahu k určitému sociálnímu celku (státu, mezinárodní organizaci, oblasti apod.). Pro tyto účely jsou často státem vytvářeny speciální instituce. Existují i mezinárodní organizace, které se zabývají touto problematikou (včetně vynucování zákazů exportu či importu zbraní), ať již v rámci širší působnosti nebo jako jedinou oblastí činnosti. Obchody se zbraněmi mohou realizovat státní i nestátní firmy, včetně ilegálních obchodů (na nich se mohou podílet i skupiny organizovaného zločinu či tzv. „darebácké státy“). Pro usnadnění obchodu se zbraněmi existují i zbrojní veletrhy.

Specifický vztah ke zbrojní politice má politika odzbrojení, která usiluje o omezení zbrojení anebo likvidaci či konverzi stávajících zbraní a o kontrolu těchto opatření, zpravidla s cílem snížení napětí. Aktéry této politiky mohou být státy a mezinárodní mezivládní organizace i nestátní zájmové skupiny (ty se mohou podílet i na výš zmíněné kontrole zbrojního embarga).

² Na základě poznatků německého politologa Hanse-Georga Ehrharta (Ehrhart 1995: 52–53) lze vymezit základní varianty spolupráce v mezinárodní organizaci následovně:

1. Varianta tržního hospodářství (uvolní se omezení trhu, aby došlo ke zvýšení konkurenceschopnosti);
2. Distributivní varianta (státy si rozdělí zbrojní sektor podle průmyslové specializace);
3. Integračně-politická varianta (přijímání rozhodnutí na nadnárodní úrovni v kontextu integrace, aby došlo k odstranění deficitů a překonání rozdílů v národních pozicích).

Aktéry ve všech čtyřech výše zmíněných analyticky vymezených a navzájem provázaných dimenzích zbrojní politiky jsou i ústavní a správní orgány s širokým rozsahem kompetencí (např. vlády, parlamenty, hlavy států apod.) i politické strany, média a akademické instituce, které se uvedenou problematikou zabývají obecně anebo v rámci specializovaných dílčích složek. Mezi různými aktéry se vytvářejí i stabilnější vazby a sítě, které mají trvalejší charakter a slouží k vzájemné kooperaci, podpoře a výměně informací.

Specifickým případem aktéra, resp. sítě je vojensko-průmyslový komplex, což je pojem, označující specifickou mocenskou elitu, sestávající z vysokých vojenských a politických představitelů propojených se zájmy velkého průmyslu (především zbrojního). Pojem byl použit v roce 1961 tehdejší americkým prezidentem D. D. Eisenhowerem, který varoval před vlivem komplexu (Wanko, Zollondz 2005: 220), a jeho odborné pojetí vychází z analýzy mocenské elity USA padesátých let, zpracované Charlesem Wrightem Millsem (Mills 1966). Pojem byl a je často zneužíván k diskreditaci poměrů v kapitalistických zemích (obviňování z militarismu a zájmu průmyslu a vládnoucí elity na zbrojení pro účely vlastního obohacení).

Státy a spojenecká uskupení států odůvodňují zbrojení³ zpravidla potřebou mít dostatečné prostředky pro odstrašení a případně pro eliminaci nepřítel.

V rámci zbrojení dochází k zvyšování jeho dynamiky, čímž se rozumí postupné kvantitativní zvyšování a kvalitativní zlepšování vojenského potenciálu jako výsledek vojensko-politického zhodnocení situace, technických možností anebo vnitrosociálních požadavků (Buchbender, Bühl, Kujat, 1992: 130). Extrémním vyjádřením zbrojní dynamiky mohou být závody ve zbrojení (Buzan, Herring 1998: 80).

Závody ve zbrojení označují úsilí dvou nebo více států nebo bloků, z nichž jeden se snaží předčít druhého v oblasti zbrojení s konkrétním cílem, aby v případě války mohl spoléhat na větší zdroje nebo aby odstrašil potencionálního útočníka vysokou mírou zbrojení. Permanentní úsilí zvýšit vlastní bezpečnost vede k tomu, že vyzbrojení jedné strany následuje vyzbrojení strany druhé, takže se tyto systémy nacházejí v tzv. zbrojní spirále. To vede mj. na obou stranách k rapidnímu zvýšení nákladů na zbrojení v rozpočtech aktérů závodů ve zbrojení (Wanko, Zollondz 2005: 307) a jeden či více aktérů může být „uzbrojeno“, tzn. že ztratí možnost držet krok ve zbrojení s ostatními. Specifickým zlomem

³ Zbrojení může být vnímáno jako širší pojem než obstarávání výzbroje, např. jako „veškeré prostředky, opatření a cíle, které naplňují vojenský účel. Pod pojem spadají mj. výstavba a udržování ozbrojených sil a zajišťování zbrojních prostředků pro případ války.“ (Wanko, Zollondz 2005: 307).

ve zbrojní dynamice je technologická revoluce jako součást celkové revoluce ve vojenských záležitostech⁴.

Závody ve zbrojení mohou vést k otevřené válce, ale nelze jednoznačně konstatovat vztah mezi závody ve zbrojení a vypuknutím války. Systém odstranění a rovnováhy síly může naopak válce zabránit (Evans, Newnham 1998: 34). Závody ve zbrojení mohou mít i pozitivní vliv zvýšení technologické úrovně určitého odvětví (využitelného i v civilní sféře).

Zbrojení je v základních rysech vysvětlováno jednak jako model akce reakce (tj. určitý aktér reaguje na zbrojení jiného aktéra) a jednak jako model domácí struktury (zbrojení je důsledkem snah domácích aktérů, zpravidla zbrojního průmyslu a jeho politických a vojenských spojenců). Reálně dochází k různému prolínání obou modelů (Buzan, Herring 1998: 75–129).

Aplikace výše uvedeného obecného analytického rámce na zbrojní politiku EU umožní blíže pochopit její specifika. EU je politickým systémem sui generis a nelze ji vnímat jako tradiční národní stát. Nedisponuje ani vlastními ozbrojenými silami ani zbrojním průmyslem, který by tato organizace přímo vlastnila, a to ani určitým podílem (EU ostatně doposud nemá ani právní subjektivitu, tu mají pouze Evropská společenství). EU však (především v rámci prvního a druhého pilíře) realizuje společnou zbrojní politiku.

Druhý pilíř EU obsahuje Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku a v jejím rámci pak Evropskou bezpečnostní a obrannou politiku (ESDP). EU ve druhém pilíři převzala i řadu atributů činnosti Západoevropské unie (WEU)⁵. Cílem ESDP je etablovat EU jako kooperativní mírovou mocnost, přičemž těžiště ESDP spočívá v civilních aspektech zvládání krizí, v dispozici se širokým spektrem nástrojů k zvládání krizí, v rozvoji nové civilně-vojenské operativní kultury, přičemž EU by měla spolupracovat s dalšími mezinárodními organizacemi při striktním zohledňování mezinárodního práva (Ehrhart 2002: 32).

Jednou z oblastí, v nichž se ESDP projevuje, je právě zbrojní spolupráce. Zbrojní politika EU přitom není omezena pouze na druhý pilíř a na ESDP.

⁴ Současnou revoluci ve vojenských záležitostech lze v návaznosti na amerického odborníka Richarda O. Hundleye, kterého cituje i polský expert Martin Koziel, definovat jako „vojenskou technickou revoluci kombinující ostrahu, kapacity C3I (Command, Control, Communications and Intelligence – velení, kontrola, komunikace a zpravodajství) a přesné řízenou municí (tj. technické vymoženosti v uvedených oblastech) s novými operačními koncepty, jako jsou informační válka, nepřetržitá a jednotná vedení operací (rychlejších než postup protivníka) a permanentní ohrožování celého bojového prostoru (které neoponechává nepříteli žádné útočiště ani v nitru jeho vlastního území)“ (Koziel 2002).

⁵ Ve zbrojní oblasti se to projevilo i ukončením činnosti WEAG v zásadě ve prospěch EDA.

Jedním ze současných hlavních cílů této politiky je omezit dopad článku 296 Smlouvy o ES, který v zásadě vyjímá obchod s vojenským materiálem z jednotného trhu, což je záležitost prvního pilíře. Článek 296 je mnoha experty označován za zastaralý a jednotlivé státy je v praxi interpretovaly různě (Procházka, Krč, Ivánek 2003: 23).

Evropská komise usiluje o překonání daného omezení a o vytvoření jednotného obranného trhu (EDEM)⁶. K tomu jí napomáhá i několik stanovisek orgánů EU výrazně limitujících rozsah uvedeného článku (Shabu 2005). V roce 2004 Komise zveřejnila zelenou knihu s názvem „Veřejné zakázky v oblasti obrany“ a v následujících letech se jí díky souhlasu členských zemí podařilo dosáhnout významných pokroků na cestě k EDEM (dosavadním vrcholem je přijetí Kodexu o veřejných zakázkách v oblasti obrany a jeho vstup v platnost dne 1. července 2006). Hlavním specializovaným orgánem zbrojní spolupráce v EU je Evropská obranná agentura, která po několikaletých debatách vznikla v roce 2005. Odpovědnost za ni mají ministři obrany a rozhodnutí jsou přijímána v rámci Rady pro všeobecné záležitosti (GAERC) (Shabu 2005).

EU se zabývá i podporou bezpečnostního výzkumu (včetně výměny vědeckých poznatků mezi členskými zeměmi) v rámci Evropského programu výzkumu bezpečnosti (ESRP)⁷, který je i součástí 7. rámcového programu výzkumu EU. V roce 2005 byl Komisí zřízen Evropský poradní výbor pro

⁶ Bezpečnostní expert Jaroslav Švestka podává základní charakteristiku EDEM následovně: „Podstatou ideje EDEM je, že bez podstatného zvýšení nároků na zdroje je možné zlepšit materiální vybavení armád skrze zavedení některých principů společného trhu do fungování unijního trhu s obranným materiálem, který je deformován mimo jiné tím, že bývá často aspoň částečně v majetku konkrétního státu. Vlády tak jsou z mnoha důvodů motivovány k zadávání zakázek vlastním společnostem. Ale i preferování domácích nestátních výrobců vede k přežívání na volném trhu nekonkurenceschopných firem. Vyjmutí oblasti obrany z obecného regulačního rámce evropského práva zahrnuje i státní podporu zbrojovkám. Roztříštěný trh brání těžit efektivitu a úspory z velikosti zakázek, třetí finance na výzkum a vývoj a vede k technologickému zaostávání produktů. EDEM by také měl omezit právo plynoucí z čl. 296 ES zatajovat informace, jejichž zpřístupnění vlády považují za odporující podstatným zájmům své bezpečnosti. Evropská komise rozdělila problematiku EDEM do čtyř oblastí: poptávka po vybavení pro obranu, nabídka vybavení pro obranu, výzkum a trh s vybavením pro obranu, přičemž do své kompetence zahrnuje dvě poslední jmenované. Od roku 2000 hraje Komise zvláštní roli v systému regulace exportu zboží s dvojitým použitím (pro civilní i vojenské účely). Odstranění protekcionismu by mělo vytvořit větší trh usnadňující především malým a středním firmám získání subdodavatelských kontraktů bez omezení offsety či požadavky na národní subdodavatele“ (Švestka 2006: 75). Existuje i „vidina“ společné akvizice v EU (Fučík 2005: 96–100).

⁷ Jeho důležitou součástí byla zpráva „Výzkum pro bezpečnou Evropu“, kterou pro Komisi zpracovala skupina osobností v roce 2004 (Schmitt 2005: 7).

výzkum v otázkách bezpečnosti (ESRAB)⁸. Výsledky výzkumu mohou být využity v rámci vnější i vnitřní bezpečnosti EU. Krátká doba existence této sub-politiky (v konzistentní podobě existuje od roku 2004) však neumožňuje podrobnější zhodnocení její efektivity.

V současnosti se tedy v EU fakticky jedná nikoliv o „tradiční“ zbrojní či akviziční politiku obdobnou národnímu státu, protože neexistuje jednotná armáda EU ani jednotný systém akvizic pro ozbrojené síly členských zemí EU⁹, ale především o celkovou podporu společného zbrojního výzkumu a spolupráce mezi členskými zeměmi (proto se projevuje i trend odstranit národní bariéry omezující konkurenci) s cílem zvýšit úroveň a celkovou konkurenceschopnost zbrojních výrobků z prostoru EU. Podle některých názorů se v současnosti přeusouvá protekcionismus z národní na evropskou úroveň (Švestka 2006: 77).

Doposud neexistují ani „společné zbraně“ EU (s jistou výjimkou satelitu Galileo, pokud bude považován za zbraň, což může být sporné). Stávající mezinárodní zbrojní projekty v prostoru EU jsou realizovány na základě spolupráce suverénních států bez přímé intervence EU a často jsou do nich zapojeni i partneři z nečlenských zemí Unie (je však třeba zdůraznit, že orgány EU apriori nebrání spolupráci s nečlenskými státy ve zbrojní oblasti, ba dokonce ji mohou v konkrétních případech i podporovat).

Pouze ve stádiu nepropracovaných a oficiálně neschválených plánů jsou snahy (navíc spíše kriticky přijímané) o společný systém protiraketové obrany EU (kterému navíc konkurují vize společné protiraketové obrany NATO, případně ad hoc spolupráce evropských zemí s USA, vyloučena není ani spolupráce s Ruskem apod.) a o společné jaderné síly EU (které by zřejmě vznikly převedením francouzských a možná britských jaderných arzenálů pod EU). O obou zmíněných vizích se v rámci oficiální zbrojní politiky EU zatím příliš často oficiálně nehovoří, mj. i z důvodu některých negativních reakcí na „militarizaci EU“. EU se spíše profiluje politikou zaměřenou proti proliferaci ZHN.

EU se kromě výzkumu, výroby a objednávek zbraní, resp. podporou spolupráce členských zemí v těchto oblastech, zabývá i problematikou exportu a importu zbraní, a to uvnitř i vně území EU. Přijala na tomto poli i několik

⁸ Výbor ESRAB sestává ze dvou skupin, a sice skupiny, která se zabývá požadavky poptávky po výzkumu v otázkách bezpečnosti, a skupiny, která se zabývá požadavky dodavatelského řetězce technologií.

⁹ U států EU, které jsou členy NATO, může docházet i ke konfliktu nebo naopak k vhodnému doplnění se zbrojní spoluprací v NATO. S NATO je ostatně v EU předjímaná v oblasti výzkumu a výroby zbraní úzká spolupráce (Floumoy, Smith, Ben-Ari, McInnis, Scruggs 2006: 89).

významných dokumentů (mj. Kodex chování EU v oblasti vývozu zbraní, Společný vojenský seznam apod.). Poradním orgánem Rady EU, mj. s kompetencemi ve vnitřním trhu s vojenským materiálem, je Pracovní skupina pro zbrojní politiku (POLARM), jejíž činnost však není hodnocena jako úspěšná (Schmitt 2005: 6). Pro export zbraní je jako poradní orgán Rady EU příslušná Pracovní skupina pro vývoz konvenčních zbraní. EU se výrazně angažuje i v politice proti proliferaci ZHN, nicméně tato politika není zpravidla vnímána jako součást zbrojní politiky. Proti ilegálnímu obchodu se zbraněmi bojuje EU i v rámci třetího pilíře (vnitřní věci a justice).

Zbrojní politiku EU obecně podporují ty politické síly, které mají zájem na prohlubování evropské integrace na dosavadní bázi (především křesťanští demokraté, liberálové a převážně i sociální demokraté na evropské úrovni).

V prostoru EU vznikly i nadnárodní zbrojní korporace (BAE Systems, EADS a další) a transnacionální zbrojařské zájmové skupiny (ASD), které mají zájem na posilování zbrojních kapacit EU a na rozvíjení zbrojní spolupráce v jejím rámci. Nadnárodní kooperace silných průmyslových zájmů je současně ze strany některých orgánů EU a podporovatelů evropské integrace příznivě nahlížena jako důkaz „europeizace“ politického, ekonomického a bezpečnostního sektoru.

Někteří nezávislí experti hovoří i o vzniku bezpečnostně-průmyslového komplexu v EU. Toto označení navazuje na koncept vojensko-průmyslového komplexu, nicméně s ohledem na provázanost vnitřní a vnější bezpečnosti, resp. vojenských a policejních operací je zdůrazněna celková bezpečnostní dimenze (Heyes 2006: 4). Uvedený komplex je považován za reprezentanta provázaných zájmů evropského zbrojního a bezpečnostního průmyslu, vědecké sféry v bezpečnostní oblasti a orgánů EU a jejich členských zemí (včetně bezpečnostních složek armádního, policejního i zpravodajského charakteru), přičemž nárůst vlivu celého komplexu je dáván do souvislosti s deklarovaným bojem proti terorismu.

Ideovými¹⁰ odpůrci zbrojní politiky EU jsou v rámci evropského politického spektra zpravidla odpůrci stávající evropské integrace jako takové z různých politických proudů preferujících národní státy a národní zbrojní protekcionismus (konzervativci, krajní pravice, fakticky i nemalá část příslušníků dalších politických proudů působících v národních orgánech¹¹) anebo odpůrci tzv.

¹⁰ Kromě ideových odpůrců jsou odpůrci i zastánci protekcionismu ve zbrojní politice, kterým jde primárně o komerční zájmy.

¹¹ Jistou rezervovanost mohou vyjadřovat i „pro-EU“ subjekty, které na základě svého ideologického zázemí odmítají militarismus (za jehož výraz je pokládána i zbrojní spolupráce

„militarizace EU“ z antikapitalistických ideových směrů (především z krajní levice a z postmaterialistických proudů). Odpor proti zbrojení v EU sehrál i významnou roli při kampani proti Ústavní smlouvě pro Evropu, v jejímž rámci bylo dokonce kriticky upozorňováno i na možnost jaderného vyzbrojení EU.

Levicový a postmaterialistický odpor vůči militarizaci EU je i důležitou součástí agendy soudobého tzv. evropského mírového hnutí¹², které se propojilo s anti(alter)globalizačním hnutím v Evropě. Projevuje se to v agendě Evropských sociálních fór. Bojem proti militarizaci ES/EU (včetně existence vojensko-průmyslového komplexu) se zaštiťovali či zaštiťují i evropští ultralevicoví teroristé a militanti. Na poli zbrojního exportu a protiproliferační politiky se angažují i tradiční transnacionální lidskoprávní nevládní organizace (Amnesty International). Existovaly či existují i různé specializované zájmové skupiny proti zbrojní spolupráci a zbrojnímu obchodu v EU a exportu evropských zbraní, např. Evropská síť proti obchodu se zbraněmi (ENAAT). Zcela konzistentní a specializovaná síť aktérů proti stávající zbrojní politice EU však nevznikla.

1.4 Závěr

Proces vytváření zbrojní politiky v EU vychází z reflexe reálných bezpečnostních potřeb evropských zemí i z potřeb zajištění konkurenceschopnosti výrobců zbrojního průmyslu z EU na světových trzích, současně však existuje politická vůle v některých evropských orgánech (zvláště v Komisi) posílit tímto procesem celkovou dynamiku evropské integrace a rovněž se transnacionální zbrojní průmysl a jeho organizované zájmy snaží vytvořit politické pozice pro maximalizaci svých ekonomických zisků¹³. V soudobé EU se tak projevují ve vzájemné provázanosti jak zbrojní model akce-reakce, tak i specifický „europeizovaný“ model vlivu domácí struktury.

V prostoru EU na sebe naráží protekcionismus národních států a firem tradičně vázaných na národní zbrojní zakázky (zvláště se jedná o menší firmy, protože ty nejsou schopny konkurovat velkým transnacionálním korporacím),

v EU, tyto síly však alespoň podporují kontrolu exportu zbraní, např. zelení či část sociálních demokratů.

¹² Samozřejmě vedle dalších témat, jimiž jsou odpor proti Bushovu pojetí války s terorismem, proti existenci NATO a jeho vojenským operacím „out of area“ apod.

¹³ Celý proces je navíc třeba vnímat i v historickém kontextu, protože základy soudobé zbrojní politiky EU byly vytvořeny v polovině devadesátých let dvacátého století, a to „po zjištění, že evropský zbrojní průmysl je po svém prudkém útlumu na počátku 90. let v alarmujícím stavu“ (Fučík 2001: 45).

odpůrců bezpečnostní integrace na bázi EU a odpůrců zbrojení a obchodu se zbraněmi obecně na straně jedné a snaha části zbrojního průmyslu (včetně jeho zájmových skupin) o volnější zbrojní trh, podporovaná i evropskými orgány (které v celém procesu vidí možnost prohloubení integrace a tím i posílení vlastního vlivu) na straně druhé.

Výsledkem protichůdných zájmů je existence politiky, která doposud zůstává za očekáváním jejích iniciátorů. Je ovšem skutečností, že tlak na vytvoření jednotného zbrojního trhu je v EU zvláště ze strany Komise silný a že roste i reálná potřeba mezinárodní zbrojní spolupráce¹⁴.

V posledních letech byl vytvořen základní koncepční a institucionální rámec zbrojní politiky EU a proces jejího dalšího integračního vytváření a precizace bude alespoň v dílčím časovém horizontu pokračovat, zvláště pokud by se EU musela zapojit do „závodů ve zbrojení“ v globálním rámci při vystupňování konfliktu mezi civilizacemi (za závody ve zbrojení nelze považovat stávající konkurenční boj evropských zbrojařů s americkými, ruskými či jinými výrobci o domácí i zahraniční trhy). Perspektivy jakékoliv politiky EU jsou však odvislé od celkového vývoje evropské integrace, který bude zřejmě ovlivňován hlavně procesem dalšího přijetí či nepřijetí Ústavní smlouvy pro Evropu (v níž je ostatně oblast zbrojní spolupráce, včetně pozice Evropské obranné agentury, podrobně upravena).

Ve vztahu ke koncepci tohoto sborníku je třeba zdůraznit, že zbrojní politika EU se nachází v počátečních fázích své existence, čemuž bylo třeba přizpůsobit i jeho strukturu a obsah. Zachycen je stav zhruba do poloviny roku 2006. Některé kapitoly jsou orientovány více na institucionální aspekty (oblast politiky), jiné více na výsledné dílčí politiky EU (oblast policy).

Tato úvodní kapitola od Miroslava Mareše zasazuje zbrojní politiku EU do širších souvislostí vývoje evropské bezpečnostní integrace a do obecného analytického rámce zbrojní politiky. Další kapitoly jsou věnovány především oblastem, v nichž existují určité smysluplně analyzovatelné výsledky politiky, a kombinují primární náhled z hlediska politiky i policy.

Druhá kapitola od Jana Závěšického analyzuje Evropskou obrannou agenturu a další zbrojní agentury v prostoru EU (ne však orgány EU), přičemž dosavadní dění kolem EDA tvoří i podklad pro pochopení jednotného trhu

¹⁴ Není ovšem jednoznačně dané, zda tato mezinárodní spolupráce bude dominantně řízena ze strany EU, případně NATO, anebo zůstane na bázi ad hoc projektů bez vazby na mezinárodní bezpečnostní organizace. Reálně probíhá spolupráce zbrojařských firem z USA a z Evropy (Fučík 2005: 104–105). Společné zbrojní projekty ostatně nemusí být omezeny hranicemi EU či NATO, o čemž svědčí např. společné zbraně a jejich vývoj u evropských a ruských firem.

s obranným materiálem, kterému s ohledem na dosavadní nerozvinutost není věnována zvláštní kapitola (což platí i pro téma bezpečnostního výzkumu v EU, které je stručně nastíněno v tomto úvodu).

Ve třetí kapitole se rovněž Jan Závěšický zabývá transnacionálními zbrojařskými korporacemi a jejich organizovanými zájmy v prostoru EU, včetně jejich působení na unijní politiku. Následuje kapitola Lukáše Visingra, který stručně charakterizuje stávající mezinárodní zbrojní projekty prostoru EU, přičemž jeho kapitola umožní čtenáři získat přehled o potenciálu, který zbrojařské firmy v EU mají. V páté kapitole Jaroslav Petřík popisuje aktivity EU na poli regulace exportu zbraní (především konvenčních). V poslední kapitole od Jiřího Forala je řešena problematika vztahu EU a zbraní hromadného ničení, přičemž byl záměrně zvolen nepříliš častý přístup konfrontující v jednom textu úsilí některých aktérů o jaderné vyzbrojení EU a její (bezesporu významnější) aktivity proti proliferaci zbraní hromadného ničení. Lze doufat, že pro českého čtenáře bude tato uvozující studie do problematiky zbrojní politiky EU přínosná.

Bibliografie

- Akademie věd České republiky, Ústav pro jazyk český (2001): *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia.
- Bowyer, R. (2004): *Dictionary of Military Terms*. Oxford: Macmillan.
- Buchbender, O. – Bühl, H. – Kujat, H. (1992): *Wörterbuch zur Sicherheitspolitik*. Berlin, Bonn, Hamburg: Verlag E. S. Mittler & Sohn.
- Buzan, B. – Herring, E. (1998): *The arms dynamics in world politics*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Ehrhart, H. G. (1995): *Die EU und die Sicherheit Europas (Teil I). Integrationspolitische und rüstungswirtschaftliche Aspekte*. Hamburg: Institut für Friedensforschung und Sicherheitspolitik an der Universität Hamburg.
- Ehrhart, H. G. (2002): *Einleitung: Die EU-Staaten auf dem Weg zu einer gemeinsamen Sicherheits- und Verteidigungspolitik*. In Ehrhart, H. G. – Berger, B. (Hrsg.): *Die Europäische Sicherheits- und Verteidigungspolitik. Positionen, Perzeptionen, Probleme, Perspektiven*. Baden Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, s. 19–32.
- Evans, G. – Newnham, J. (1998): *The Penguin Dictionary of International Relations*. London: Penguin Books.
- Floumoy, M. A. – Smith, J. – Ben-Ari, G. – McInnis, K. – Scruggs, D. (2006): *European Defence Integration. Bridging the Gap Between Strategy and Capabilities*. Military Technology, Nr. 1, pp. 87–89.
- Fučík, J. (2001): *Současný stav a vývoj evropského zbrojního průmyslu*. In Khol, R. (ed): *Česká republika a Evropská bezpečnostní a obranná politika*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, pp. 43–54.

- Fučík, J. (2005): *Zbrojní průmysl v transatlantickém prostoru – spolupráce, nebo soutěžení?* In Balabán, M. (ed.): *Bezpečnostní budoucnost České republiky. Otázky, výzvy, problémy. Sborník statí ke konferenci „Česká bezpečnostní politika a její perspektivy“*. Praha: Středisko bezpečnostní politiky. Centrum pro sociální a ekonomické strategie, pp. 89–108.
- Hayes, B. (2006): *Arming Big Brother. The EU Security Research Programme*. Amsterdam: Transnational Institute, Statewatch.
- Kozíel, M. (2002): *Transatlantické vztahy a Spojenými státy vedená revoluce ve vojenství. Analýzy*. Centrum strategických studií (<http://www.strat.cz/bulletin/page.php?id=40>).
- Mills, Ch., W. (1966): *Mocenská elita*. Praha: Orbis.
- Procházka, J. – Krč, M. – Ivánek, J. (2003): *Obranný průmysl České republiky po rozpadu bipolarity*. Brno: Vojenská akademie v Brně.
- Shabu, M. (2005): *Evropská zbrojní spolupráce – překážky jednotného vnitřního trhu*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky (<http://www.amo.cz/cz/vyzkumne-centrum/publikace/index.php?ID=&IDp=179&tema=clanky>).
- Schmitt, B. (2005): *Armaments Cooperation in Europe*. Paris: Institute for Security Studies, European Union (<http://www.iss-eu.org/esdp/07-bsarms.pdf>).
- Schubert, K. – Klein, M. (2001): *Das Politiklexikon*. Bonn: Verlag J. H. W. Dietz. Nachf.
- Švestka, J. (2006): *Výzbrojní politika ozbrojených sil České republiky* (magisterská diplomová práce). Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity.
- Vejmelka, O. a kol. (2004): *Vojenský výkladový slovník vybraných operačních pojmů*. Praha: AVIS.
- Wanko, Ch. – Zollondz, A. (2005): *Grosses Wörterbuch Politik. Grundwissen A-Z*. München: Compact Verlag.

EVROPSKÁ OBRANNÁ AGENTURA A DALŠÍ MULTILATERÁLNÍ ZBROJNÍ INSTITUTE V PROSTORU EU

JAN ZAVĚŠICKÝ

2.1 Úvod

Zbrojní politika Evropské unie a dynamika jejího rozvoje zaostávají za akcelerujícím vývojem Evropské bezpečnosti a obranné politiky (European Security and Defence Policy, ESDP). Pro veškeré programy a iniciativy zbrojní spolupráce je klíčová koncepce a rozvoj ESDP, v poslední době zejména European Headline Goal 2010 a koncept tzv. Bojových skupin (Battle Groups) EU. Má-li se Evropa stát, jak opakovaně proklamuje, světovým aktérem i na poli bezpečnosti a operací na řešení krizí, musí disponovat mj. odpovídajícími prostředky. Pro jejich akvizici ovšem v Evropě nepanují ideální podmínky. Evropská unie se stává vhodnou platformou pro možnou zbrojně-politickou integraci.

Cílem práce není zevrubná analýza právních podkladů či institucionálních aspektů situace či analýza jednotlivých zbrojních projektů a zakázek, o čemž pojednává jiná část tohoto sborníku. Smyslem textu je podat stručnou informaci o aktivitách vně a v rámci Evropské unie, které se přímo týkají zbrojní politiky. V první řadě budou uvedeny aktivity mimo Unii a poté se text zaměří na EU, přičemž hlavní pozornost bude věnována aktuálním otázkám Evropské obranné agentury (European Defence Agency, EDA).

2.2 Charakteristika současné situace

Jakkoliv se na straně nabídkové integrují průmyslové subjekty, na straně poptávky je situace dost odlišná. V prostoru vymezeném členskou základnou Unie tak existuje na 25 státních správ, kdy každá chce něco jiného a dosažení nějakého konsensu je takřka neuskutečnitelné. Faktorů, jež brání ujednocení poptávky, je řada. Nákup hotových výrobků (off-the-shelf) je pro dnešní státní odběratele nemyslitelný bez offsetů. Offsety jsou velmi pokřivujícím a akvizici komplikujícím faktorem, zvláště je-li vzato v úvahu, že výše offsetů jde i nad

100 % výše zakázky. Dále hraje roli politicky atraktivní účast při výrobě, někdy i výzkumu a vývoji, která je ovšem maximálně komplikována principem „juste retour“ (přiměřená návratnost investic), který v zásadě znamená proporční návratnost prostředků vynaložených na daný projekt mezi zúčastněnými stranami (čti státy) skrze dělbu práce na zakázce. Státy se zde tedy snaží o rozdělení výroby a její realizaci vlastními silami či firmami – respektive průmyslovými subjekty působícími na území daného státu rovnající se v součtu vládním výdajům do projektu. Klasicky rigidně uplatňovaný mechanismus „juste retour“ pravidelně evaluovaný a účtovaný samozřejmě omezuje flexibilitu dělby práce, management projektu a rapidně tak snižuje efektivitu vynaložených prostředků. Samozřejmě, že rozdělení výroby má kromě zvýšení nebo udržení počtu pracovních míst a výrobních kapacit v chodu i jiné významné faktory, především zisk know-how a přístup k vyspělým technologiím. (srov. Kapstein 2004) Politika offsetových zakázek by měla být reflektována v širším rámci obranného plánování, neboť její vymizení lze považovat za nepravděpodobné.

2.3 Zbrojní spolupráce mimo Evropskou unii

Výše zmíněným problémům se snažili výrobci a jejich odběratelé čelit několika cestami. Dlouhou dobu dominovala zbrojním záležitostem Západoevropská skupina pro vyzbrojování (Western European Armament Group, WEAG). Historie WEAG sahá až do roku 1976, kdy ministři obrany evropských států NATO s výjimkou Islandu založili vůbec první fórum zbrojní spolupráce. Vznikla tak Skupina nezávislého evropského programu (Independent European Programme Group, IEPG). V roce 1992 byl IEPG převeden pod Západoevropskou unii a vznikl WEAG. WEAG ukončila svou činnost 23. května 2005. Mezi její hlavní cíle patřilo:

- 1) efektivnější využití vynaložených prostředků, mj. především cestou lepší harmonizace akvizičních poptávek;
- 2) otevření národních trhů mezinárodní konkurenci a přeshraniční tržní soutěži;
- 3) posílení evropské technologické a průmyslové základny;
- 4) spolupráce v oblasti výzkumu a vývoje.

WEAG organizoval svou práci do tří panelů. Panel I se zabýval harmonizací vojenských požadavků a jeho cílem bylo prosazovat programy zbrojní spolupráce. Panel II řešil výzkum a vývoj. Zde se jako asi největší problém ukázala otázka duševního vlastnictví a distribuce výstupů ze společných projektů. Panel III se orientoval na sektor ekonomiky obrany. Největší výzvou pro tento

panel byla otázka koordinace akvizičních politik a evropského zbrojního trhu: EDEM (European Defence Equipment Market) ale zůstává stále definitivně nevyřešenou otázkou (Schmitt 2003).

Na základě potřeby založení evropského orgánu odpovědného za celé spektrum veřejných zakázek v oblasti obrany byla v roce 1996 založena WEAG ministry obrany Západoevropská organizace pro vyzbrojování (Western European Armament Organisation, WEAO). WEAO měla prohloubit partikulární oblasti zbrojní spolupráce. Podle článku 6 Charty WEAO je posláním organizace asistovat v prosazování a posilování evropské zbrojní spolupráce, posilování technologické spolupráce a vytvoření EDEM. WEAO byly přiznány široké kompetence. Jménem WEU a na základě souhlasu jednoho nebo více členských států může WEAO vykonávat funkce v oblastech výzkumné a technologické spolupráce, dodávek vojenských systémů, analýz a studií a dalších funkcí nutných pro plnění cílů Organizace. Dosud však z činnosti WEAO byla zaznamenána hodná pouze tzv. Výzkumná buňka (Research Cell, někdy WRC), která je de facto jediným dosud funkčním elementem WEAO.

Obě struktury neměly výkonné pravomoci a smyslem jejich práce bylo kýžené definování priorit a především harmonizace potřeb. Ani jedna z těchto aktivit se neukázala jako zásadní – snad s výjimkou „Memoranda porozumění“ (EUROPA Memorandum of Understanding, MOU), smysluplně uplatňovaného v rámci výzkumu a vývoje (R&D), respektive výzkumu a technologií (R&T) – Research, Technology & Development (RT&D), skrze vytváření tzv. European Research Grouping (ERG), které následně aplikují „juste retour“ velmi flexibilně a na ad hoc bázi. Jak říká Burkard Schmitt, MOU a ERG by se mohla stát východícím principem spolupráce přinejmenším hlavních zbrojařských celků v oblasti evropských RT&D projektů. (Schmitt 2003: 20–25) WEAG a ani WEAO nepřekročily svůj stín a dosud působily jen jako diskusní fóra. Důvodem těchto neúspěchů je nedostatek zájmu a politické podpory národních států a jejich vlád.

K poněkud pozitivnějšímu hodnocení vybízí multilaterální nadnárodní evropský orgán OCCAR (Organisation conjointe de coopération en matière d'armement, Organisation for Joint Armament Cooperation). OCCAR sdružuje Velkou Británii, Německo, Francii, Itálii a od roku 2003 i Belgii a od ledna 2005 Španělsko.¹ Na rozdíl od WEAG a WEAO reprezentuje OCCAR zájmy poměrně úzké skupiny participujících států, které hledají pokrok cestou dílčích multilaterálních projektů. OCCAR pracuje na harmonizaci požadavků zemí zúčastněných ve zbrojních projektech (např. bitevní vrtulník Tiger, pozemní

radar COBRA, raketový protivzdušný systém Roland, vojenský přepravní letoun Airbus A400M, ad.). Role OCCAR je důležitá z hlediska mezinárodní spolupráce a managementu odpovídajících projektů. Hlavním rozhodovacím orgánem OCCAR je Výbor dohlížitelů (Board of Supervisors). V něm by se měli setkávat a rozhodovat ministři obrany nebo jejich zástupci. Výbor se však většinou setkává na nižších úrovních, což svědčí mnohé o roli, kterou OCCAR koncepčně v národních politikách vyzbrojování hraje. Jedná se tedy o spíše ad hoc využívání orgánu, který usnadňuje, respektive ve schválených případech vykonává mezinárodní management multilaterálních projektů.

OCCAR aplikuje „global juste retour“ – tj. aplikace juste retour v dlouhodobějším rámci a na základě konečných finančních a nákladových bilancí několika projektů či zakázek a několika let (nikoliv aplikací relace jeden rok a jeden projekt). Ačkoliv se OCCAR bez mezivládní spolupráce (na úrovni určení a výběru primárních dodavatelů) dosud neobešel a k maximálnímu využití svého potenciálu ještě potřebuje čas a další zakázky, jedná se zřejmě o nejeftivnější, v podstatě výrobně manažerský a reálné akviziční agenturu se blížící orgán zaměřený na získávání zbrojních materiálů v rámci vyzbrojovacích programů, který kdy v Evropě na mezinárodní či nadnárodní úrovni fungoval. Podobně jako WEAO má i OCCAR z hlediska svého právního vymezení potenciál stát se skutečnou zbrojní agenturou. Dosud však OCCAR fungoval pouze v rámci managementu společných zbrojních programů. Rozhodování o tom, které programy budou spadat do managementu, byla národními vládami činěna ad hoc a bez předem jasně daných kritérií.

Třetí a velmi významnou aktivitou mimo rámec EU je Předběžná dohoda (Letter of Intent, LoI). Jde o seskupení šesti největších evropských zbrojně-průmyslových zemí, tj. Velké Británie, Francie, Německo, Itálie, Švédsko a Španělsko, jež v roce 1998 deklarovalo ochotu k umožnění mezinárodní (cross-border) restrukturalizace zbrojního průmyslu. Na LoI navázala v roce 2000 Rámcová dohoda, která byla ratifikována v roce 2003. Rámcová dohoda je zcela zásadním aktem sjednaným formou mezinárodní smlouvy. Jedná se o závazky smluvních stran v následujících oblastech: bezpečnost dodávek², pravidla exportu, bezpečnost informací, technická informovanost, výzkum a technologie a harmonizace vojenských požadavků.³ Mechanismus práce LoI řízený ministry obran zúčastněných zemí se ukázal jako příliš úzký z hlediska nutných přesahů zbrojního průmyslu do oblasti technologické, finanční a ekonomické. Celkové řešení a případná institucionalizace LoI by vyžadovaly zahrnutí oblastí obchodu,

¹ Viz více OCCAR, <http://www.occar-ea.org/C1256B0E0052F1AC/vwContentFrame/N254SMTV400SLEREN>.

² V případě potřeby si státy LoI zajistí dodávky vzájemně z rezerv.

³ Členové LoI se vzájemně informují o národním plánování.

soutěžního práva a politiky, vnitřního trhu apod., což je problematika nutně vždy aspoň z části spadající do kompetencí Evropské unie, respektive Evropského společenství. (Schmitt 2003: 26–28) Na druhou stranu je Rámcová dohoda LoI (někdy také LoI/FA) důkazem mimořádného zájmu na kooperaci. Šest účastnících se zemí LoI vytváří dohromady 80% zbrojní výroby v EU⁴ a 97% se podílejí na součtu investic do výzkumu a vývoje. (Flournoy – Smith 2005: 73)

2.4 Evropská obranná agentura

Potřeby harmonizace poptávky si je dobře vědoma i EU. Její přímé pravomoci v oblasti zbrojního průmyslu jsou pomínutelné. Zvláště krach jednání Panelu I WEAG způsobil počáteční skepsi ohledně možností Evropské obranné agentury. EDA vznikla v červenci 2004 na základě Společné akce Rady z 12. července předchozího roku ze summitu v řecké Soluni. Co se týče vztahu k jiným strukturám EU (nebo dříve Západoevropské unie), je rozhodující, že WEAG ukončil svou činnost v červnu 2005 a jeho kompetence převzala EDA.

EDA je agenturou Evropské unie, a proto spadá pod řízení a odpovědnost Rady EU, která Agenturu řídí a přijímá zprávy od předsedy řídicího výboru (Steering Board) EDA. Podrobnější řízení a vedení je v rukou řídicího výboru, který je hlavním rozhodovacím orgánem EDA skládajícím se z 24 ministrů obrany členských států. Dánsko se zasedání neúčastní, neboť má ze Smlouvy o EU „opt-out“ a neparticipuje na projektu Evropské bezpečnostní a obranné politiky. Ve Výboru zasedá také člen Komise. Na ministerské úrovni se Výbor schází minimálně dvakrát ročně, jinak se schází na úrovni národních ředitelů pro vyzbrojování, národních ředitelů pro výzkum, apod. Oficiální hlavou agentury je Vysoký představitel pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku/Generální tajemník Rady, Javier Solana. Generálním ředitelem EDA je k dubnu 2006 Nick Witney z Velké Británie.

Cílem EDA je pomáhat státům koordinovat a navrhovat společné zbrojní projekty. Agentura má čtyři základní funkce:

- rozvoj obranných schopností,
- podpora zbrojní spolupráce v EU,
- zlepšení evropské technologické a zbrojně-průmyslové základny a
- prosazování spolupráce ve zbrojním výzkumu.

Věcně si EDA stanovila čtyři prioritní oblasti („flagships“) pro rok 2005: (1) systémy velení, řízení a komunikace (Command, Control and Communi-

⁴ Velká Británie a Francie přitom vytváří dohromady 55%.

Schéma 1: Struktura EDA

Zdroj: <http://www.eda.eu.int/arcp/arcpOrgChart.htm>.

cation, C3), dále (2) bezpilotní letecké prostředky (Unmanned Aerial Vehicles, UAV), (3) obrněná bojová vozidla a (4) jednotný zbrojní trh (EDEM). Evropa chce být konkurenceschopnou ve světovém měřítku a EDEM by měl navíc vyřešit otázku požadavku zabezpečení dodávek. (srov. Evropská komise 2004: 4–5) Evropská unie prezentuje EDEM jako cestu transparentního a otevřeného trhu mezi členskými státy, který by při zachování specifík vlastních zbrojnímu trhu zajistil růst ekonomické efektivity. Pátou „vlajkovou lodí“ EDA je voják 21. století (tj. výstroj a výzbroj pěšáka, který se bude pohybovat v prostředí digitalizovaného bojiště).⁵

Funkce i priority EDA nelze hodnotit jinak než jako velmi ambiciózní vzhledem ke kompetencím a prostředkům, jimiž je Agentura nadána. Je samozřejmě možné, že mezi sebou budou zapojení členové vyvíjet nějaký vzájemný tlak ke zlepšení obranných schopností, stejně jako vize o tom, že působení stále Agentury vedené charismatickým Javierem Solanou bude mít ve srovnání s ad hoc výbory rostoucí vliv. Naděje je jedna věc, realita věc druhá. Jak se říká, co je psáno, to je dáno a v případě EDA bohužel nejde o nic radikálně reformního. Nebudeme se zde dále zabývat samotnou EDA a naplní její činnosti, neboť

⁵ Za praktické rady a informace autor děkuje Pavlovi Čermému, zástupci České republiky v EDA.

příspěvek se chce zaměřit na projekci zájmů zbrojního průmyslu na evropské úrovni. Nelze ale obejít hodnocení Agentury, neboť právě ona by na první pohled mohla, a možná v budoucnu i bude představovat partnera evropských a jiných zbrojařů. Z hlediska dalšího úspěšného vývoje je rovněž žádoucí, aby docházelo k úzkým kontaktům mezi zástupci OCCAR a LoI a zástupci EDA nejlépe v rámci Řídícího výboru Agentury.

EDA zůstává poradní a obrannou agenturou, nikoliv akvizičním orgánem. Kromě své poradní funkce nemá EDA žádnou exekutivní pravomoc. Jaký je tedy pokrok oproti minulým „evropským“ snahám? Pokud se Agentuře nedostane skutečných pravomocí, stane se z Evropské obranné agentury „fíkový list, který by měl zakrýt nahotu reálných snah Evropanů o vylepšení jejich obrany“. Za fíkový list označili EDU šéfové EADS, BAE Systems a Thales ve společném prohlášení, citovaném Financial Times, ačkoliv samy jejich společnosti původně vznik Agentury podporovaly. (Euractiv 2004, Dempsey – Spiegel 2004: 8) Snaha evropských zbrojních výrobců o vznik konsolidované poptávky je evidentní, nicméně současná EDA zatím nenabízí na jejich volání zcela uspokojivou odpověď.

Evropská obranná agentura má ovšem i pozitivní přínosy. Nabízí možnost jednání ministrů obrany v rámci Řídícího výboru, kde se 24 participujících ministrů setkává pod předsednictvím Javieru Solany. Ministři obrany by se jinak na půdě EU v tomto formátu neměli kde setkávat. Dát dohromady 24 ministrů obran a konsolidovat poptávkovou stranu je zatím hlavním smyslem EDA a pro tuto svou funkci má jistě své opodstatnění. EDA bude hrát svou roli při hodnocení schopností jednotlivých států, vypracováváním projektů – například společně s Vojenským výborem Evropské unie (EUMC) – a má své velmi omezené prostředky na R&T, které by se však v rámci finanční perspektivy EU 2007–2013 měly dle očekávání zvýšit. Zbrojní průmysl nicméně volá po mnohem ambicióznější a především realisticky uplatnitelné akci ze strany EU a je si dobře vědom skutečnosti, že zde prim hrají stále národní státy.

2.5 Kodex

Hlavní ideou kodexu je vznik internetového portálu, podle plánu spuštěného k 1. červenci 2006, na kterém by státy zavázané ke kodexu zveřejňovaly svá výběrová řízení ve zbrojních zakázkách, podléhajících článku 296 [Smlouvy o EU], v hodnotě vyšší než 1 milion euro. Cílovou skupinou těchto tendrů pak jsou všechny zbrojařské firmy, které mají svoji základnu v kterékoliv ze zúčastněných zemí. Předpokládáný dopad tohoto kroku, tedy zlevnění řady zbrojních

akvizic, se však může uskutečnit pouze za předpokladu, že státy budou poskytovat transparentní zprávy o svých akvizičních programech či státních dotacích do zbrojního průmyslu, a zároveň nebudou své zbrojní podniky omezovat ve vývozu těch nejspičkovějších technologií. (Petřík 2005)

Kodex o veřejných zakázkách v oblasti obrany podepsali 21. listopadu 2005 v Bruselu členové Řídícího výboru EDA na úrovni ministrů obrany. 7. dubna 2006 schválily vlády členských států na úrovni národních ředitelů pro vyzbrojování řadu opatření podporujících fungování na dobrovolnosti založeného Kodexu a Electronic Bulletin Board.⁶ Kodex definitivně vstoupil v platnost 1. července 2006 a měl by být důležitým krokem směrem k EDEM. Kodex se těší velké podpoře Evropské komise, organizovaných zájmových skupin zastupujících zbrojní výrobce (ASD) a rovněž má podporu od zbrojařských celků. Členské státy začínají být snad s konečnou platností přesvědčeny o skutečnosti, že již samy na samostatných národních úrovních nejsou schopny vyvíjet sofistikované, technologicky pokročilé systémy.

2.6 Závěr

EDA by měla v budoucnu sehrát klíčovou roli v rámci bezpečnostní dimenze evropské integrace. V první řadě má EDA za asistence Vojenského výboru EU a dalších orgánů za úkol revitalizovat Akční plán na zlepšení evropských schopností (tj. European Capabilities Action Plan, ECAP). Očekává se, že EDA dokáže činnost ECAP a v něm zapojených patnácti projektových skupin více koordinovat a dát mu jasnější obrysy. Vzhledem k nedostatečně razantnímu pokroku v oblasti zbrojní spolupráce (např. na vývoj a výzkum připadá z celkové sumy pouze 5 % na mezinárodní projekty, viz EDA 2005b: 4) je možné, že se EDA stane obětí beránkem, na něž budou svaleny neochota a neschopnost členských států Evropské unie zásadně transformovat své zbrojní politiky.

Bibliografie

Prameny

- EURACTIV: *European Defence Agency gets word of warning*, Tuesday, 15 June 2004 (<http://www.euractiv.com/Article?tcaturi=tcm:29-117875-16&type=News>).
- European Defence Agency (2005a): *The Code of Conduct on Defence Procurement of the EU Member States Participating in the European Defence Agency*, Brussels,

⁶ Electronic Bulletin Board bude pod správou EDA. Jedná se o médium, ve kterém budou pravidelně zveřejňovány státní zakázky v oblasti obrany.

21 November 2005, on-line verze (<http://www.eda.eu.int/reference/eda/EDA%20-%20Code%20of%20Conduct%20-%20European%20Defence%20Equipment%20-Market.htm>).

European Defence Agency (2005b): EDA Bulletin, Issue no. 1. December 2005, (http://www.eda.eu.int/reference/eda/Newsletter_EDA_12.pdf).

European Defence Agency, (<http://www.eda.eu.int/>).

Evropská komise (2004): *Zelená kniha. Veřejné zakázky v oblasti obrany*, KOM(2004) 608 (http://europa.eu.int/comm/internal_market/publicprocurement/docs/defence/greenpaper/com04-608_cs.pdf).

Letter of Intent between 6 Defence Ministers on Measures to Facilitate the Restructuring of the European Defence Industry, Signed in London, 6 July 1998, (http://www.ciaonet.org/casestudy/media/ske01_loi.html).

NATO's Nations and Partners for Peace (2004): *The Creation of European Defence Equipment Market (EDEM)*. Excerpts from the Green Paper on Defence Procurement, NATO's Nations V/2004, s. 30–32.

Organisation conjointe de coopération en matière d'armement (OCCAR) (<http://www.occar-ea.org/C1256B0E0052F1AC/vwContentFrame/N254SMVV967SLEREN>).

Western European Armament Group (WEAG), (<http://www.weu.int/weag/weag.htm>).

Western European Armament Organisation, (WEAO), (<http://www.weao.weu.int/site/index.php>).

Odborná literatura

Dempsey, J.; Spiegel, P.: *EU defence agency approved*; Financial Times [London 1st Edition], London (UK): June 15, 2004, s. 8.

Flouroy, M. A.; Smith, J. et al. (2005): *European Defense Integration: Bridging the Gap between Strategy and Capabilities*, Center for Strategic and International Studies (CSIS), Washington, D. C., October 2005, (http://www.csis.org/media/csis/pubs/0510_eurodefensereport.pdf).

Kapstein, E., B. (2004): *Capturing Fortress Europe: International Collaboration and the Joint Strike Fighter*, Survival Vol. 46, no. 3, s. 137–159.

Petrík, J. (2005): *Evropská obranná agentura přijala kodex o zbrojních tendrech*, NATOaktual.cz, 27. 12. 2005, (http://www.natoaktual.cz/na_analyzy.asp?r=na_analyzy&c=A051227_162350_na_analyzy_m02).

Schmitt, B. (2003): *The European Union and Armaments. Getting a bigger bang for the Euro*, Chaillot Papers, No. 63, August 2003, European Union Institute for Security Studies, (<http://www.iss-eu.org/chaillot/chaill63e.pdf>).

Schmitt, B. (2005): *Armaments Cooperation in Europe*, European Union Institute for Security Studies, January 2005, (<http://www.iss-eu.org/esdp/07-bsarms.pdf>).

3.

TRANSNACIONÁLNÍ KORPORACE A ORGANIZOVANÉ ZÁJMY ZBROJNÍHO PRŮMYSLU V EU

JAN ZÁVEŠICKÝ

3.1 Úvod

Ekonomická dimenze procesu evropské integrace již od svého počátku na konci 60. let 20. století zasahovala pole zbrojního průmyslu jen okrajově a sekundárně. V současnosti markantní rozvoj Evropské bezpečnostní a obranné politiky s sebou přináší požadavky na interoperabilní, flexibilní a nasazení schopné ozbrojené síly expedičního charakteru. Pro realizaci ambiciózního cíle nezbyvá než se vybavit odpovídající zbrojně-průmyslovou základnou. Předkládaný text se zaměří na cesty a způsob, jakými se současný evropský zbrojní průmysl snaží prosazovat své zájmy na úrovni Evropské unie. Z pohledu evropské integrace se přitom jedná o specifický aspekt. Důvodem je jednak skutečnost, že zbrojní průmysl je vyňat z rámce společného trhu článkem 296 Smlouvy o EU, a jednak trend, že zbrojní průmysl z logiky věci prostupuje do sféry civilní výroby, vývoje a výzkumu, a naopak. I z těchto důvodů získává zbrojařská lobby v Evropské unii na síle.

3.2 Charakteristika zbrojního průmyslu v současné Evropské unii

Ve srovnání s USA se zpožděním, orientačně v roce 1998, nastupuje etapa konsolidace a kooperace v oblasti evropského zbrojního průmyslu. „Vládám nezbylo, než ve vlastním zájmu vytvořit příznivá politická, legislativní i technická opatření, vedoucí k rychlému rozšíření zbrojních kooperací, vzájemnému transferu technologií i obchodní výměně mezi subdodavateli. To byl mocný impuls ke spuštění integračních procesů, které dynamicky proběhly ve dvou rovinách – technologické a kapitálové (vlastnické)“ (Fučík 2004: 26, dále Sköns 2002)¹ Vznikají integrační procesy v technologické, kapitálové oblasti, nové

¹ Cit. Fučík, J.: Změny ve vojenství a vyzbrojování v euroatlantickém prostoru, Mezinárodní politika, 12/2004, s. 26. Dále Maulny, J. P.; Schmitt, B.; Taylor, T.; Caillaud, F. E.:

fúze přináší „critical mass“ – objem investic, obratu, počtu kusů ve výrobních sériích a počtu programů, který umožní optimalizaci nákladů, výkonů a cen. Podniky jsou nuceny mj. v důsledku vlivu nového strategického prostředí (pro potřeby post-bipolárního, post-konfrontačního období) a nových bezpečnostních hrozeb měnit se z firem, kde se vše vyrábí „pod jednou střechou“, na společnosti, kde se výrobky konstruují a kompletují z dodávek specializovaných výrobců a (sub)dodavatelů produkujících dílčí komponenty. Vzniká tak technická a především ekonomicky výhodná integrace. Zbrojní průmysl sám a z vlastních potřeb, bez vnějších politických stimulů, funguje jako integrátor svých aktivit, neboť je k tomu nucen snahou o „přežití na trhu“. (Fučík 2002: 190) Dokazuje také efektivně uspokojovat požadavky ozbrojených sil.

Přes úsilí směrem k liberalizaci trhu zbrojního průmyslu v Evropské unii stále spadá tento sektor ekonomik členských států EU do kompetencí a aktivit národních států. Evropa nemá jednotný zbrojní trh jako partnera jedněch ozbrojených sil, tak jak je tomu například v USA. Národní státy, členy EU nevyjímaje, mají eminentní zájem na přežití vlastního zbrojního průmyslu, který je v období redukce početních stavů a obranných rozpočtů většiny evropských ozbrojených sil pod silným tlakem. Celkově neefektivní nakládání s finančními prostředky a nízkou účinnost vynaložených nákladů na výzbroj dokládá fakt, že Evropané vydávají přibližně necelou polovinu prostředků USA (v roce 2005 šlo o více než 500 miliard USD²), přitom návratnost v přírůstku vojenského potenciálu se pohybuje okolo pouhých deseti procent. Dalším alarmujícím faktem je skutečnost, že více než polovinu z evropských obranných rozpočtů, přes sto miliard amerických dolarů, spolýkají personální výdaje. Z hlediska požadavků kladených na ozbrojené síly udržují navíc Evropané ve výzbroji často až nepotřebnou vojenskou techniku. (Witney 2005)

Ze svízelné situace nabízela cestu nadnárodní integrace zbrojařských celků. V Evropě se po sérii fúzí ustálila tzv. velká čtyřka. Jedná se čtyři největší evropské zbrojní korporace (srov. Bühl 2004):

- 1) BAE Systems – největší evropská zbrojařská společnost, třetí největší seskupení v globálním rámci. Dominuje britský trh (ovládá 60–80% zbrojního trhu Velké Británie). BAE vzniká v roce 1999 fúzí British

Industrial and Strategic Co-operation Models for Armaments Companies in Europe, Institut de Relations Internationales et Stratégiques (IRIS), on-line verze http://europa.eu.int/comm/enterprise/defence/defence_docs/rapp_iris_en.pdf Elizabeth Sköns March 2002, on-line <http://www.ciaonet.org/casestudy/ske01/ske01.pdf>

² Podle Defence Expenditures of NRC Countries (1985–2005), <http://www.nato.int/docu/pr/2005/p05-161.pdf> byla původně částka přesahující 470 miliard USD. Rozpočet však mj. v důsledku války v Iráku převýšil půl bilionu USD (CIA World Fact Book uvádí 518 miliard USD).

^{USA}
Aerospace a GEC Marconi a dnes je vedoucím hráčem také na poli systémové integrace. Mezi projekty BAE patří Eurofighter Typhoon, Joint Strike Fighter F-35, Gripen JAS-39, torpédoborec pro britské námořnictvo (Type 45 Destroyer) nebo střely typu BVRAAM (Beyond Visual Range Air to Air Missile).

- 2) EADS (European Aeronautic Defence and Space Company) vznikla fúzí německé DASA (Daimler Chrysler Aerospace AG Mnichov), francouzské Matra (Aérospatiale Matra Paříž) a španělské CASA (Construcciones Aeronáuticas S.A. Madrid). EADS zahájila svou činnost 10. července 2000. EADS vyvíjí například letoun A 400M, vlastní firmu Eurocopter a ovládá část projektu Eurofighter, vyrábí řízené střely a kontroluje většinový podíl v Astrium. EADS je největším evropským koncernem v oblasti letectví, ve světovém měřítku jí zde náleží druhé místo.
- 3) Thales – vznikla spojením Thomson-CSF, částí firmy Alcatel, Dassault Electronique a satelitních divizí Aérospatiale na konci devadesátých let. Francie a její trh společnosti Thales dominují (přes 23% prodeje Thales směřuje na francouzský trh). Thales úzce spolupracuje s americkým koncernem a světově pátým největším podnikem Raytheon.
- 4) Finmeccanica – největší italská zbrojařská firma a čtvrtý největší evropský podnik. Finmeccanica jde cestou mezinárodních strategických aliancí a joint ventures. Spolu s BAE Systems se dělí o Alenia Marconi Systems a vedle EADS a BAE je podílníkem v MBDA (např. BVRAAM Meteor, Advanced Short-Range Air-to-Air Missile (ASRAAM), ad.).

V oblasti zbrojního trhu vyvíjejí supranacionální struktury Evropské unie pouze deklaratorní kroky, jež mají těžko určitelný dopad. Vzhledem k vypětí obranného průmyslu ze společného trhu ani mít nemohou. Současně je posilován proces „zcivilnění“ zbrojní výroby, kdy mnohé ryze civilní produkty a technologie mají militární dimenzi a uplatnění. Existuje řada potřeb, reálně uskutečněných konverzí zbrojního průmyslu, vyžadujících integraci přesahující rámec ryze zbrojní výroby. Z tohoto tlaku vyplývá potřeba reflektovat tento vývoj na evropské úrovni. Primárním argumentem pro integraci zbrojního trhu je posílení poptávkové strany. Situace se jeví jako nevýhodná pro státy i pro zbrojařské subjekty. Limitované zakázky a nerentabilní nízké počty výrobních sérií poškozují obě strany.

Důvodem, proč v tomto úsilí hraje Unie až sekundární roli, je absolutní dominance národní úrovně v obranné politice – a především její průmyslové základně. Evropský zbrojní průmysl sdružuje své zájmy na mezinárodní úrovni s tím, že dochází k rozvoji koordinace a organizace svébytných zájmů zbrojního průmyslu na nadnárodní úrovni. Právě z pohledu organizovaných zájmů představuje nejnovější vývoj založení zájmové skupiny ASD.

3.3 Vznik ASD – organizování zbrojních zájmů na úrovni EU?

Organizace a prosazování zájmů obranného průmyslu na úrovni EU je v určitém ohledu velmi staronový fenomén. ASD vznikla 22. dubna 2004 fúzí tří hlavních asociací reprezentujících letecký, vesmírný a obranný průmysl v Evropě. Jednalo se o AECMA (European Association of Aerospace Industries), EUROSPACE (Association of the European Space Industry) a jako třetí EDIG (European Defence Industries Group). Nová organizace – ASD – reprezentuje k dubnu 2006 na 30 asociací ze 20 států Evropy (včetně české Asociace obranného průmyslu a Asociace leteckých výrobců ČR). Podle svých slov zastupuje ASD přes 800 společností zaměstnávajících téměř 600 tisíc pracovníků a přes 80 tisíc dodavatelů (nepřímo tedy dalších 1,5 milionu zaměstnanců). Reprezentuje celkový roční obrát přes 100 miliard EUR – z čehož asi 74 miliard připadá na letecká odvětví. (ASD 2006)

Prezident ASD a výkonný šéf BAE Systems, Mike Turner, při příležitosti vzniku Asociace řekl: „ASD bude reprezentovat mnoho různých sektorů, od plavidel přes obrněná vozidla po letecké systémy, letadla a příbuzné systémy v civilním a kosmickém sektoru, a bude tak přispívat jak obranné, tak civilní dimenzi.“ Dále argumentuje příbuzností výzkumu a technologie. Turner tvrdí, že vlády a evropské instituce jsou životně důležitým partnerem pro průmysl a musí hrát klíčovou roli v jeho aktivitách. (ASD 2004) Zde jde především o uplatnění výroby a obchodních záležitostí. Národní vlády jsou primárním obchodním partnerem zbrojního průmyslu a instituce EU by měly průmyslu pomoci prosazovat jeho zájmy.

Cíle ASD jsou následující (ASD 2006):

- Cílem ASD je konkurenceschopný vývoj leteckého, vesmírného a obranného průmyslu v Evropě.
- ASD má generovat společná průmyslová stanoviska ohledně ekonomických a technických témat, bude poskytovat ústřední bod pro všechny záležitosti společného zájmu průmyslu, zvláště v ekonomických, politických; právních, průmyslových, technických a strukturálních oblastech.
- ASD prosazuje společné aktivity průmyslu, jež vyžadují řešení na evropské úrovni nebo mají transnacionální charakter.
- ASD poskytuje jednotný bod kontaktů a expertní bázi svým partnerům v institucích a organizacích v Bruselu, v Evropě a celém světě. Cílem je „mluvit jedním hlasem“ (single voice).
- ASD má být partnerem institucím EU a zde pomoci „využít náš sektor tak efektivně, jak jen to je možné, pro hospodářský a sociální vývoj Evropy jako celku“.

ASD je povolena a registrována belgickým ministerstvem spravedlnosti a sídlí v Bruselu. EUROSPACE je z důvodu sektoru, kterým se zabývá, ponechána jistá „autonomií“ i mimo rámec ASD. EUROSPACE zůstává podřízen francouzskému právnímu řádu a v rámci ASD se zabývá kosmickými záležitostmi. EUROSPACE vznikl v roce 1961, je uznán Evropskou komisí i Evropskou vesmírnou agenturou (ESA) a sídlí v Paříži. Orgány EUROSPACE jsou integrovány – přidruženy k relevantním orgánům ASD. EUROSPACE Council se stala ASD Space sectoral Group; EUROSPACE Working Groups jsou spojeny s Komisemi ASD (Policy Commission a Operation Commission); Generální tajemník EUROSPACE se stal ředitelem ASD pro oblast kosmu.

Deset hlavních priorit ASD pro rok 2005³ zahrnovalo:

1. Prosazovat pokračující zlepšování a rozvoj robustních Evropských politik (policies) pro letectví, vesmír a obranu (Aeronautics, Space and Defence).
2. Zvýšit financování výzkumu, technologií a vývoje (Research, Technology & Development; RT&D) pro sektory letectví, vesmíru, obrany a bezpečnosti a prosazovat vysokou kvalitu a produktivní výkony/návratnost takových investic.
3. Zlepšit obchodní vztahy EU – USA a dosáhnout rovnováhy obchodu napříč všemi sektory letectví, vesmíru, obrany.
4. Podporovat kontinuální zlepšování letecké způsobilosti a bezpečnosti (European Aviation Safety Agency; EASA) a podporovat environmentální iniciativy (International Civil Aviation Organization – Committee on Aviation Environmental Protection; ICAO CAEP/7 round).
5. Brát v potaz mezivládní povahu sektoru, podporovat vznik Evropské obranné agentury (European Defence Agency) a souvisejícího rozvoje koherentního trhu evropské obrany a prosazovat rozvoj evropských obranných kapacit a interoperability.
6. Hrát hlavní roli v založení nového systému vzdušného transportu podporujícího projekt Single European Sky⁴.
7. Umožnit rozvoj malého a středního podnikání v rámci dodavatelského řetězce (supply chain) a evropského výzkumu skrze vytvoření podmínek

³ Oproti prioritám z roku 2004 nenastaly žádné změny.

⁴ Principem projektu Evropské komise je reformovat poskytování letových provozních služeb v evropském prostředí. Cílem je zvýšit kapacitu a propustnost vzdušného prostoru při zachování vysoké míry bezpečnosti a maximální kvality poskytovaných služeb. Rozdělení evropského vzdušného prostoru je fakticky založeno na stejných principech jako v šedesátých letech minulého století. Například let z Bruselu do Říma je řízen devíti středisky letového provozu, což je velká zátěž nejen pro řídicí letového provozu, ale i piloty zodpovědné za komunikaci s pozemními zařízeními. (Řízení letového provozu ČR).

pro efektivní přisun znalostí a vylepšených procesů v dodavatelském řetězci.

8. Prosazovat mezinárodní kooperaci.
9. Podporovat ESA a EU v přípravě Bílé knihy o návrzích vesmírných projektů Galileo, GMES (Global Monitoring of Environment and Security), Digital Divide a ESTMP (European Space Technology Master Plan).
10. Zajistit, že představitelé nových členských států EU, noví komisaři a jejich personál a noví poslanci Evropského parlamentu dostanou veškerou potřebnou podporu ke správnému určení místa priorit našeho průmyslu v obecnějším rámci EU.

Schéma 1: Vztahy mezi klíčovými aktivitami a zájmy ASD.

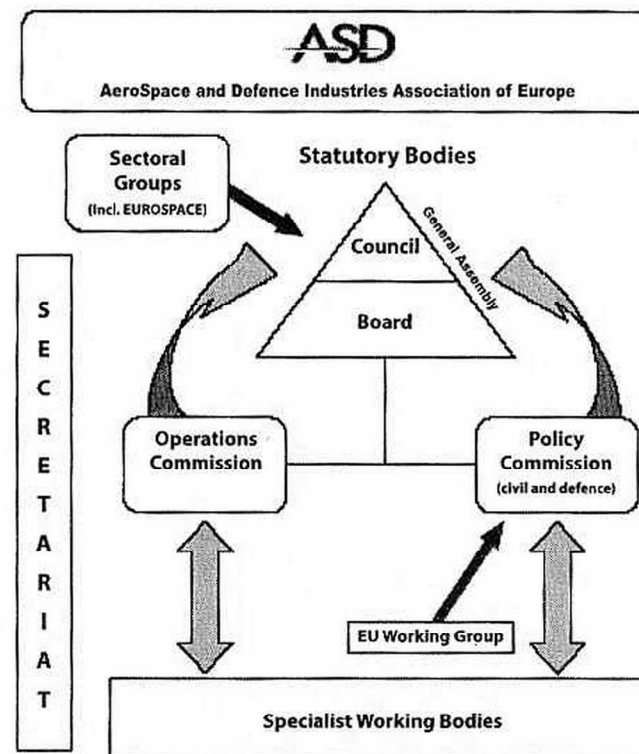

Zdroj: Introduction to ASD
(http://www.asd-europe.org/Publications/ASD_Introduction.pdf).

Orgány ASD zahrnují Valné shromáždění – skládá se z Rady a Výboru. Rada jedná ve složení výkonných šéfů největších společností (např. EADS) a Výbor zahrnuje předsedy národních asociací. Tyto orgány podporují dvě komise. První je „Policy Commission“ – jejím cílem je dosažení konsensuálních stanovisek a pozic průmyslu ohledně politických témat a předkládá vedoucí linii – směrnice jednání – v těchto záležitostech Asociaci. Poradním orgánem

této komise je „EU Working Group“, což jsou stálí zástupci největších společností ASD v Bruselu. Druhou je „Operations Commission“ – zabývá se implementací hlavních iniciativ, z nichž je většina technického a technologického charakteru (RT&D), a poskytuje rovněž řadu služeb – například zakládá různé standardy. Sekretariát ASD podporuje práci Komise a Výboru a spolu s ostatními orgány zajišťuje a rozvíjí kontakty s vnějšími aktéry. Významnou část práce sekretariátu představuje odpovědnost za Komisemi založené iniciativy jako jsou mezinárodní programy (Čína/Indie/Asie), AeroSME a podpora ACARE.

Schéma 2: Organizační struktura ASD.

Zdroj: Introduction to ASD
(http://www.asd-europe.org/Publications/ASD_Introduction.pdf).

ASD je založena na členství národních asociací. Lze ji tedy považovat za reprezentanta „federálního modelu“ s „asociačním členstvím“. Na vedoucích postech této organizace však figurují představitelé největších firem. Model členství ASD tak kopíruje obdobné modely organizací, jež zastřešuje. Členy

výkonné rady AECMA jsou zástupci firem Airbus, Alenia Aerospazio, BAE SYSTEMS, Cobham plc., Dassault Aviation, EADS, Finmeccanica, Liebherr Aerospace, Rolls-Royce, SAAB AB, SNECMA, Thales. Podobně funguje i EDIG. Konečně EUROSPACE, mající zvláštní pozici v ASD (viz výše), vykazuje odlišný charakter členství – členy EUROSPACE jsou výhradně větší společnosti či menší firmy v daném průmyslovém sektoru relevantní, jedná se tedy o unitární strukturu, jež však sídlí v Paříži a řídí se francouzskými zákony. Mezi členy EUROSPACE patří podniky Alcatel Bell Space, Dassault Aviation, EADS Astrium, Galileo Industries, Patria Advanced Solutions Oy, Saab Ericsson Space AB, Thales, ad.

3.4 ASD a zbrojařská lobby v Bruselu

Vedle prosazování zájmů na národní úrovni působí ASD na úrovni EU, kde se profiluje při dvou institucích – Evropském parlamentu a Evropské komisi (podobně jako EDIG, AECMA a EUROSPACE). Mimo tyto struktury působí ASD ve specializovaných agenturách EU. Dříve to byl EDIG ve WEAG (Západoevropská skupina pro vyzbrojování) a dnes je z tohoto pohledu neaktuálnější Evropská obranná agentura.

ASD disponuje akreditovanými lobbisty v Evropském parlamentu. V Evropské komisi se například EDIG podílela na práci Generálního ředitelství pro průmysl. Významným počinem ze strany komise byla publikace Zelené knihy o veřejných zakázkách v oblasti obrany. Tento dokument v podstatě odráží požadavky opakovaně artikulované sektorem, jehož zájmy ASD hájí. Vydání knihy předcházela konzultace s „veřejnými aktéry“ včetně ASD, AMCHAM, UNICE či IG Metall. (European Commission 2005)

Jiným případem prosazování zájmů zbrojního průmyslu jsou osobní kontakty mezi vedoucími osobami největších firem, členy Komise, generálním tajemníkem/vysokým představitelem pro SZBP a členy EP – zvláště různými poradními skupinami ustavovanými nezřídka na popud členů Komise. Příkladem takové „Advisory group“ je European Advisory Group on Aerospace s projektem STAR 21 (Strategic Aerospace Review for 21st century), dále LeaderSHIP (lodářský průmysl) nebo velmi vlivná tzv. Skupina osobností (Group of Personalities). New Defence Agenda (NDA) je platformou osobních setkání formou kulatých stolů a konferencí podobně jako „Klokaní skupina“, vzniknuvší na půdě Evropského parlamentu lobbistickými institucemi, kde se setkávají špičkoví politici, přední experti a vrcholový management zbrojařských firem. (Slijper 2005)

3.5 Závěr

Zbrojní lobby dopřávají sluchu národní struktury, jež však často nechápou, nechtějí chápat či ani nemohou uspokojit potřeby moderního zbrojního průmyslu. V tomto momentě dostává organizování zájmů na úrovni EU velký smysl. Samozřejmě existuje řada civilních aktivit, na nichž se aktéři zbrojního průmyslu podílí. Zde zájmy v prostředí EU působí standardním způsobem.

Na technický rozvoj a trh s vojenskou výzbrojí dnes mají rozhodující vliv integrované průmyslové skupiny. Tyto skupiny se organizují na evropské úrovni s cílem lepšího prosazování svých zájmů. „Bruselským kanálem“ působí zbrojařské firmy na státy a jejich vlády k přijetí dalších liberalizačních opatření a k co největší koordinaci nákupu, zvyšování výdajů na výzkum, vývoj a technologie, atd. Finance do průmyslu a výše zmíněných vývojových programů pocházejí přímo ze státních rozpočtů, nikoliv společného rozpočtu EU. Státní armády jsou finálním spotřebitelem – zákazníkem je stát. Unie nemá ani prostředky, které by namísto států investovala (až na některé projekty typu Galileo).

Změna situace by nastala zcela minimálním používáním čl. 296 Smlouvy o ES (Bezpečnostní zájmy členských států). Tento stav by také vyhovoval transformovaným průmyslovým seskupením typu EADS či BAE Systems.

Obecně státní protekcionismus v oblasti zbrojního průmyslu znamená významnou překážku. Vliv má rovněž nepoměr mezi obrannými výdaji členských zemí a jejich složením, tedy širě požadovaných nákladů a investic, roli hrají také snahy o zachování neefektivních podniků a vůbec nerovné výchozí podmínky pro průmysl. Revize stávajícího čl. 296 Smlouvy o ES se jeví jako nezbytná nejen pro ASD, ale celý evropský zbrojní sektor – má-li tvořit základnu EDEM (European Defence Equipment Market). Je třeba přesně určit, co přesně jsou oblasti, na něž se výjimka uplatňuje, a naopak, kde ji uplatňovat nelze – zde se uplatní směrnice o veřejných zakázkách.

Bibliografie

Prameny

- AeroSpace and Defence Industries Association of Europe (ASD), <http://www.asd-europe.org/>
- ASD (2004): European Aeronautics, Space and Defence Industries Join Forces in ASD, Press Release, 22 April 2004, on-line text (http://www.asd-europe.org/pr0104_ASD_Launch.htm).
- Asociace leteckých výrobců České republiky, (<http://www.alv-cr.cz/>).
- Asociace obranného průmyslu České republiky, (<http://www.czech-aop.cz/>).

- CIA World Factbook, on-line (<http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/>).
- European Commission (2005). CIRCA – a collaborative workspace with partners of European Institutions, (http://forum.europa.eu.int/Public/irc/markt/markt_consultations/library?l=/public_procurement/marchs_publics_dfense/professionnelles&vm=detailed&sb=Title).
- North Atlantic Treaty Organization (2006): Defence Expenditures of NRC Countries (1985–2005), (<http://www.nato.int/docu/pr/2005/p05-161.pdf>).
- Řízení letového provozu ČR (2006): Jednotné evropské nebe – Single European Sky, (http://www.rlp.cz/generate_page.php3?page_id=839).

Odborná literatura

- Bühl, N. (2004): *The Future of the European Defence Industry*, NATO's Nations, V/2004, s. 34–47.
- Eichler, J. (2002): *Francie – důraz na mezivládní rámce SZBP a EBOP* in Khol, R. a kol.: *Evropská bezpečnostní a obranná politika Národní perspektivy*, Ústav mezinárodních vztahů Praha, s. 31–47.
- Földi, T. (2001): *NATO Co-operation: Defence Industry, Research and Technology & the Visegrad Countries*. Politikai Tanulmányok Intézete Alapítvány, Budapešť 2001.
- Fučík, J. (2002): *Proměnlivé aspekty evropského zbrojního průmyslu* in Khol, R. a kol.: *Evropská bezpečnostní a obranná politika Národní perspektivy*, Ústav mezinárodních vztahů Praha, s. 165–191.
- Fučík, J. (2004): *Změny ve vojenství a vyzbrojování v euroatlantickém prostoru*, Mezinárodní politika, roč. 28, č. 12, s. 24–26.
- Khol, R. (2003): *Evropská bezpečnostní a obranná politika – odpověď na evropské bezpečnostní ambice?*, Mezinárodní vztahy, roč. 38, č. 4, s. 39–40.
- Maulny, J. P. – Schmitt, B. – Taylor, T. – Caillaud, F. E. (rok vydání neuveden): *Industrial and Strategic Co-operation Models for Armaments Companies in Europe*, Institut de Relations Internationales et Stratégiques (IRIS), http://europa.eu.int/comm/enterprise/defence/defence_docs/rapp_iris_en.pdf
- Robejšek, P.: *Soupeřící spojenci – USA a Evropa si konkurují na trzích se zbraněmi*, Mezinárodní politika, roč. 23, č. 7, s. 32–34.
- Sköns, E. (2003): *The European Defence Industry*. CIAO Case Study, Columbia International Affairs Online (CIAO), March 2003 on-line (<http://www.ciaonet.org/casestudy/ske01/ske01.pdf>).
- Slijper, F. (2005): *The Emerging EU Military-Industrial Complex Arms Industry Lobbying in Brussels*, TNI Briefing Series 1, May 2005, on-line verze (<http://www.tni.org/reports/militarism/eumilitary.pdf>).
- Witney, N. (2005): *The European Defence Agency – Strategic Directions and Impacts on Transatlantic Relations*, Press Club, Washington, 24 October 2005, on-line verze (<http://www.eda.eu.int/reference/051024%20-%20EDA%20-%20Nick%20Witney%20-%20Speech%20in%20Washington.pdf>).

4.

SOUDOBÉ MEZINÁRODNÍ ZBROJNÍ PROJEKTY V PROSTORU EU

LUKÁŠ VISINGR

4.1 Úvod

Jedním z charakteristických znaků současného zbrojního průmyslu je jeho internacionalizace. Mnoho velkých zbrojních firem představuje nadnárodní společnosti, které vznikly spojením firem ze dvou i více států. Avšak i zcela samostatné zbrojní firmy z různých zemí stále více spolupracují na vývoji vojenské techniky. Hlavní příčinou tohoto trendu jsou vysoké náklady na vývoj a výrobu moderních zbraní, především letecké a raketové techniky. Např. kompletní program vytvoření soudobého bojového letounu přijde na řádově miliardy dolarů, takže si jej mohou dovolit financovat jen ty největší a nejbohatší země.

V současné Evropě k tomu přispívá ještě další faktor, kterým jsou příbuzné požadavky států. Prohlubující se integrace evropských zemí způsobuje, že ozbrojené síly evropských zemí se stále více přibližují svými strukturami, doktrínami i úkoly, takže se často mohou shodnout na společném kompromisu ohledně vojenské techniky. Na druhou stranu je však třeba přiznat, že někdy se dosažení tohoto kompromisu ukáže jako nemožné, což pak ale znamená i nemožnost realizace takového zbrojního projektu.

Tento text je stručným přehledem projektů zbrojní spolupráce, které v současné době existují v zemích Evropské unie. Přehled ale nepokrývá techniku, která je výsledkem transatlantické spolupráce, např. bojový letoun F-35 Joint Strike Fighter (výjimku tvoří pouze protiletadlový komplet MEADS). Do jisté míry lze říci, že přehled obsahuje zejména techniku, která alespoň částečně představuje snahu Evropy zbavit se závislosti na USA.

Je však třeba zdůraznit, že existuje pouze jeden projekt vojenské techniky, na jehož vývoji se přímo podílí Evropská unie, a to družicový navigační systém Galileo. Ostatní tzv. evropské zbraně jsou výsledkem bilaterálních nebo multilaterálních dohod mezi suverénními státy nebo komerčními firmami. Řada významných projektů probíhá pod dohledem organizace OCCAR (Organisation Conjointe de Coopération en matière d'Armement), mezi jejíž členy

patří Velká Británie, Francie, Německo, Itálie, Belgie a Španělsko. OCCAR je ale na Evropské unii zcela nezávislá a je jen orgánem koordinačním, nikoli rozhodovacím.

4.2 Kosmická technika

Vojenské využití vesmíru evropskými státy není příliš rozsáhlé a v žádném případě se nemůže srovnávat s výsledky USA a Ruska. Nejvyspělejší evropské státy, jako Velká Británie, Francie nebo Německo, provozují průzkumné družice, které ovšem svou kvalitou i kvantitou podstatně zaostávají za americkými satelity. A vojensko-kosmická spolupráce mezi evropskými státy se začala silněji rozvíjet až v 90. letech, kdy vznikl program mezinárodních průzkumných družic Helios. Nejvýznamnější evropský kosmický projekt současnosti ovšem představuje navigační systém Galileo.

4.2.1 Průzkumné družice Helios

Projekt evropských průzkumných družic vznikl po válce v Zálivu v roce 1991, kdy si Evropa poprvé silně uvědomila svou praktickou závislost na kapacitách USA. Zejména Francie měla eminentní zájem vytvořit satelitní síť schopnou dodávat kvalitní optické informace použitelné pro vojenské účely. Ke snaze Francie se posléze připojila Itálie a Španělsko.

První družice Helios 1A byla vypuštěna 7. července 1995 a druhý satelit Helios 1B následoval 3. prosince 1999. Oba dopravila francouzská raketa Ariane 4 z jihoamerického kosmodromu Kourou a oba kroužily ve výšce 680 km nad Zemí. Družice nesly optické senzory typu CCD, jejichž rozlišovací schopnost se pohybovala okolo 1 metru. Spolupráce všech tří zemí ovšem nebyla optimální, protože každá z nich měla podle výše svého finančního příspěvku stanovené časy, kdy mohla s družicemi pracovat, a přístup k datům získaným ostatními zeměmi neměla. Místo mezivládní spolupráce tak projekt Helios znamenal spíše mezivládní obchod. Činnost obou satelitů byla ukončena v prosinci 2004, kdy je nahradila první družice systému Helios 2. (Encyclopedia Astronautica 2005)

Družice Helios 2A byla vynesena na oběžnou dráhu 18. prosince 2004 a druhý satelit tohoto systému by měl následovat do konce desetiletí. Opět se jedná o družici s optickými přístroji, ale na rozdíl od první generace ji financují Francie, Španělsko a Belgie. Kromě spolupráce na provozu družic Helios 2 je plánována také výměna informací s Německem a Itálií, které by na oplátku poskytovaly údaje ze svých radarových družic. (SpaceWar.com 2004)

4.2.2 Družicový navigační systém Galileo

Z vojensko-kosmických projektů má jistě největší ambice projekt družicového navigačního systému Galileo. Je také jediným zbrojním projektem, na kterém se přímo podílí Evropská unie. Na druhou stranu je otázkou, zda lze Galileo považovat za zbrojní projekt, neboť jeho úkoly budou jak vojenské, tak i civilní. Svým technickým principem se shoduje s existujícími navigačními sítěmi, tedy americkou GPS/NAVSTAR a ruskou GLONASS. V současné době jsou přijímače těchto sítí nezbytnou součástí vojenské techniky. Je známo, jak efektivní zbraň představují americké pumy JDAM naváděné prostřednictvím GPS, jejichž přesnost zásahu se pohybuje okolo tří metrů.

První studie evropského navigačního systému se objevily v polovině 90. let. V roce 1999 byly posouzeny čtyři návrhy systému (britský, francouzský, německý a italský), na základě kterých byl vytvořen definitivní vývojový koncept. Na přelomu let 2001 a 2002 však projekt prodělal velkou krizi, když USA začaly poměrně tvrdě tlačit na Evropskou unii, aby program Galileo zastavila. Americký NAVSTAR je pod vojenskou kontrolou a v případě potřeby jej lze pro civilní přijímače znepřístupnit nebo podstatně snížit jeho přesnost. Existence sítě Galileo by Američanům umožnila „vypnout GPS“ odebrala.

Avšak americký nátlak byl nakonec kontraproduktivní, protože evropské země si ještě více uvědomily, že chtějí vlastní navigační systém nezávislý na vůli Washingtonu nebo Moskvě. 26. května 2003 schválila Evropská komise financování projektu Galileo ve výši 1,1 miliardy euro s tím, že první družice měla být vynesena v polovině roku 2005 a systém měl být funkční v roce 2008. V důsledku různých komplikací byla první experimentální družice vypuštěna až 28. prosince 2005 a nyní se předpokládá úplná funkčnost systému (30 družic) v roce 2010 za celkovou sumu cca 3,6 miliard euro.

Galileo bude nabízet čtyři kategorie služeb. OS (Open Service) bude dostupná naprosto volně každému, kdo si zakoupí příslušný přijímač, a bude mít přesnost okolo 4 m pro šířku a délku a 8 m pro výšku. CS (Commercial Service) bude přijímat šifrovaný signál „uvnitř“ signálu OS, díky němuž bude mít přesnost cca 1 m. Bude rovněž dostupná veřejnosti, ovšem za poplatek. Zbýlé dvě kategorie budou mít stejnou přesnost jako CS, ale budou spolehlivější a odolnější proti rušení. Kategorie PRS (Public Regulated Service) bude vyhrazena složkám státní moci (tj. ozbrojeným silám, policii atd.) a SoL (Safety of Life) bude sloužit např. k řízení letového provozu nebo pro záchranné operace. Je tedy možno konstatovat, že pouze PRS je vojenskou částí projektu Galileo.

Přes obecný souhlas se systémem Galileo stále existuje řada jeho odpůrců. Ti se do jisté míry oprávněně ptají, zda svět potřebuje tři různé družicové navigační systémy. Zastánci Galilea na to odpovídají, že GPS/NAVSTAR a GLO-NASS jsou pod přímou kontrolou Washingtonu a Moskvy, takže Galileo bude jediným zcela volným a dostupným systémem. Z téhož důvodu byl odmítnut i návrh, aby se Evropa místo budování vlastního systému připojila k plánované modernizaci a rozšíření systému NAVSTAR.

O tom, že Evropa se zřejmě rozhodla správně, svědčí i skutečnost, že k programu Galileo se připojily i mimoevropské země. V září 2003 tak učinila Čína a v červenci 2004 ji následoval Izrael. V červnu 2005 se přidala Ukrajina, v září 2005 Indie a v listopadu Maroko a Saúdská Arábie. Nejnovějším partnerem je Korejská republika, která se připojila v lednu 2006. Kromě toho uvažuje o partnerství celá řada dalších zemí, např. Argentina, Austrálie, Brazílie, Chile, Japonsko, Kanada, Malajsie, Mexiko, Norsko a Pákistán. Určitý zájem o Galileo má dokonce i Rusko, které ale zřejmě upřednostní svůj systém GLONASS. (Wikipedia 2006)

4.3 Letecká technika

Vývoj a výroba letadel je oblastí, kde se evropská spolupráce projevuje nejvíce a s největším úspěchem. Je to především proto, že moderní civilní i vojenská letadla jsou záležitostí velice nákladnou, a tak jen málo států si může dovolit vyvíjet je zcela samostatně. Nejvýznamnějším evropským hráčem na poli letecké techniky je bezesporu firma EADS (European Aeronautic Defence and Space Company), pod jejímiž křídly se spojily společnosti Aérospatiale Matra, Dornier, DaimlerChrysler Aerospace a CASA. EADS má rovněž podíl v trojici nadnárodních firem Airbus, Eurocopter a Eurofighter. (EADS 2005) Ještě je vhodné dodat, že Evropa má se spoluprací na vojenských letadlech dobré zkušenosti z trojice starších programů, kterými jsou britsko-německý bojový letoun Tornado, britsko-francouzský bojový letoun Jaguar a konečně francouzsko-německý cvičný letoun Alpha Jet.

4.3.1 Víceúčelové bojové letouny

Přehled evropských vojenských leteckých programů snad ani nelze začít jinak než „evropskou stíhačkou 21. století“, letounem Eurofighter Typhoon. První představy o něm se zformovaly v roce 1977, kdy mělo jít o britsko-francouzsko-německý stroj (později se přidala také Itálie) nazvaný ACA (Agile Combat

Aircraft). Z projektu ovšem brzy odstoupila Francie, která dala přednost vlastnímu typu Rafale, a následovali Němci a Italové. Británie tak zůstala sama, ale s příslovečnou vytrvalostí pokračovala.

Vyplatilo se to. Roku 1985 podepsaly Velká Británie, Německo, Itálie a Španělsko dohodu o vývoji společného stíhače a v roce 1986 vznikla firma Eurofighter Jagdflugzeug GmbH. První prototyp Eurofighteru vzlétl roku 1994 a rozhodnutí o sériové výrobě bylo přijato roku 1997. Letoun byl dlouho označován jako EF 2000, ale od roku 1998 nese jméno Typhoon. Hlavními zákazníky jsou čtyři partnerské státy, pátým uživatelem bude Rakousko. (Máče 2003) V lednu 2006 přišel i první mimoevropský uživatel, Saúdská Arábie. (Visingr 2006)

Druhým evropským mezinárodním bojovým letounem je švédsko-britský JAS-39 Gripen. Ten vznikl v roce 1982 jako čistě národní projekt švédské firmy Saab a jeho první prototyp vzlétl v roce 1988. Pak se však do programu zapojila i britská firma BAE Systems, takže JAS-39 je dnes produkován a prodáván britsko-švédskou společností Saab-BAE Gripen AB. Primárním uživatelem Gripenů je švédské letectvo, zakoupila je také Jihoafrická republika a v pronájmu je mají letecké síly Česka a Maďarska. (Swedish Military Aviation 2005)

4.3.2 Lehké cvičné letouny

Firma EADS intenzivně pracuje na cvičném stroji Mako, který je zamýšlen (patrně po vzoru Eurofighteru) jako „evropský cvičný letoun pro 21. století“. Na vývoji se ovšem podílí i celá řada dalších firem jako britská BAE Systems, francouzská SNECMA či německá Diehl BGT. Zálet je plánován na rok 2009. Je třeba dodat, že se jedná o velice pokrokově řešený letoun, který je určen pro výcvik pilotů stíhaček nejnovější generace.

Paradoxně však v současné době neexistuje žádný oficiálně potvrzený odběratel tohoto typu. Firma EADS nejvíce spoléhá na mezinárodní program AEJPT (Advanced European Jet Pilot Training) či prostě Eurotraining, což je velice ambiciózní projekt společného výcviku pilotů dvanácti evropských zemí: Belgie, Finsko, Francie, Itálie, Německo, Nizozemí, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Španělsko, Švédsko a Švýcarsko. V podstatě se jedná o období úspěšného programu NFTC (NATO Flying Training in Canada), což je společný výcvik pilotů letectev NATO. Eurotraining má začít fungovat kolem roku 2010 a má zahrnovat tři střediska, jedno na severu, druhé ve středu a třetí na jihu Evropy.

Otázkou ovšem je, na jakém letounu bude program Eurotraining postaven. Vedle firmy EADS s typem Mako má totiž o tento lákavý kontrakt velký zájem

i italský podnik Aermacchi, který nabízí svůj letoun M-346. Ten má jednu nespornou výhodu – vzlétl již v roce 2004. (Odehnal 2005c) Problém je ten, že v případě vítězství jednoho z typů lze očekávat obstrukce ze strany země původu toho druhého, což by program Eurotraining mohlo narušit. Rozhodně se ovšem ukáže, zda národní státy skutečně dokážou myslet „evropsky“ a ve společném zájmu slevit ze zájmů národních.

4.3.3 Bezpilotní letouny

Dalším ambiciózním mezinárodním programem je bezpilotní bojový letoun nEUROn, který vznikl spojením několika původně nezávislých projektů z Německa, Francie a Švédska. Dnes se na projektu nEUROn podílí korporace EADS, francouzská letecká firma Dassault, švédský Saab, francouzsko-britský Thales, řecká firma HAI (Hellenic Aerospace Industries), belgická SABCA, italská Alenia a švýcarský RUAG. Projekt nEUROn je popisován jako „demonstrace evropských kapacit postavit a letově otestovat bezpilotní platformu s charakteristikami stealth, dálkově ovládanou z pozemního stanoviště a schopnou dopravit na cíl interně nesené a přesně naváděné zbraně“. První let je plánován na roky 2008–2009. (Hitechweb 2005)

Kromě projektu nEUROn existuje několik dalších mezinárodních projektů bezpilotních strojů, tentokrát průzkumných. Například britsko-francouzská firma MBDA a německá firma STN Atlas Elektronik založily konsorcium Eurodrone, jehož cílem byl vývoj a výroba bezpilotního letounu pro pozorování bojiště. Letoun nazvaný Brevel či KZO poprvé vzlétl roku 1995. KZO je zatím ve výzbroji armády Německa. (Vectorsite.net 2005) Existují i plány vývoje velkého evropského bezpilotního průzkumného letounu EuroHALE (High Altitude Long Endurance), který by byl protějškem amerického typu Global Hawk.

4.3.4 Vojenské letouny Airbus

Hlavním výrobcem dopravních letadel v Evropě je bezesporu firma Airbus Industrie. Vznikla v roce 1970 jako německo-francouzská, později se přidalo Španělsko a Velká Británie. Dnes značku Airbus společně vlastní firmy EADS a BAE Systems. Podnik Airbus na trhu civilních dopravních letadel zdatně konkuruje americké společnosti Boeing, ale až donedávna značně zaostával v oblasti vojenských dopravních letadel.

Tato situace se dramaticky změnila v lednu 2004, kdy se britské letectvo rozhodlo zakoupit transportní a tankovací letouny Airbus A330–200 MRTT

(Multi-Role Tanker Transport). Za tři měsíce si tentýž stroj zvolila Austrálie. V obou případech MRTT přesvědčivě zvítězil nad letounem Boeing KC-767. Airbus uspěl také v Německu a Kanadě, které si vybraly menší typ A310 MRTT. A330 MRTT se zřejmě objeví i v barvách Francie. Největší překvapení přišlo na konci roku 2005, protože verze A330 MRTT nazvaná KC-30 má velké šance zvítězit také ve výběrovém řízení pro letectvo USA. To by pro firmu Boeing znamenalo zdrcující porážku a pro firmu Airbus mimořádný úspěch. (Visingr 2005a) Na bázi dopravních letounů Airbus zřejmě vzniknou i letouny včasné výstrahy a vzdušné kontroly (AWACS), letouny pro účely zpravodajství (ELINT a SIGINT) a další speciální stroje.

Značku Airbus má i vyvíjený vrtulový taktický transportní stroj A400M, který je výsledkem projektu FLA (Future Large Aircraft) a na světovém trhu bude konkurovat novým variantám amerického typu C-130 Hercules. Na projektu A400M se kromě čtyř zemí podniku Airbus podílejí také Belgie a Turecko. (Odehnal 2003a) A400M je jedním z projektů, na něž dohlíží organizace OCCAR. Typ A400M má zaručené velké prodejní úspěchy, protože vedle šestice zúčastněných zemí si jej dosud objednalo také Lucembursko, Jihoafrická republika a Chile. (Odehnal 2005b)

4.3.5 Vojenské vrtulníky

V Evropě se postupně vytvořily čtyři velké národní firmy vyrábějící vrtulníky. Byl to britský Westland, francouzská Aérospatiale, německá MBB (Messerschmitt-Bölkow-Blohm, později součást DaimlerChrysler Aerospace) a italská Agusta. Jejich sloučením vznikl britsko-italský podnik AgustaWestland a francouzsko-německé konsorcium Eurocopter.

Firma Eurocopter vznikla v roce 1992 a obě původní firmy přinesly do výrobního programu své vlastní typy vrtulníků. Prvním skutečně mezinárodním vrtulníkem značky Eurocopter se tak stal německo-francouzský bitevní vrtulník Tiger, jehož vývoj začal už v 80. letech a jehož prototyp vzlétl v roce 1991. Kromě Německa a Francie si typ Tiger zvolilo také Španělsko a Austrálie. Na projekt Tiger dohlíží agentura OCCAR. (Airforce Technology 2005) Velkým úspěchem firmy Eurocopter je vítězství víceúčelového vrtulníku EC 145 ve výběrovém řízení americké armády Light Utility Helicopter. (EADS 2006).

Také výrobní program britsko-italské firmy AgustaWestland zahrnuje převážně typy, které do společného podniku přinesli oba partneři. Nejmodernějším typem je pak střední víceúčelový vrtulník EH101, který obě firmy vyvinuly společně v 80. letech pod hlavičkou EH Industries. Po spojení značek Agusta a Westland v roce 2001 se existence EH Industries stala zbytečnou a tato firma

ukončila činnost. Vrtulník EH101 zaznamenal velký úspěch, protože si jej dosud objednala Velká Británie, Itálie, Kanada, Dánsko, Portugalsko, Japonsko a nejnověji i USA, kde bude verze US101 sloužit pro potřeby prezidenta. (Odehnal 2005a)

Přes svou rivalitu dokázaly firmy Eurocopter a AgustaWestland spojit síly pro dva společné projekty. Prvním je víceúčelový vrtulník NH90, na němž se podílí i nizozemský Stork Fokker. Tyto tři firmy společně vlastní podnik NH Industries, který vyvinul dvě verze vrtulníku, TTH pro pozemní síly a NFH pro námořnictvo. Hlavními odběrateli jsou Francie, Itálie, Německo a Nizozemí, jako pátá partnerská země se do programu připojilo Portugalsko. NH90 bude létat i v barvách Norska, Finska, Švédska, Španělska, Řecka, Austrálie, Nového Zélandu a Ománu. (Airforce Technology 2006)

Druhým projektem značek Eurocopter a AgustaWestland je dopravní konvertoplán, tj. letoun s překlopnými vrtulemi/rotory. Eurocopter původně vyvíjel typy EUROFAR a EUROTILT a Agusta pracovala na vlastním projektu ERICA. Aktuální program evropského konvertoplánu 2GETHER (2nd Generation European Tilting Highly Efficient Rotorcraft) už však podporují obě nadnárodní korporace. (Hitechweb 2006)

4.4 Raketová technika

Pokud dominantním evropským subjektem v oblasti letadel je firma EADS, pak nejdůležitější firma v oblasti řízených střel a raket a další podobné výzbroje je konsorcium MBDA. Vlastní jej společně firmy EADS, BAE Systems a Finmeccanica. Velká většina evropských projektů řízených střel pochází právě od MBDA, protože tato firma v sobě spojila značky jako Matra, BAE Dynamics a GEC-Marconi. Tak jako v případě letadel platí, že značnou část výrobního programu MBDA tvoří výrobky původních firem, ale zároveň v něm existuje i řada mezinárodních zbraní. Následující tři kapitoly jsou proto věnovány jen jim.

4.4.1 Letecká výzbroj

V Evropě dnes běží tři mezinárodní programy řízených střel typu vzduch-vzduch. Prvním je střela krátkého dosahu IRIS-T, jejíž vývoj byl zahájen v roce 1995. Původně se něm podílelo Německo, Itálie, Řecko, Švédsko, Norsko a Kanada. Posledně jmenovaná země sice v roce 2002 odstoupila, ale krátce nato ji nahradilo Španělsko. Ačkoli na projektu se svou italskou pobočkou

podílí i MBDA, hlavním dodavatelem je německá firma Diehl BGT. V současné době už probíhá sériová výroba raket IRIS-T. (Diehl BGT 2005)

Evropskou střelou středního dosahu je MICA, jejíž vývoj zahájily společnosti Matra a BAE Dynamics ještě v době, kdy byly samostatné. Hlavním uživatelem je Francie, rakety si však objednaly i mimoevropské země a probíhají práce na pozemní verzi. (Odehnal 2003c) Třetí evropskou střelou skupiny vzduch-vzduch je typ dalekého dosahu Meteor, jehož vývoj dosud probíhá. Kromě firmy MBDA se na něm podílí rovněž švédský Saab a španělská společnost INMIZ. Meteor si zatím objednala Velká Británie, Německo, Španělsko, Francie, Švédsko a Itálie. (MBDA 2005)

Co se týká zbraní kategorie vzduch-země, je nutno jmenovat především britsko-francouzskou střelu s plochou dráhou letu a kontejnerovou hlavicí Storm Shadow neboli SCALP-EG, která tvoří výzbroj letadel Velké Británie, Francie, Itálie, Španělska a Řecka. (MBDA 2005) Další podobnou zbraní je střela Taurus KEPD, na níž spolupracuje švédský Saab Bofors Dynamics a německá společnost LFK.

4.4.2 Protivzdušná obrana

Hlavním programem protivzdušné obrany firmy MBDA je francouzsko-italský projekt rakety Aster, jehož průběh koordinuje organizace OCCAR. Vlastně jde o dva typy raket známé jako Aster 15 a Aster 30, které se odlišují dostřelem. Obě mohou být umístěny jak na zemi, tak na palubách námořních plavidel. Pozemní verze SAMP-T se střelami Aster 30 je ve výrobě pro italskou a francouzskou armádu. Složitější námořní modifikace PAAMS (se střelami Aster 15 i 30) bude použita na francouzsko-italských fregatách Horizon/Orrizonte a navíc na britských torpédoborcích Type 45, jednodušší námořní varianta SAAM (jen Aster 15) již je ve výzbroji francouzské letadlové lodi Charles de Gaulle a objednalo si ji také několik mimoevropských zemí. (MBDA 2005)

Druhým evropským projektem protivzdušné obrany je MEADS (Medium-range Extended Air Defense System), na němž se podílejí USA, Německo a Itálie. Jedná se tedy o transatlantický projekt, ale v tomto přehledu je uveden proto, že obě evropské země v něm mají rovnoprávné postavení s USA. V systému MEADS budou použity americké střely Patriot PAC-3, ale vývoj vyhledávacího radaru zajišťují evropské firmy EADS a MBDA. (Kaucký 2005)

V zájmu úplnosti lze uvést rovněž mobilní protiletadlový systém Roland, který je výsledkem francouzsko-německé spolupráce. Vznikl sice už v 60. letech, ale modernější verze jsou stále v nabídce MBDA a agentura OCCAR dohlíží

na podporu systémů Roland v armádách Francie a Německa. Ze systémů protivzdušné obrany krátkého dosahu si zaslouží zmínku ASRAD-R, na němž se podílí švédská společnost Saab Bofors Dynamics, německá STN Atlas Elektronik a švýcarský Oerlikon Contraves.

4.4.3 Ostatní řízené střely

Francie a Německo mají dobré zkušenosti se spoluprací na protitankových řízených raketách. V 60. letech společně vyvinuly dva typy těchto zbraní, přenosnou střelu MILAN a těžší raketu HOT pro vozidla a vrtulníky. Modernizované varianty obou dosud figurují v nabídce MBDA. Nástupcem typu HOT se má stát raketa TRIGAT, na které se kromě Velké Británie, Francie a Německa podílí i Nizozemí a Belgie; její vývoj však provázají problémy.

Kooperace Francie a Itálie dala vzniknout dvěma námořním raketovým zbraním. Tou první je protilodní střela Otomat, jejíž jméno je zkratkou tehdejších výrobců (OTO Melara a Matra). Na bázi zbraně Otomat později vzniklo i raketové torpédo proti ponorkám MILAS. Obě tyto zbraně jsou ve výzbroji italského námořnictva a několika zahraničních zemí. Stojí za zmínku, že nyní existuje dost paradoxní situace, protože zbrojovka MBDA nabízí dříve konkurenční typy protilodních střel Exocet a Otomat. (MBDA 2005)

Pozoruhodným evropským zbrojním projektem je střela Polyphem čili TRIFOM (Trilateral Fibre-Optic Missile). Jedná se o raketu naváděnou po optickém kabelu, která by měla tvořit výzbroj vrtulníků, menších hladinových plavidel i ponorek. Jejeho vývoje se účastní Francie, Německo a Itálie, resp. firmy EADS LFK a MBDA. (Odehnal 2003b)

4.5 Pozemní technika

Jestliže se spoluprací na letecké a raketové technice má Evropa dobré zkušenosti, o technice pozemní platí spíše opak. Je např. známo, že postupně selhaly hned tři mezinárodní projekty tanků, a to americko-německý MBT-70, britsko-německý MBT-80 a francouzsko-německý Napoleon/Leopard 3. V Evropě bohužel neexistuje nadnárodní korporace spojující výrobce pozemních vozidel, podobná firmám EADS a MBDA. Prakticky každá země má své vlastní výrobce, mezi nimiž panuje ostrá konkurence, což je zřetelně vidět i na výběrových řízeních na kolové obrněné transportéry např. v Polsku a Portugalsku a konečně i v Česku.

4.5.1 Evropský obrněný transportér

Z mezinárodních evropských projektů vojenských vozidel měl jasně největší ambice program společného kolového obrněného transportéru, na kterém od začátku 90. let pracovaly Velká Británie, Francie a Německo. Bohužel ale zatím přinesl i největší zklamání. Všechny tři státy se dokázaly shodnout jen na tom, že nový transportér má mít podvozek typu 8×8, ale o jeho hmotnosti, pohyblivosti, výzbroji nebo pancéřování měly výrazně odlišné představy. Francie žádala velice těžké vozidlo, spíše bojové vozidlo pěchoty než obrněný transportér, protože jím chtěla nahradit svá pásová bojová vozidla pěchoty AMX-10P. Dohodu o vývoji transportéru tak v roce 1999 podepsaly pouze vlády Velké Británie a Německa, kdežto Francie pracuje na vlastním typu VBCI.

V roce 2001 se k programu připojilo Nizozemí. Vozidlo nese označení Boxer a jeho vývoj je veden v rámci organizace OCCAR. Zdálo se, že projekt Boxer uspěje, ale už brzy se objevily rozepře mezi Brity na jedné straně a Němci a Nizozemci na straně druhé. Britská armáda totiž začala tlačit na snižování hmotnosti vozidla, aby jej bylo možné snáze přepravovat vzduchem. Program Boxer utrpěl vážnou ránu v létě 2003, kdy britská vláda oznámila, že odstupuje a po vzoru USA bude vyvíjet lehká vozidla nazvaná FRES (Future Rapid Effect System), určená pro bleskové operace v zámoří. (Army Technology 2005) Tím ale potíže neskončily. Vývoj se zpožďuje a existují technické i finanční nedostatky. Nizozemí už pohrozilo, že se z projektu stáhne, a dokonce už zahájilo předběžné výběrové řízení na náhradu Boxeru. Německo poté konstatovalo, že samo nebude schopné Boxer financovat, takže celému projektu hrozí totální fiasko. (Visingr 2005b)

Je zřejmé, že vinu za selhání britsko-německo-francouzského transportéru nesou vlády, které se nedokázaly shodnout na společných parametrech. A přitom se celá záležitost dala vyřešit modulární koncepcí vozidla. Všechny tři země by měly společnou základní konstrukci, k níž by připojovaly kompatibilní bloky pancéřování, výzbroje apod. Namísto toho budou mít tři nejmodernější evropské země tři naprosto odlišné typy transportérů, což samozřejmě logistiku společných operací příliš neusnadní.

4.5.2 Ostatní pozemní technika

V Evropě dále existuje několik dvoustranných projektů vojenských vozidel. Na prvním místě lze jmenovat obrněné průzkumné vozidlo typu Fenek, na němž se podílí německá společnost Krauss-Maffei-Wegmann a nizozemská firma DAF. Jedná se o pravděpodobně nejmodernější typ své kategorie na

světě. Dalším příkladem bilaterální spolupráce je pásové bojové vozidlo pěchoty ASCOD, které vyvinul rakouský Steyr-Daimler-Puch a španělská Santa Barbara. Typ je zaveden v rakouské armádě pod názvem Ulan a ve Španělsku jako Pizzaro. Lze zmínit také perspektivní ženijní vozidlo Pioniere/EGACOD, které je společným projektem Francie a Itálie a na jehož vývoj bude dohlížet agentura OCCAR. Francouzská firma GIAT a švédský Bofors společně vyvinuly 155mm samonaváděcí dělostřelecký granát BONUS.

V posledních třech letech se trochu nenápadně vytvořil další projekt mezinárodní spolupráce, jehož základem je italské terénní vozidlo Iveco LMV. V červenci 2003 si jej jako velitelské a spojovací vozidlo zvolila Velká Británie, kde jej bude vyrábět společnost BAE Systems pod názvem Panther. V létě 2005 se pro něj rozhodla také Belgie a zvažuje jej Německo, kde by nesl název Caracal a vyráběla by jej firma Rheinmetall. Do projektu se zapojují také další firmy jako francouzsko-britský Thales, který bude dodávat přístrojové vybavení. Existuje tedy šance, že Iveco LMV se stane, byť zřejmě neplánovaně, „vojenským terénním automobilem pro Evropu 21. století“. (Army Technology 2005)

Mezi pozemní techniku lze započítat ještě jeden úspěšný mezinárodní program, který probíhá pod dohledem agentury OCCAR. Jedná se o mobilní radiolokátor COBRA (Counter Battery Radar), který je schopen sledovat nepřátelské dělostřelecké granáty, a na základě toho dokáže určovat pozice nepřátelských zbraní. Vývoj radaru COBRA začal v roce 1990 za účasti Velké Británie, Německa a Francie. V současné době již probíhají dodávky sériových radarů, které by měly skončit v letošním roce.

4.6 Námořní technika

Z hlediska evropské mezinárodní spolupráce je stavba válečných lodí v podobné situaci jako oblast pozemní techniky, protože opět neexistuje velká nadnárodní korporace srovnatelná se skupinou EADS. Konstrukce hladinových i ponorných plavidel je do velké míry chápána jako záležitost národní prestiže a i menší země se snaží stavět vojenské lodě vlastními silami. Až v 90. letech vzniklo několik slibných mezinárodních programů.

Na prvním místě je to francouzsko-italský program víceúčelových fregat FREMM (Frégate Européene Multi-Mission), údajně největší evropský námořní projekt od konce druhé světové války. FREMM je nejnovější položka v portfoliu agentury OCCAR a podílejí se na něm loděnice DCN (Francie) a Fincantieri (Itálie). Definitivní dohoda o stavbě byla schválena v listopadu

2005 s tím, že prvních osm fregat odebere v letech 2011–2015 Francie. Italská objednávka má být definitivně schválena do května 2006. (Trojan 2006)

Francie a Itálie však společně stavějí ještě jednu třídu fregat, tentokrát protiletadlových. Jsou známé jako Horizon, resp. Orrizonte. Původně šlo o třístranný projekt, kterého se účastnila i Velká Británie, ale ta se z něj stáhla a dala přednost stavbě větších protiletadlových plavidel, která jsou nyní známa jako torpédoorborce Type 45. Francie a Itálie si objednaly po dvou lodích Horizon/Orrizonte, z nichž první bude dodána letos. (Naval Technology 2005)

Třetí významný program představují francouzsko-španělské ponorky třídy Scorpene. Jejich stavbu zajišťují francouzské loděnice DCN a španělské Navantia. Scorpene patří mezi útočné ponorky s konvenčním pohonem a jsou určeny zejména pro export. První odběratelem se stalo Chile, které objednalo dvě plavidla. Následovalo námořnictvo Malajsie (dvě ponorky) a Indie (sedm ponorek). A nakonec o třídu Scorpene projevilo zájem i samotné Španělsko, jež koupí čtyři plavidla. (Brousil 2005)

Velkým úspěchem mezinárodní zbrojní spolupráce v EU je dohoda Velké Británie a Francie o společném projektu letadlových nosičů, kterou ministři obrany obou zemí podepsali 7. března. Jde o sloučení britského projektu CVF (Carrier Vessel Future) a francouzského PA2. Zakázku získala francouzsko-britská firma Thales, která postaví celkem tři letadlové lodě, z nichž dvě budou určeny pro Royal Navy a třetí pro francouzské námořnictvo. Britské a francouzské lodě budou mít společných cca 80% dílů a při délce 280 metrů to budou největší letadlové nosiče postavené v Evropě. Hlavním ústupkem Británie je to, že nové lodě budou schopné provádět operace letounů s konvenčním startem, i když Britové se dříve přikláněli k nosiči pro letouny s krátkým startem. V této souvislosti se hovoří o tom, že Velká Británie by mohla odstoupit z projektu letounu Joint Strike Fighter a koupit francouzské námořní stíhačky Rafale-M, popř. by mohla vzkřísit ideu „navalizace“ Eurofighteru. Ministři obrany obou zemí už každopádně jednali o francouzské nabídce 150 letounů Rafale-M pro Británii.

4.7 Závěr

Předcházející přehled ukazuje, že zbrojní spolupráce mezi evropskými státy se slibně rozvíjí. Nejlepších výsledků dosahuje v letecké a raketové technice, k čemuž přispívá také existence nadnárodních firem jako EADS, MBDA, Thales či BAE Systems. Moderní evropská letadla a střely si na světovém trhu vedou skutečně dobře i v ostré konkurenci USA a Ruska. Vrtulníky EH101 a EC 145 uspěly i v samotných USA a totéž se možná podaří i letounu Airbus MRTT,

což je nejlepším důkazem o rostoucí kvalitě evropské techniky. Také zájem mimoevropských států o družicový navigační systém Galileo svědčí o tom, že letecká a kosmická spolupráce v rámci Evropy kráčí správným směrem.

V oblastech pozemní a námořní techniky už je situace složitější a zdaleka ne tak optimistická. Přispívá k tomu i neexistence nadnárodních firem, které by dokázaly překlenout nebo alespoň koordinovat zájmy národních států. Selhání projektu evropského obrněného transportéru jasně ukazuje, že v tomto ohledu má Evropa ještě co dohánět. Drtivá většina projektů vozidel i lodí je dvoustranná a svými ambicemi se nemůže rovnat např. programu letounu Eurofighter nebo systému Galileo. Z toho lze vyvodit jasný závěr, že propojení evropských výrobců pozemní a námořní techniky do nadnárodních skupin je nanejvýš žádoucí.

Pokud jde o vliv mezivládních organizací typu OCCAR, selhání programu transportéru Boxer jasně ukazuje, že účinnost takových agentur je dost omezená, pokud se národní státy nemohou shodnout na kompromisu. Jiným projektům z portfolia OCCAR se daří dobře, ovšem existují i programy, které si vedou stejně dobře nebo lépe i bez podobné agentury.

Obecně se tedy prokazuje, že úspěšná zbrojní spolupráce vyžaduje jak existenci nadnárodních komerčních firem, tak také maximální snahu o dosažení kompromisu mezi vládami národních států. Jen tehdy, pokud se v Evropě podaří zajistit trvalé působení obou těchto faktorů, může evropský zbrojní průmysl zásobovat evropské ozbrojené síly společnými kvalitními zbraněmi a současně slavit úspěchy i na světovém trhu.

Bibliografie

Prameny

- Airforce Technology Website (<http://www.airforce-technology.com/>).
- Army Technology Website (<http://www.army-technology.com/>).
- Diehl BGT, oficiální stránky (<http://www.diehl-bgt-defence.de/>)
- EADS, oficiální stránky (<http://www.eads.com/>).
- Encyclopedia Astronautica (<http://www.astronautix.com/>).
- Hitechweb (<http://www.hitechweb.szm.sk/>).
- MBDA, oficiální stránky (<http://www.mbda.net/>).
- Naval Technology Website (<http://www.naval-technology.com/>).
- SpaceWar.com (<http://www.spacewar.com/>).
- Swedish Military Aviation (<http://www.canit.se/~griffon/aviation/>).
- Vectorsite.net (<http://www.vectorsite.net/>).
- Wikipedia, the free encyclopedia (<http://www.wikipedia.org/>).

Odborná literatura

- Brousil, Z. (2005): *DCN/Navantia Scorpene: Nová měřítka pro konvenční ponorky*, Armádní technický magazín, roč. XXXVII, č. 11, s. 16–17.
- Kaucký, S. (2005): *MEADS: Systém rozprostřené architektury*, Armádní technický magazín, roč. XXXVII, č. 12, s. 4–5.
- Máče, J. (2003): *Eurofighter Typhoon*, Armádní technický magazín, roč. XXXV, č. 4, s. 12–14.
- Odehnal, Z. (2003): *Airbus A-400M: Konečně zelená*, Armádní technický magazín, roč. XXXV, č. 9, s. 6–9.
- Odehnal, Z. (2003): *Polyphem/TRIFOM: Etapa přímého vývoje je na spadnutí*, Armádní technický magazín, roč. XXXV, č. 11, s. 4–6.
- Odehnal, Z. (2003): *Rakety řady MICA: S puncem všestrannosti*, Armádní technický magazín, roč. XXXV, č. 12, s. 12–13.
- Odehnal, Z. (2005): *AgustaWestland EH-101: Blýskání na časy*, Armádní technický magazín, roč. XXXVII, č. 9, s. 20–25.
- Odehnal, Z. (2005): *Airbus A-400M: Další krok k realitě*, Armádní technický magazín, roč. XXXVII, č. 10, s. 13.
- Odehnal, Z. (2005): *Nové letouny, nové přístupy: Současné trendy ve výcviku bojových pilotů*, Armády, technika, militaria, roč. III, č. 1, s. 22–32.
- Trojan, J. (2005): *FREMM: Konečně rozhodnuto*, Armádní technický magazín, roč. XXXVIII, č. 1, s. 36.
- Visingr, L. (2005): *Airbus Military A-330-200 MRTT: Vzdušný tanker pro 21. století*, Armádní technický magazín, roč. XXXVII, č. 11, s. 12–13.
- Visingr, L. (2005): *Další problémy transportéru Boxer*, Armádní technický magazín, roč. XXXVII, č. 11, s. 15.
- Visingr, L. (2006): *Saúdská Arábie koupí Typhoony*, Armádní technický magazín, roč. XXXVIII, č. 3, s. 33.

POLITIKA EVROPSKÉ UNIE V OBLASTI REGULACE ZBROJNÍHO EXPORTU

JAROSLAV PETŘÍK

5.1 Úvod

Tento text zkoumá regulační aktivity Evropské unie v oblasti regulace vnějšího obchodu s konvenčními zbraněmi. Nezabývá se tedy smlouvami o odzbrojení nebo o limitaci konvenčních vojenských sil¹, nýbrž politikou upravující import a export vojenské výzbroje, vybavení a materiálu, a to včetně válečných zbraní a jejich součástí, munice, podpůrného vybavení a dalších produktů určených k válečnému použití.

Transfer takového vybavení může být přijímající stranou hrazen finance-
mi, ale také výměnou za jiné zboží (vojenské i nevojenské) či suroviny, příp. v některých specifických případech může proběhnout bez náhrady (např. při poskytnutí vojenské pomoci či při hrazení dluhu). Termín obchod se zbraněmi zahrnuje i položky dvojího použití, které mohou být uplatněny v civilním i vojenském sektoru, pokud je jejich primární určení vojenské, a služby bojového určení (např. výcvik bezpečnostních složek, obsluhy zbraňových systémů, technická podpora, výměna zpravodajských informací apod.) Spadá sem i stavba zařízení obranného průmyslu či poskytování licencí k výrobě vojenského vybavení. (Goldblat 2002: 241) Okrajově se však dotýká problematiky zbraní hromadného ničení, neboť seznamy citlivých položek podléhající vývozním omezením zahrnují některé materiály, které mohou být využity k vývoji zejm. biologických a chemických ZHN.

Přestože řada bezpečnostních expertů předpokládala po skončení studené války další nárůst světového obchodu se zbraněmi, který stabilně rostl od roku 1950, ten ve skutečnosti kulminoval v roce 1987 a během devadesátých se snížil na více než polovinu a nadále stagnuje (s mírným nárůstem) na úrovni

¹ Nejvýznamnější z nich je CFE (Conventional Forces in Europe) Treaty, Smlouva o konvenčních silách v Evropě. Pro její komplexní zhodnocení viz např. Kříž 2005.

cca 20 miliard USD ročně.² (Wulf 1998: 5, SIPRI) Nepochybně však došlo k hluboké restrukturalizaci zbrojního trhu: v důsledku snižování stavů armád a jejich proměny z početných kolosů v malé a flexibilní jednotky se do oběhu dostalo množství vyřazených zbraní. Zvýšil se tedy i podíl dodavatelů, kteří s těmito zbraněmi obchodují, na úkor nových zbraňových systémů. Vojenské požadavky moderních armád se značně liší od dřívějších standardů: početně silné divize obsluhující těžké zbraně jsou nahrazovány malými jednotkami s vyspělou vojenskou technikou (tzv. kvalitativní zbrojení oproti dřívějšímu kvantitativnímu). Dopad na zbrojařské firmy v podobě výrazného poklesu poptávky po běžných zbrojních systémech a nutnosti věnovat značné částky do výzkumu a vývoje vedl k zániku mnoha z nich, příp. k fúzím a orientaci na export namísto výroby pro potřeby „domovské“ armády. Naznačené trendy by se daly shrnout do čtyř faktorů, jež zásadním způsobem ovlivnily trh se zbraněmi po skončení studené války: (1) politické události, (2) ekonomické tlaky a zájmy, (3) změna ve vnímání hrozeb mezinárodní bezpečnosti, (4) technologické inovace. (Wulf 1998: 5)

Kolaps sovětského bloku se projevil mj. jiné i tím, že Rusko nemohlo nadále subvencovat svůj zbrojní průmysl, jak řadu let činilo, a ve vedoucí pozici na světovém zbrojním trhu jej nahradily Spojené státy. Snaha zejm. evropských firem udržet svoji pozici prostřednictvím vývozu vedla k proliferaci konvenčních zbraní, neboť předcházející pokusy o regulaci tohoto trhu nebyly úspěšné.³ Důsledky tohoto jednání si hlavní světoví výrobci výzbroje uvědomili po sérii regionálních konfliktů zejm. na africkém kontinentě završené iráckou anexí Kuvajtu, která byla Saddámovi Husajnovi umožněna především díky rozsáhlým zbrojním dodávkám řady evropských zemí. Tyto události ovlivnily vývoj

² Během 90. let se objem světového obchodu s konvenčními zbraněmi pohyboval v rozmezí od 16 mld. USD do 24 mld. USD. (SIPRI)

³ Pro zhodnocení snah o kontrolu obchodu se zbraněmi viz např. Goldblat, J. (2002): 241–256. Zejména se jednalo o bilaterální rozhovory USA a SSSR, tzv. Rozhovory o přesunech konvenčních zbraní (Conventional Arms Transfers Talks, CAT Talks), které ztroskotaly kvůli odlišnému postoji obou stran (zatímco opatření navrhovaná USA obsahovaly např. zákaz zavádění vyspělých vojenských technologií do třetích zemí, normy pro omezení příjemců, konzultační mechanismy pro kontrolu dodržování omezení či integraci restriktivních opatření se snahami o vyřešení lokálních roztržek, SSSR trval na záměru vyzbrojovat osvobozená území a odmítal prodej zbraní rasistickým a militaristickým režimům a státům odmítajícím snahu o odzbrojení), ale také kvůli regionálnímu přístupu těchto rozhovorů (sovětské zaměření na Východní a Západní Asii, oblast výsostných zájmů USA) a silnému postavení evropského zbrojního průmyslu, neboť úspěch dohody by vyžadoval spolupráci evropských spojenců, kteří vyváželi nepoměrně větší část své zbrojní produkce, než sami spotřebovávali, a obávali se, že multilaterální dohodou bude jejich zbrojní průmysl ohrožen.

ve vnímání bezpečnostních hrozeb, které již nevyrůstaly z blokového rozdělení světa, ale přesunuly se na nebezpečí vzniku lokální nestability vedoucí k regionálním konfliktům (a to i přesto, že jejich počet od studené války nijak nevzrostl). Pochopení, že bojující strany jsou schopny si opatřit zbraně i přes všechna embarga na ně uvalená, vytvořilo příznivou atmosféru k obnovení jednání o omezení obchodu se zbraněmi a předznamenalo jejich částečný úspěch, řada překážek však zůstala nepřekonána.

Vzrostl rovněž podíl obchodu s ručními palnými a lehkými zbraněmi (Small Arms and Light Weapons, SALWs), a to do takové míry, že v současné době jsou ruční zbraně nejčastějším prostředkem násilných úmrtí (600 milionů SALWs ve světě má podle údajů OSN na svědomí cca 1/2 milionu lidí ročně), bývají řazeny mezi hlavní hrozby bezpečnostní stability (ve 47 ze 49 větších konfliktů v 90. letech byly hlavní používanou výzbrojí) a těší se velké pozornosti řady mezinárodních platforem.⁴ (Boutwell-Klare 2000, Štěrba 2005: 8)

5.2 Mezinárodní kontext kontroly konvenčních zbraní

Na rozdíl od zbraní hromadného ničení, o jejichž snížení a transferu bylo uzavřeno mnoho dohod a řadu z nich lze označit za úspěšnou, na poli konvenčních zbraní o takovém pokroku hovořit nelze. Největší platforma pro tvorbu mezinárodních dohod, Organizace spojených národů, byla sice jedna z prvních, kdo se angažoval v problematice obchodu s konvenčními zbraněmi, a dnes disponuje stálými orgány zaměřenými na odzbrojení, nicméně nelze říci, že by byla dosáhla nezpochybnitelných výsledků a její role byla zcela nezastupitelná. Během studené války se omezila na výzvy ke konzultacím o omezení obchodu se zbraněmi (jako např. v závěrečném dokumentu ze zvláštního zasedání Valného shromáždění v roce 1978), při tehdejších postavení jednajících stran si však lze jen těžko představit něco více. Konkrétní opatření tedy bylo přijato až o třináct let později, 1. prosince 1991, v podobě rozhodnutí ustavit Registr konvenčních zbraní, podle záměrných charakteristik „všeobecný a neomezený“. Ve výsled-

⁴ Důležitost ručních a lehkých zbraní podtrhuje objem ročního obchodu s nimi, který činí 7–10 mld. USD. Tvoří tedy 2/3–1/2 celkového ročního obchodu s konvenčními zbraněmi, což při srovnání cen např. stíhacích letounů nebo tanků a raketových systémů s cenami útočných pušek a automatických ručních zbraní vypovídá o značném množství zboží v obrotu. (Boutwell-Klare 2000) Na problematiku proliferace ručních zbraní se soustředí okruh nevládních organizací zastřešený projektem IANSA (International Action Network on Small Arms), jehož internetový portál poskytuje poměrně komplexní rozcestník zdrojů pro studium tohoto tématu (www.iansa.org).

ku vzniklý registr však není ani všeobecný (neboť ne všechny státy poskytují všechny potřebné informace; navíc sleduje jen největší zbraňové systémy), ani neomezený (neboť výčet položek, které uvádí, je nedostatečný⁵; navíc nemá sjednocenou metodologii, často neuvádí množství obchodovaných jednotek, nýbrž pouze celkovou cenu zakázky, která může být zavádějící, atd.).

Bilaterální dohody zahrnovaly již zmíněné CAT Talks, jež nelze označit za úspěšné; zdárnější byla společná opatření zemí západního bloku proti únikům svých zbrojních kapacit a především vyspělých technologií do nepřátelského východního bloku v rámci COCOM (Co-ordinating Committee for Multilateral Export Controls). COCOM více než 40 let sloužil především jako bariéra západní ekonomiky před sovětským komunismem, a přestože se předpokládalo, že se skončením studené války a zánikem nepřítele č. 1 ztratí tento klub svůj „raison d'être“ (31. března 1994 byl skutečně rozpuštěn), v oblasti zbrojního exportu se dočkal naopak značného rozvoje. Funkcionáři dohody se dále setkávali v pracovních skupinách k přetvoření COCOM do uspořádání proti šíření zbraní; v průběhu 1. poloviny roku 1996 tak s dalšími 11 státy vytvořili tzv. Wassenaarskou úmluvu o kontrole exportu konvenčních zbraní a technologií dvojího použití (Wassenaar Arrangement on Export Controls for Conventional Arms and Dual-Use Goods and Technologies), jejímž signatářem je i řada bývalých členů Varšavské smlouvy vč. České republiky a Ruské Federace.⁶

⁵ Tanky, obrněná vozidla, bitevní letouny, úderné vrtulníky, bitevní lodě s tonáží 750 m³ a více nebo raketovým systémem s dosahem delším než 25 km a rakety a odpalovací zařízení pro balistické rakety nebo střely s plochou dráhou letu s dosahem nejméně 25 km, příp. technologie schopné odpálit takové rakety a nezahrnuté v předchozích kategoriích.

⁶ Vznik Wassenaaru ovšem nebyl zcela bezbolestný, vzniklé třecí plochy pak názorně ilustrují problémy při hledání dohod o kontrole obchodu se zbraněmi: zatímco USA se pokoušely nalézt konsensus v této otázce na několika platformách současně (P-5, G-7), evropské státy (Německo, Francie, Velká Británie) usilovaly o ukončení praxe COCOMu s cílem otevřít trh svým zbrojním sektorům. USA naproti tomu tvrdohlavě trvaly na uchování praxe předběžného odsouhlasení zamýšlených exportů, jež jim poskytovaly prostředek k ovlivňování rozhodnutí evropských států, které se naopak obávaly, že pokus uplatnit stejný prostředek na USA nebude mít žádný efekt. Wassenaar byl nakonec přijat paradoxně díky Francii, která se obávala, že odstranění COCOM vytvoří mezeru v systému protiproliferačních opatření. Principy v jeho základu, které vykrystalizovaly rovněž z předchozích jednání P-5 a G-7, jsou společné i dalším regionálním dohodám o kontrole obchodu se zbraněmi (včetně evropského Kodexu): záměr vyhnout se zbrojním obchodům, které by mohly destabilizovat daný region, ohrozit dodržování lidských práv nebo poskytnout technologii nepřiměřeně vyspělou v kontextu regionálních standardů. (Pro detailní zhodnocení vzniku Wassenaarské úmluvy viz Lewis 2005).

Přestože z vlastní povahy „klubu dodavatelů“ nemůže Wassenaarská dohoda uchopit mezinárodní obchod se zbraněmi v globálním měřítku, má konkrétní výsledky na poli výměny a sdílení informací (týkajících se např. přenosných systémů protivzdušné obrany) nebo vytváření metod k určení „přílišného a destabilizujícího zbrojení“ v rámci jednotlivých států, což je obecný problém samotného konceptu kontroly zbrojení. Přestože byl původně vystaven na pozadí bipolárního rozdělení světa, je funkční dodnes a stal se základem řady opatření pro kontrolu vývozu zbraní (jsou přebírány jeho seznamy a jeho metodologie); otázkou zůstává, zda je to správně či nikoliv.

Za úspěšné bývají považovány výsledky tzv. Helsinského procesu, tedy aktivity pod hlavičkou Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE). Jako příklad lze uvést deklaraci z 1. prosince 1993, ve které členské státy znovu potvrdily již přijaté principy pro export zbraní, mj. ujištění, že zbraní nebude použito v rozporu s Chartou OSN, nutnost přijetí efektivních národních kontrolních mechanismů či poskytování informací vyžadovaných Registrem konvenčních zbraní OSN. V současné době však o tuto platformu poněkud opadl zájem a množí se debaty o její budoucnosti.

5.3 Současný systém opatření Evropské unie upravující obchod se zbraněmi

Obchod se zbraněmi stejně jako jejich výroba je podle článku 296 Smlouvy o založení Evropského společenství vyňat z pravidel společného trhu a orgány Evropské unie tedy nemají žádnou pravomoc regulovat vývoz nebo dovoz těchto položek. Vývozní omezení, rozhodnutí o udělení licence, tvorba jejich pravidel a další související oblasti jsou proto plně v kompetenci členských států, které upravují obchod se zbraněmi svými vlastními zákony. Evropská unie však slouží jako platforma k diskusi o národních politikách a multilaterální spolupráci ve věcech kontroly obchodu se zbraněmi. Evropská komise (EK) rovněž vypracovala řadu dokumentů upravujících zbrojní obchod; mají však pouze doporučující charakter, případně jsou politicky, nikoliv legálně závazné.

Na počátku 90. let se pozornost EK více zaměřila na regulaci zbrojního trhu (zejm. z výše zmíněného důvodu irácké agrese) a provedla průzkum systémů kontroly obchodu se zbraněmi v jednotlivých členských státech. Byly zjištěny odlišnosti v kritériích pro udělování licencí; počtu zemí, do kterých bylo zakázáno vyvážet a také produktů, na které se vztahovala omezení; výši pokut za porušení vývozních pravidel; složení (a velikosti) personálu vývozních agen-

tur a jejich technických možnostech; či rozsahu sdílení informací mezi celní správou, policií, licenčními úřady a zpravodajskými složkami. Výrazné rozdíly byly zjištěny rovněž v seznamech položek podléhajících jaderné kontrole (a to i přesto, že všechny země byly členy NSG a COCOM, který kromě vývozu konvenční techniky do východního bloku zapovídal i obchod s jaderným materiálem v oblasti sovětského vlivu).⁷ (Jones)

Snaha EK o zrušení článku 296 a tedy podřízení zbraní společným pravidlům se ukázala jako neprůchodná, výsledný harmonizační návrh se proto soustředil pouze na zboží dvojího použití. Byl přijat systém o dvou pilířích: Rozhodnutí EK č. 94/924/SZBP⁸ na základě článku J3 Maastrichtské dohody a Nařízení EK č. 3381/94 ustavující společný režim kontroly vývozu zboží dvojího použití. (Jones) Rozhodnutí bylo zrušeno 22. června 2000 a nahrazeno Nařízením č. 1334/2000, v němž je zahrnuta technologie a software vztahující se ke všem kategoriím vyjmenovaným v 1. příloze (jaderná zařízení, chemické a biologické látky). Toto nařízení bylo několikrát doplněno; seznam položek, které upravuje, byl pozměněn celkem čtyřikrát (naposledy Nařízením EK č. 394/2006 z února 2006). V současné době tedy seznam obsahuje následující kategorie: jaderný materiál, zařízení a vybavení; chemické, biologické látky a toxiny; zpracování materiálů; elektronika; počítače; telekomunikace a „bezpečnost informací“; senzory a lasery; navigační a avionické systémy; mořské systémy; raketové systémy, vesmírné lodi a příslušné vybavení, přičemž každá z nich je doplněna o příslušné testovací, kontrolní a výrobní vybavení; materiály; software a technologie. Nařízení zavazuje členské státy kontrolovat vývoz položek vyjmenovaných na seznamu prostřednictvím autorizace, jejíž udělování určuje Nařízení a jež je platná v rámci celé EU. Státy musí informovat EU o zamítnutých autorizacích a musí uchovávat seznam udělených autorizací po dobu tří let. Tato pravidla se nevztahují na tranzit.

Nejvýznamnější ze skupiny dokumentů, kterými EU upravuje obchod se zbraněmi, je Kodex chování EU na poli exportu zbraní (EU Code of Conduct on Arms Exports), přijatý v roce 1998. Základy tohoto dokumentu však byly položeny již v letech 1991 a 1992, když byla dohodnuta první kritéria o obchodu

⁷ Na francouzském seznamu jaderného materiálu chybělo 14 položek z celkových 72, Belgie postrádala 20 položek a Španělsko 24.

⁸ Rozhodnutí zavádělo celkem pět seznamů: seznam položek dvojího použití; seznam destinací, kam by se nemělo vyvážet (ten však není vyčerpávající a je zcela na rozhodnutí jednotlivých zemí, zda licenci udělí či nikoliv); doporučený postup při tvorbě rozhodnutí o udělení licence; seznam položek, pro které platí omezení i v případě vnitřního trhu EU (zejm. se jedná o jaderný materiál) a konečně seznam položek, které dále vyžadují autorizaci v případě přesunu v rámci EU.

s konvenční výzbrojí na půdě Evropské unie, resp. tehdejších Evropských společenství, přesněji na jednáních Ministrů zahraničních věcí ES. Jednotlivé strany zde vyjádřily svoji podporu nešíření ZHN (zejm. nukleárních) a současně apelovaly na zvýšení transparency a omezení obchodu s konvenčními zbraněmi a odvolávaly se na již dosažené závazky (sankce RB OSN a ES; respekt pro lidská práva v cílové zemi; bezpečnostní situace cílové země; odhodlání k udržení míru a stability v cílovém regionu; národní bezpečnost členských zemí ES; možné nebezpečí reexportu dále, chování cílové země v kontextu podpory terorismu; apod.). V roce 1992 pak připojily podmínku kompatibility s technickými a ekonomickými kapacitami cílové země. Tato pravidla přijímala některé principy dřívějších jednání v rámci P-5, G-7 a COCOM a nebyla nijak legálně závazná, ES pouze apelovala na harmonizaci politik jednotlivých členských států.

Po podepsání Maastrichtské smlouvy (1994) a přijetí Společné zahraniční a bezpečnostní politiky (SZBP) se EU stala kooperačním orgánem v otázkách zbrojního vývozu; nicméně vzhledem k článku 296 rozhodují o zbrojních exportech výhradně členské státy, které v této konkrétní otázce nemají příliš velký zájem vývozní pravidla koordinovat.⁹ Kodex byl původně navržen společnou iniciativou cca 600 nevládních organizací, v čele se Saferworld, BASIC a Amnesty International. (Adam 1998) Tato iniciativa byla podpořena Holandskem, Švédskem a Belgií, načež byl Kodex schválen 8. června 1998¹⁰ za britského předsednictví. V podstatě obsahuje tatáž kritéria, která již byla formulována ministry zahraničních věcí v letech 1991 a 1992; jsou však přehledně uspořádána a doplněna požadavkem psát pravidelné zprávy. EU vyzvala ostatní země k připojení ke Kodexu a dočkala se pozitivní odezvy – mezi státy, které dobrovolně deklarovaly dodržování norem zavedených Kodexem, byly státy EFTA v rámci EHP¹¹, Kanada, středoevropské a východoevropské země usilující o vstup do EU, vč. Kypru.

⁹ Ukázalo se to při vyjednáváních o Wassenaarské dohodě, více viz Lewis 2005.

¹⁰ EU byla první, kdo přijal podobný kodex regionálního rozsahu, poté následovaly další skupiny států (Organizace amerických států v roce 2003, 11 afrických zemí z oblasti Velkých jezer a Afrického rohu v roce 2004). (Shah 2005)

¹¹ Formulace „členské státy EFTA v rámci EHP“ je poměrně zajímavá a svádí ke škodolibé domněnce. Vzhledem k tomu, že pouze tři země (Island, Lichtenštejnsko a Norsko) jsou členy EFTA a zároveň EHP, bylo by možná snazší rovnou je vyjmenovat. Zvolený obrat však nejen že vyvolává dojem, že oněch států je více, ale především zakrývá skutečnost, že mezi nimi není Švýcarsko, jež sice původně Dohodu o vytvoření EHP podepsalo, ale následně se stáhlo po neúspěšném referendu. (<http://secretariat.efta.int/Web/EFTAAtAGlance/history/>, http://ec.europa.eu/comm/external_relations/eea/).

Kodex se skládá z celkem osmi kritérii, která mají být sledována při rozhodování o udělení vývozní licence do příslušného státu, plus prováděcí opatření. Kritéria ukládají, že při rozhodování o povolení vývozu by mělo být bráno v potaz následující:

- (1) soulad s mezinárodními závazky vyvážejícího státu (OSN, OBSE, EU, NPT, BTWC, CWC, Wassenaar Arrangement, Smlouva zakazující používání pěchotních min apod.)
- (2) dodržování lidských práv v cílové zemi (nebezpečí použití vyváženého materiálu k potlačování vlastního obyvatelstva – zejm. v případech, kde k tomu v případě podobného materiálu již prokazatelně došlo, přičemž potlačování vlastního obyvatelstva zahrnuje mučení či jiné kruté a ponižující zacházení či trestání, svévolné popravky, zmizení, účelové zadržování osob atd.; pečlivé zvážení vývozu do zemí, odkud bylo hlášeno porušování lidských práv)
- (3) vnitropolitická a bezpečnostní situace cílové země (nezhoršovat již existující napětí či konflikty)
- (4) zachování míru, bezpečnosti a stability v regionu (nevyvážet do zemí v případě nebezpečí použití vyváženého materiálu k útoku na jinou zemi či k zabránění území silou; vývozce zváží pravděpodobnost ozbrojeného konfliktu mezi přijímající zemí a jiným státem; nároky, které si příp. příjemce činí na území v sousedních státech a v minulosti hrozil jeho násilným zabráním; pravděpodobnost použití výzbroje k jiným účelům než k udržení národní bezpečnosti a obrany; potřebu neovlivnit nepříznivě stabilitu regionu)
- (5) národní bezpečnost členských zemí EU a jejich spojenců (členské země vezmou v potaz možný dopad konkrétní zakázky na jejich obranné a bezpečnostní zájmy; podobné zájmy spřátelených zemí, spojenců a dalších členských zemí, přičemž tento faktor nemůže ovlivnit výše zmíněná kritéria dodržování lidských práv a regionální stability a bezpečnosti; nebezpečí zneužití exportovaného materiálu proti vlastním nebo spojeneckým ozbrojeným silám; nebezpečí nechtěného šíření technologie a jejího případného kopírování)

Vzhledem k vysokému kreditu Švýcarska na poli prosazování míru může mít EK snahu zakrýt, že Švýcarsko se ke Kodexu nepřihlásilo. Prozkoumání dokumentů na stránkách švýcarského Federálního ministerstva zahraničních věcí a Federálního Ministerstva obrany, civilní ochrany a sportu potvrdilo, že Švýcarsko se ke Kodexu nejen nehlásí, ale pečlivě se vyhýbá i pouhým zmínkám o něm (což však nemusí být zlým úmyslem, nýbrž snahou Švýcarska zůstat přísně neutrální).

- (6) chování příjemce s ohledem na mezinárodní společenství, jeho postoje k terorismu, povaha jeho spojenectví a respekt k mezinárodnímu právu (podpora terorismu a organizovaného zločinu ze strany příjemce; míra, s jakou dostává mezinárodním závazkům, vč. těch, které se vztahují k mezinárodním a národním konfliktům; upřímnost jeho závazku k nešíření zbraní a dalších oblastí kontroly zbrojení a odzbrojení, zejm. ratifikaci a implementaci příslušných smluv zmíněných v kritériu 1)
- (7) přítomnost nebezpečí, že výzbroj bude v zemi příjemce přeměřována či znovu vyvezena za nechtěných podmínek (legitimní obranné a bezpečnostní zájmy příjemce, vč. účasti v peacekeepingových operacích či jiných aktivitách OSN; technické možnosti příjemce používat danou výzbroj; schopnosti příjemce uplatnit vývozní kontroly; nebezpečí úniku materiálu do rukou nestátních aktérů či teroristických sítí)
- (8) kompatibilita exportu s ekonomickými a technologickými možnostmi přijímající země, za předpokladu, že země by měly dosáhnout svých legitimních nároků na obranu a bezpečnost s co nejmenšími náklady na lidskou sílu a ekonomické zdroje (brát v potaz relevantní informace Světové banky, MMF, OECD).

Operační opatření obsahují např. ujištění, že tento Kodex nemůže jednotlivým zemím bránit v uplatňování ještě přísnějších měřítek; že každá zakázka by měla být zvážena samostatně; že členské státy EU využijí diplomatické kanály k výměně příslušných informací, které budou považovány za důvěrné a nebudou využívány k získání ekonomických výhod; nebo že členské státy budou na dodržování těchto kritérií spolupracovat v rámci SZBP. Nejpodstatnějším opatřením však je závazek, že v případě odmítnutí licence budou ostatním státům poskytnuty podrobné informace o důvodech jejího odmítnutí; v případě, že by některý ze států chtěl licenci na podobný vývoz udělit do tří let, bude to konzultovat se státem, který licenci dříve zamítl. I v tomto případě právo konečného rozhodnutí o udělení nebo zamítnutí licence zůstává výlučně na národních státech.

Pravidelné zprávy, které Kodex ukládá státům vypracovávat v ročním intervalu, jsou skutečně odevzdávány, i když jejich metodologie je sporná – forma není pro všechny státy jednotná, nýbrž je značně volná (a konkrétní výstupy se tak v jednotlivých případech poměrně radikálně liší; i když postupně dochází k jistému pokroku). Zprávy jsou složeny z úvodu, popisu dosavadních dosažených úspěchů a tabulky zachycující objem obchodů provedených jednotlivými státy. V prvních dvou letech své existence bylo prioritou funkčnosti Kodexu přijetí společného seznamu zbraní, které budou jednoznačně považovány za materiál podléhající omezením Kodexu. Tento seznam byl přijat Evropskou komisí 13. června 2000 a má být pravidelně aktualizován na jednáních v pracovní

skupině COARM. Tento seznam nicméně v praxi slouží spíše jako doplněk národních seznamů, přestože obsahuje některé položky, které nejsou zahrnuty v seznamu Wassenaarské dohody.

Zprávy slouží zároveň jako prostředek k dalšímu prohlubování závazků přijatých v rámci Kodexu. Např. v páté zprávě je uveden „Přehled postupů členských zemí dohodnutých v rámci Kodexu chování“ (Compendium of Member States Agreed Practices within the Framework of the Code of Conduct), který obsahuje mj. přesný výčet náležitostí certifikátu koncového uživatele, na jehož harmonizaci se členské země shodly. V roce 2003 pak byl Evropskou komisí přijat Společný postoj ke kontrole zprostředkování obchodu se zbraněmi (Common Position on the control of arms brokering), který sjednocuje licenční procedury členských zemí.

Co se týče třetí části zpráv, tj. tabulek s výčtem udělených licencí, její podrobnost a vypovídací hodnota se s postupem času sice rapidně zvyšovala, ovšem je otázka, od jaké hranice je možno ji považovat skutečně za dostatečnou. Ve zprávě z roku 2003 je již přehledně uveden počet udělených licencí každého členského státu EU do každého regionu i státu; kromě počtu licencí je uvedena celková cena udělených licencí, v některých případech (nikoliv však ve všech) i celková cena vyvezených zbraní. Ve zprávách však není uváděn druh zbraní a jejich množství.¹²

Kromě Kodexu existuje ještě několik dalších dokumentů upravujících obchod se zbraněmi v rámci Evropské unie a jejich vývoz z území členských států. Pracovní skupina o konvenčních zbraních (working group on conventional arms, COARM), která se zabývá zbrojním obchodováním mezi členy EU za účelem jeho zefektivnění a zlevnění, přijal 26. června 1997 Program pro prevenci a potírání nelegálního obchodu s konvenčními zbraněmi (EU Programme for preventing and combating illicit trafficking in conventional arms), který obsahuje koherentní rámec potírání nelegálních obchodů. Program pokrývá tři hlavní oblasti:

- (1) bojuje s nelegálním obchodem se zbraněmi uvnitř členských států EU nebo mezi nimi
- (2) poskytuje podporu budování potřebných kapacit v zemích mimo EU
- (3) vyvíjí opatření vedoucí ke snížení množství zbraní v oběhu.

Program zahrnuje spolupráci s OSN a jeho výstupem jsou pravidelné každoroční zprávy (byly vydány však jen dvě, a to v červenci 1998 a v lednu

¹² Je však vhodné upozornit, že informace, které státy v souladu s Kodexem poskytují EK, jsou považovány za důvěrné a mohou být cirkulovány pouze diplomatickými kanály; zprávy, které má k dispozici veřejnost, jsou tedy pravděpodobně o poznání odlišné. (CRS 2005)

2000). Směrem k členským státům EU však tento dokument nezavádí žádná opatření vedoucí k harmonizaci jejich národních regulačních opatření postihujících nelegální obchod se zbraněmi.

Další iniciativou je Společná akce o příspěvku EU k boji proti destabilizujícímu hromadění a šíření ručních palných a lehkých zbraní, vydaná pod číslem 2002/589/SZBP (Joint Action on the European Union's contribution to combating the destabilizing the accumulation and spread of small arms and light weapons), která nahradila společnou akci 1999/34/CFSP a rozšířila její působnost na střelivo. (Štěrba 2005: 8) Tento dokument vymezuje, že jedinými možnými koncovými uživateli zbraní vyvážených z EU jsou státní vlády, nikoliv samosprávy autonomních území či regionálních uskupení nebo nestátní aktéři. EU rovněž otevírá možnost poskytnutí technické a finanční pomoci k řešení problémů spojených s nahromaděním zbraní za účelem jejich odevzdání, demobilizaci bojovníků a jejich repatriaci, ničení přebytečných zbraní apod., a to jak státům, tak i OSN a nevládním organizacím. EU v dokumentu podmiňuje poskytnutí pomoci např. dodržováním lidských práv apod.

Společná akce je zaměřena především na spolupráci zemí v již existujících mezinárodních organizacích, institucích a platformách – např. vyzývá k dodržení závazku shromažďovat zbraně jen v míře nutné pro vlastní obranu; k budování národních inventářů legálně držných zbraní; ke zvýšení transparency a posílení opatření k budování důvěry; k aktivnímu postoji v boji proti nelegálnímu obchodu se zbraněmi a proti „kultuře násilí“. V jejím rámci uskutečnila EU několik programů v Albánii, Kambodži, Gruzii a Mozambiku, navíc se podílela na financování Regionálního centra OSN pro mír, odzbrojení a rozvoj v Limě (United Nations Regional Centre for Peace, Disarmament and Development in Lima). Problematickou však v tomto případě zůstává definice cílové skupiny zbraní, které tento dokument upravuje (nezahrnuje pistole, lovecké pušky a brokovnice).

Výroční zprávy hodnotící pokrok v rámci závazků přijatých ve Společné akci poměrně vyčerpávajícím způsobem shrnují aktivity jednotlivých členských států EU na poli boje proti šíření ručních palných a lehkých zbraní. Obsahují výčet změn v národních legislativách, které se týkají obchodu se zbraněmi, jeho kontrole či postihu černého trhu; iniciativy ze strany národních vlád směřující k řešení daného problému; výčet aktivit a iniciativ, které státy podporují (zejm. výzkumné aktivity – např. SIPRI ve Stockholmu). Stejně tak obsahuje zpráva seznam výsledků úsilí na mezinárodním poli, včetně množství finančních prostředků poskytnutých národními vládami na jednotlivé projekty na mezinárodní úrovni či podrobného výčtu množství zabavených a zničených zbraní v úspěšných operacích na poli odzbrojení. Zprávy jsou uzavřeny se-

znamem priorit pro další rok, obsahujícím spíše obecné rady a doporučení při dalším rozdělování zdrojů a prostředků.

Posledním významným dokumentem upravujícím obchod se zbraněmi je Společný postoj Rady 2003/468/SZBP ze dne 23. června 2003 o kontrole zprostředkování obchodu se zbraněmi (Common Position 2003/468/CFSP on the control of arms brokering). Apeluje na členské státy, aby přijaly a aktualizovaly příslušnou legislativu upravující zprostředkovatelskou činnost na poli zbrojního obchodu, přičemž je vyzývá k zavedení licencí k činnosti a písemných povolení k jednotlivým obchodům; zavedení rejstříku zprostředkovatelů zbraní a zavedení systému výměny informací o zprostředkovatelské činnosti se třetími zeměmi, a to v oblasti právních předpisů, seznamu zprostředkovatelů, informacích o nich a zamítnutých žádostech o licence.

Přestože tento výčet není vyčerpávající¹³, vymezuje základní hranice, ve kterých kontrola zbrojního exportu na území Evropské unie probíhá. Je bohužel nad rámec tohoto textu reflektovat legislativy a politiky obchodu se zbraněmi jednotlivých členských zemí,¹⁴ což je nemilé zejména z toho důvodu, že veškeré aktivity Evropské unie na tomto poli nejsou závazné a mají pouze doporučující charakter. Na druhou stranu je prospěšné zhodnotit jejich vývoj a praktický dopad.

5.4 Zhodnocení systému kontroly zbrojního exportu v EU

Sibylle Bauer a Mark Bromley¹⁵ trefně shrnují hlavní nedostatky Kodexu EU. Kritizují nesjednocenou metodologii předkládání závěrečných zpráv, upozorňují na právní nezávaznost dokumentu, který je de facto na úrovni deklarace Rady ministrů a při jeho porušení nehrozí žádné sankce. Počet a cenu udělených licencí považují za nedostatečný instrument k vytvoření uceleného obrazu o podobě obchodu s vojenským materiálem (např. v Británii nepodléhají zakázky uzavřené přímo mezi vládami licenčnímu řízení; ve zprávách není

¹³ Obchod se zbraněmi dále upravují např. Směrnice ES č. 91/477/EHS o kontrole nabývání a držení zbraní, Směrnice ES č. 93/15/EHS o harmonizaci předpisů o uvádění výbušnin do oběhu a dozoru nad nimi, Doporučení Evropské Komise č. 93/216/EHS o Evropském zbrojním pasu ve znění Doporučení č. 96/126 ES, rezoluce EP o výročních zprávách jednotlivých iniciativ apod.

¹⁴ Poměrně komplexní zdroj informací na toto téma je dostupný na adrese <http://www.sipri.org/contents/expcon/natpolicies.html>

¹⁵ Bauer-Bromley (2004): The European Union Code of Conduct on Arms Exports. Improving the Annual Report

uvedeno, zda se nejedná o udělení vícenásobných nebo otevřených licencí, na druhou stranu zakázka na základě udělené licence nemusí být vždy realizována atp.) Zpráva je třeba zakládat na aktuálních vývozech, přičemž jejich měření je problém, neboť se nelze vždy orientovat cenou, jež je ovlivněna stářím a vyspělostí techniky, offsetovými programy, atd. – o skutečném počtu položek a hlavně jejich povaze toho tedy moc nenapoví. Na druhou stranu vnímají úskalí otevřených informací v podobě obchodního tajemství, citlivosti informací týkajících se národní bezpečnosti atd.

Kontrolní systém zbrojního exportu je kritizován ze strany řady nevládních organizací, a to jak v otázce jeho uplatňování či dodržování, tak i systémového nastavení. Jedno z nejkompexnějších hodnocení vydala v roce 2004 Amnesty International pod názvem *Undermining Global Security: the European Union's arms exports*. Vyjmenovává v něm mj. španělský „balíček vojenské pomoci“ Kolumbii, který měl kromě zpravodajských kapacit a vojenského personálu k výcviku kolumbijských bezpečnostních sil obsahovat osm bojových letounů Mirage-F (která byla později z balíčku stažena), dvě transportní letadla C-212 a možnost poskytnutí vrtulníků. Řada dalších zemí (vč. USA a Velké Británie) schválily poskytnutí ozbrojených sil Kolumbii za účelem výcviku; Amnesty International upozorňuje na rozsáhlou míru porušování lidských práv v této zemi a domnívá se tedy, že podobné kontrakty odporují druhému a šestému kritériu Kodexu. (AI 2004: 10) Rovněž zmiňuje exporty francouzských výbušnin a munice do Barmy, britské a rakouské vývozy do Zimbabwe (AI 2004: 7–8) nebo otázku evropských zbrojních exportů do Číny (AI 2004: 8–10)

Zmíněné systémové nedostatky zahrnují např. absenci prováděcích opatření pro udělování licencí na výrobu zbraní nebo montážních linek třetím zemím, nebo regulaci prodeje přebytečného vojenského materiálu nebo poskytování ozbrojených sil za účelem výcviku nebo poradenství. Mezi odhalené skuliny v Kodexu patřila např. možnost poskytovat opravenou techniku zemím bez požadavku licence, což umožňovalo tranzit položek do zemí třetích; nebo kategorizace policejních zbraní jako civilních, což vedlo k masivním vývozům italských poloautomatických zbraní do Alžíru a jinam. (AI 2004: 10–12) Nekonistence vývozních politik jednotlivých států, jež si i dále udržují rozhodovací pravomoc o udělování vývozních licencí, vyvolává situaci, v níž jsou regulace jednoho státu podkopávány benevolencí státu druhého. (AI 2004: 12)

Významnou oblastí porušování Kodexu je monitoring a kontrola koncových uživatelů zbrojních dodávek, v čemž Amnesty International nachází nedostatky jak u nových členských států, tak i původní evropské patnáctky. Za jejich hlavní příčinu považuje absenci dohodnuté podoby certifikátu o konečném užití zbrojních dodávek, který Kodex neupravuje, přičemž kontrolní me-

chanismy členských zemí jsou „zoufale nedostatečné“. (AI 2004: 81) Popsané případy obsahují např. prodej francouzských tanků Španělskem do Kolumbie; zneužití náhradních dílů stíhacích letadel prodaných Velkou Británií do Zimbabwe v konfliktu v sousední Demokratické republice Kongo nebo dodávku slovenských útočných pušek z Ugandy do Libérie. (AI 2004: 81–83)

Celý kontrolní mechanismus, který není závazný legálně, ale pouze politiky, je založen pouze na principu transparence: předpokládá, že jednotlivé státy budou dobrovolně poskytovat potřebné informace, neboť je pro ně výhodné vlastnit podobné informace od ostatních států. Takový předpoklad však není zcela neproblematický: Jozef Goldblat uvádí, že informace získané prostřednictvím formální mezinárodní výměny mezi státy nemohou být považovány za plně spolehlivé, neboť mohou být neúplné nebo zavádějící. Jejich pravdivost a úplnost může být nicméně kontrolována dohodnutými opatřeními zúčastněných stran (Goldblat 2002: 314) – to je však relevantní spíše v případě sledování stavu arzenálů, ale těžko v oblasti obchodu se zbraněmi, kde standardní monitorovací technologie (satelity, odposlechy, letecké průzkumy...) již nestačují. Anne Florini uvádí, že samotná myšlenka průhlednosti jako prostředku dosažení větší vzájemné důvěry je problematická. (Florini 1998) Stojí před ní v zásadě tři překážky: (1) pokud partneři nesdílejí společné hodnoty, transparence ještě zhorší konflikt, neboť každý z nich bude slovem „transparentní“ označovat jinou kvalitu; (2) zvláště v oblasti národní bezpečnosti jsou tajemství, která stojí za to uchovávat – úplně odhalení kapacit se může stát osudným; (3) informace mohou být snadno zneužity (jako cíle útoku) nebo dezinterpretovány (transparence odhaluje chování, ale ne jeho záměry). A konečně, i kdyby byly všechny tři překážky překonány (což v případě členských států Evropské unie platí), transparence zkrátka nemusí vždy fungovat – vědomí, že někdo sleduje vaše chování, ještě neznamená, že je změníte. Absence hrozby sankcí je v tomto směru klíčovým faktorem – dobrým příkladem je skutečnost, že vlády poměrně ochotně poskytují potřebné informace mezinárodním institucím, registrům a zprávám v mezinárodních orgánech, méně ochotně tak však činí před svými voliči na půdě své vlastní země. (Grillot-Apostolova 2003)

5.5 Závěr

Na vývoji opatření zaměřených na kontrolu obchodu se zbraněmi lze pozorovat posun odrážející zásadní proměnu vnímání bezpečnostního prostředí: zatímco v době studené války a krátce po ní bylo cílem kontroly především zajistit, aby jednotlivé státy nedokázaly vybudovat vojenské kapacity k provedení

překvapivého útoku na některou ze svých sousedních zemí (což bylo základem Registru konvenčních zbraní OSN), v současné době je snahou spíše zabránit zneužití zbrojních dodávek k účelům, jež se neshodují s demokratickými principy a zásadami formulovanými v Chartě OSN. To reflektuje proměnu vnímání bezpečnostních hrozeb – zatímco před pádem železné opony panovala obava z otevřené války v její absolutní podobě, v dnešní době jsou za větší nebezpečí považovány asymetrické hrozby regionální nestability a mezinárodního terorismu.

Přestože Evropská unie nedisponuje dostatečnými právními prostředky k uplatňování vlivu na zbrojní politiky svých členských zemí (neboť obchod s materiálem klíčovým pro bezpečnost země zůstává podle článku 296 Smlouvy plně v kompetenci jednotlivých národních států), vyjednala a přijala řadu dokumentů zavádějících komplex žádoucího jednání na poli zbrojního exportu, kontrole zprostředkovatelů obchodu se zbraněmi apod. Přestože kromě nařízení upravujícího obchod s položkami dvojího použití mají tyto dokumenty pouze doporučující charakter, členské státy je do jisté míry dodržují. Nevládní organizace naproti tomu kritizují EU za nedostatečnost systému¹⁶, jehož formulace poskytují dostatek prostoru k individuálním interpretacím a obcházení. Při srovnání s efektivitou dohod uplatněných v oblasti limitace a kontroly šíření ZHN je zřetelné, že v případě konvenčních zbraní chybí dostatek vůle k zavedení skutečně efektivních opatření.

Bibliografie

Zdroje

Council Joint Action of 12 July 2002 on the European Union's contribution to combating the destabilising accumulation and spread of small arms and light weapons and repealing Joint Action 1999/34/CFSP (2002/589/CFSP)

Council Regulation (EC) No. 1334/2000

Council Regulation (EC) No. 394/2006

EU Code of Conduct on Arms Exports

EU Programme for preventing and combating illicit trafficking in conventional arms

European Commission: Small arms and light weapons. The response of the European Union

¹⁶ Např. AI upozorňuje, že z důvodu nutnosti modernizace svých armád nové členské státy levně prodávaly své přebytečné a zastaralé vojenské vybavení do států třetího světa (místo aby je zničily); EU-15 pak za účelem „pomoci při modernizaci“ zvyšovala prodej své techniky novým členům, a vzhledem k tomu, že třetímu světu EU poskytuje finanční pomoc; bohatší země EU tak v důsledku financují prodej svých vlastních zbraní. (Shah 2005)

Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), www.sipri.org
The Norwegian Initiative on Small Arms Transfers (NISAT) – www.nisat.org
The Federation of American Scientists (FAS) – www.fas.org
European Union Portal – www.eu.int

Odborná literatura

Adam, B. (1998): *Weapons stockpiles and the arms trade* (http://www.euforic.org/courier/168e_ada.htm)

Amnesty International (2004): *Undermining Global Security: the European Union's arms exports*, (<http://web.amnesty.org/library/index/engact300032004>) (cit. jako AI 2004)

Bauer, S. – Bromley, M. (2004): *The European Union Code of Conduct on Arms Exports. Improving the Annual Report*. SIPRI Policy Paper No. 8, (<http://editors.sipri.se/pubs/policypaper8.pdf>)

Boutwell, J. – Klare, M. T. (2000): *A Scourge Of Small Arms*, Scientific American, roč. 282, č. 6

Florini, A. (1998): The End of Secrecy. Foreign Policy, Summer98 Issue 111, p50

Goldblat, J. (2002): *Arms Control. The New Guide to Negotiations and Agreements*. Fully Revised and Updated Second Edition. SAGE publications, London.

Grillot, S. R. – Apostolova, D. (2003): *Light weapons, long reach: Bulgaria's role in the global spread and control of small arms*. Journal of Southern Europe and the Balkans, Volume 5, Number 3, December 2003, p. 279–297

Grimmet, R. F. – Papademetriou, T. (2005): *European Union's Arms Control Regime and Arms Exports to China: Background and Legal Analysis*, zpráva Výzkumné služby Kongresu USA (cit. jako CRS 2005)

Jones, S. A.: *The Current System of Harmonized EU Export Controls* (http://www.uga.edu/cits/documents/html/nat_eval_eu.htm)

Kříž, Z. (2005): *Smlouva o konvenčních ozbrojených silách v Evropě a její význam v současném mezinárodním bezpečnostním prostředí*. In Kuchyňková, P. – Suchý, P. (eds., 2005): *Vývoj a výsledky kontroly zbrojení a odzbrojování. Marnost nad marností?* Brno, Mezinárodní politologický ústav, 197–222.

Lewis, J. A. (2005): *Multilateral Arms Transfer Restraint: The Limits of Cooperation*, Arms Control Today, roč. 35, č. 9

Štěrbá, V. (2005): *Vybraná témata Společné zahraniční a bezpečnostní politiky a vnějších vztahů Evropské unie (1/2005)*, Parlamentní institut PS PČR

Wulf, H. (1998): *Conventional Arms Transfers: Surplus Weapons and Small Arms*, přednáška v rámci Geneva Forum Seminars on Contemporary Arms Control and Disarmament, 31. července 1998, (http://www.geneva-forum.org/Reports/salw_vol1/19980731.pdf)

EVROPSKÁ UNIE A ZHN

JIŘÍ FORAL

V příspěvku je pojednáno o vztahu EU/ES a zbraní hromadného ničení (ZHN). První část je věnována debatě o možnosti vzniku „evropských“ jaderných sil, těžiště příspěvku však spočívá v analýze protiproliferační politiky ES/EU. Vzhledem k omezenému prostoru jde pouze o náčrt obecných trendů a nikoliv o podrobnou deskripci opatření vztahujících se k jednotlivým kategoriím zbraní, smluv a států.

6.1 Evropské jaderné síly?

Převážná část agendy ES/EU se vztahem ke ZHN se týká zamezení jejich šíření či zvládnání následků jejich případného použití. Výjimku tvoří projekt tzv. „eurobomby“, který byl rozvíjen až do nedávných let především Francií;¹ zpočátku především směrem k Německu, později i ke Společenství a EU.

Francouzský ministr obrany Bourges-Maunoury podepsal s německým ministrem Straussem 1. 1. 1957 tajnou dohodu Společný výzkum na využití jaderné energie pro vojenské účely. Protokolem z 25. listopadu téhož roku k dohodě přistoupila Itálie; protokol pokládal za „prioritní záležitost“ spolupráci v oblasti letectví, raket a vojenského využití jaderné energie. V dubnu příštího roku byla uzavřena dohoda o stavbě zařízení na obohacování uranu pro vojenské účely v Pierrelatte. De Gaullov ministr obrany Guillaumat však ještě v roce 1958 vojenskou část spolupráce ukončil z obavy před ruskou intervencí v Německu, civilní spolupráce částečně pokračovala nadále skrze francouzsko-německé konsorcium Eurochemic zrušené v roce 1982 (Schneider 1996: 4–5).

¹ Důvodů pro vznik projektu bylo vícero, od pro Francii nepříznivé mezinárodní situace po Suezské krizi přes snahu vyvážit „anglo-saský“ blok po prostou potřebu peněz a technologií k samotnému jadernému výzkumu.

V roce 1972 byla trojstranná spolupráce obnovena ve společnosti NERSA² provozující reaktor Superphenix pro produkci plutonia.³ Myšlenka „evropského odstrašení“ jadernými zbraněmi však nezapadla a znovu se nakrátko vynořila v polovině 80. let; poté přetrvávala v úzkém kruhu francouzských think-tanků a významněji byla rozvinuta až při sjednávání Maastrichtské smlouvy.

Na Nový rok 1992 prezident Mitterand prohlásil, že „pouze dva ze dvanácti států mají jaderné zbraně. Pro jadernou politiku (policy) mají jasnou doktrínu. Je možno vymyslet doktrínu evropskou? To se teď stane jednou z největších otázek ve výstavbě společné evropské obrany...“ O týden později J. Delors prohlásil, že přestože by si Francie měla podržet nezávislé jaderné síly, tak „...pokud jdeme k politické unii určitého počtu zemí, které souhlasily se společnou zahraniční politikou, tedy podle mého názoru by francouzské jaderné síly měly být této politice (policy) k dispozici“ (Butcher; Boniface 1998).

Zde dochází ke zlomu ve francouzské politice odstrašování, neboť do roku 1992 francouzská doktrína kategoricky odmítala zpřístupnit odstrašovací potenciál jaderných zbraní jiným zemím; tyto zbraně chránily primárně národní území a „životní“ zájmy státu, jakkoliv tyto byly v pozdějších letech záměrně definovány velmi vágně („broadened territory“) právě kvůli zvýšení odstrašovacího účinku. Vlivem evropské integrace se však zvyšovala závislost mezi členskými státy a jaderné mocnosti musely vzít v potaz i zájmy dalších členů; „životní“ zájmy Francie již nemohly být rámovány francouzskou hranicí. Začleněním jaderné dimenze do rámce společné evropské obrany chtěla Francie navíc dosáhnout toho, aby „jaderná debata“ nebyla vedena čistě v transatlantické linii NATO. Otázka „evropského odstrašení“ byla okrajově projednána v Evropském parlamentu i ve Shromáždění Západoevropské unie.⁴

² *Centrale Nucléaire à Neutrons Rapides*. Vlastnické podíly byly při vzniku společnosti rozděleny mezi francouzskou EDF (51%), italský ENEL (33%) a německý RWE (16%).

³ Pozice Německa jako jaderné mocnosti byla po druhé světové válce samozřejmě nemyslitelná. SRN přesto dlouho váhala s podpisem smlouvy NPT (považované jejími odpůrci za „jaderné Versailles“) a na jeho naléhání byla smlouva sjednána na 25 let; smlouvu nakonec v roce 1975 podepsalo s interpretační „válečnou výhradou“ (war reservation) umožňující nabýt tyto zbraně v případě globálního konfliktu (Deiseroth 1996: 9–10). Na „prodlužovací“ konferenci (viz dále) však již Německo prosazovalo prodloužení smlouvy, ačkoliv údajně část představitelů rezortu obrany, podporovaná *Stiftung Wissen-schaft und Politik* blízkou konzervativním politickým stranám argumentovala tím, že tato situace Německu zabrání získat rovné postavení v budoucnu vzniklé Evropské Unii nukleárními zbraněmi disponující. Konzervativní politici byli později rovněž nakloněni „evropeizaci“ odstrašení (Hibbs 1996).

⁴ Šlo o zprávu Obranného výboru předloženou De Deckerem 19. 5. 1994 (dok. č. 1420) pod názvem „*The Role and Future of Nuclear Weapons*“ (přístupno na www.fas.org).

Další debata o „eurobombě“ byla z francouzské strany opět vyvolána počátkem roku 1995; v témže roce krátce po skončení konference NPT prezident J. Chirac oznámil obnovení francouzských jaderných pokusů⁵, za což byla Francie mnohými státy EU kritizována. Kritiky se zdrželo Německo, což A. Juppé označil za „odpovědný postoj“.

Na každoročním setkání s francouzskými velvyslanci 31. 8. 1995 J. Chirac prohlásil, že Francie by mohla nabídnout francouzské jaderné zbraně k dispozici společné bezpečnostní politice a „ve vhodný čas převzít iniciativu v této oblasti společně s hlavními partnery“. O týden později A. Juppé vyzval Německo k diskuzi o vytvoření systému „dissuasion concertée“ (concerted deterrence)⁶ nezávislém na NATO.

Ministr zahraničí K. Kinkel sice označil návrh za „velmi zajímavý“, později však řekl, že to nemělo znamenat, že by Německo usilovalo o spoluvlastnictví jaderné zbraně (Hibbs 1996). A. Juppé v proslovu pro Institut des hautes études de défense v září 1995 prohlásil, že tato koncepce neznamená ani jednostranné rozšíření jaderného deštříku, ani podíl na rozhodování o použití jaderných zbraní, neboť Francie nechce ani nahradit americké garance, ani oddělit Evropu od USA. Jejím záměrem je vnést do jaderné doktríny Francie kolektivní dimenzi jako její klíčový prvek a nabídnout dialog mezi rovnými partnery v otázkách, které se týkají společné budoucnosti; prvním krokem k evropské doktríně měly být konzultace. Stejně jako za Mitteranda, ani tuto nabídku evropské země příliš nereflektovaly. Situaci specifikoval 22. 2. 1996 Chirac tak, že partnery nemělo být všech 15 členských států, ale „hlavně Německo, Británie a Španělsko jako nám nejbližší...“ (Schmitt 1997, Boniface 1998).

Důvodů, které přivedly Francii k tomuto návrhu, bylo několik – jednak její zájem na podílení se na debatě o úloze jaderných zbraní v Evropě, kdy by nejen vzrostl její význam vůči transatlantické ose, ale její („národní“) jaderné zbraně by získaly větší legitimitu postrádající ji ve srovnání se zbraněmi zapojenými do multilaterálního systému NATO (navíc v období rostoucí delegitimizace jaderných zbraní). Tímto návrhem šlo „omluvit“ i jaderné pokusy, v případě úspěchu by se jaderné zbraně staly i politickým nástrojem, neboť fakticky by zůstala zachována mezivládní kooperace; v dlouhodobé perspektivě pak nelze pominout sdílení nákladů na výzkum a vývoj (Schmitt 1997).

⁵ Při této příležitosti byl poprvé v historii využit článek 34 EUROATOMU, když se Komise nechala Francií informovat o zvláštních opatřeních a připoměla, že smlouva se vztahuje i na vojenské pokusy. Francouzská vláda toto akceptovala.

⁶ Anglickým ekvivalentem je „concerted deterrence“; samotný termín však poprvé použil jako jednu z možných vývojových variant evropské politiky odstrašení Jacques Mellick, státní tajemník ministerstva obrany, již v roce 1992.

Otázka „evropského“ odstrašení našla odraz i v akademických kruzích, debatujících o potřebných změnách ve společné zahraniční politice a institucionální struktuře. Maury např. popsal dvě koncepce „evropeizace“ jaderných zbraní, které obstojí jednak samostatně, jednak jako navazující vývojové fáze integrace. První z nich, zahrnující všechny členské státy Unie pod jaderný deštřík francouzských a britských jaderných zbraní, označil jako „enlarged deterrence“, faktické rozhodnutí o použití zbraní po eventuální konzultaci členských států by zde náleželo jejich vlastníkům.

Tato doktrína by však znamenala, že se Francie s Británií shodnou na „životních“ zájmech obou zemí i evropských partnerů a navíc na sebe převezmou riziko, že jako držitelé zbraní sloužících k odstrašení budou eventuálně napadeni jako první. V další fázi (koncepti) by použití těchto zbraní již záviselo na rozhodnutí nadnárodní evropské struktury, což si však opět vyžaduje splnění alespoň minimálních podmínek: souhlas s transferem zbraní a příslušných technologií do dispozice Unie, vytvoření efektivní rozhodovací struktury a strategický konsenzus mezi členskými státy (Maury 1996: 286–291).

Jiný postup, nevyžadující vytvoření nadnárodní struktury, nabídl např. B. Tertrais, který rozlišil čtyři modely, lépe však opět postupně fáze vývoje⁷:

V první fázi (mutualized deterrence) by se státy zavázaly k vzájemné obraně, ve které by byla explicitně obsažena i jaderná dimenze. V rámci Unie by vznikl konzultativní výbor členských států projednávající politické otázky související s deterencí. Jaderné síly Francie a Británie by velmi úzce spolupracovaly.

V další fázi (common deterrence) by byl vytvořen evropský plánovací a konzultační výbor, jaderné síly by oficiálně ještě zůstaly pod národní kontrolou, jejich praktická kooperace by však byla již tak úzká, že by rozhodnutí o použití jaderných zbraní nešlo učinit jinak než společně. V této fázi by také účastníci již sdíleli finanční náklady, riziko a odpovědnost za jaderné zbraně, které mohly být jednotlivě umístěny i na spojenecké nosiče.

Ve třetí fázi (joint deterrence) by sice Francie s Británií formálně rozhodovaly o použití zbraní, zbývající státy by však měly právo veta. Spojily by se ponorkové flotily, byly by vytvořeny společné posádky a plány. Společně by byly vyvíjeny i nové zbraně a technologie. Konečně v závěrečné fázi (single deterrence) by federální evropská struktura disponovala čistě evropským odstrašovací potenciálem s nadnárodním velením i výzkumnými a výrobními kapacitami.

V dohledné době je ovšem vytvoření společných jaderných sil nepravděpodobné, stejně jako vznik konzistentního evropského odstrašení. Řada evropských politiků i velká část veřejnosti si nepřeje změnit EU v jadernou

⁷ Citováno dle (Schmitt 1997)

mocnost, o čemž svědčily argumenty některých odpůrců tzv. Evropské ústavy (Oberansmayr 2005: 38–40) anebo negativní reakce na hrozbu francouzského prezidenta Chiraca z počátku roku 2006 o použití francouzských jaderných zbraní proti teroristickým státům (se zjevným zaměřením na Írán). Někteří lidé dokonce považují francouzské a britské jaderné zbraně za brzdu společné zahraniční a bezpečnostní politiky⁸. Spíše než vytváření jaderných sil EU je podporována politika proti proliferaci ZHN.

6.2 Vznik evropské neproliferační politiky

Z hlediska historického lze těžko hovořit o existenci politiky proti proliferaci ZHN minimálně do 70. let 20. století, kdy po sjednání smlouvy o nešíření jaderných zbraní provedla svůj jaderný pokus Indie, nečlenský stát NPT. Tato událost způsobila obrát ve vnímání problematiky jaderné proliferace u některých států Evropského společenství, které se doposud zabývaly především ochranou a rozvojem vlastního jaderného průmyslu či potenciálu (např. Francie). Roku 1957 bylo založeno nadnárodní Evropské společenství atomové energie (EUROATOM), které mělo napomáhat dalšímu rozvoji civilního využití atomové energie (aspekt neproliferace zde nebyl explicitně vyjádřen) a provádět inspekce týkající se mírového využívání jaderné energie, členské státy – každý stát z důvodů sobě vlastních – jej však fakticky nepodporovaly. Společenství Euroatomu se nestalo centrálním dodavatelem surovin pro civilní jaderný výzkum, neboť státy trvaly na zachování svých dosavadních bilaterálních vztahů s dodavateli; role Komise, která měla být dle smlouvy vlastníkem štěpného materiálu, byla marginální. Sauer k charakteristice postoje evropských států, alespoň k jaderné problematice a neproliferaci poznamenává, že státy primárně ochraňovaly vlastní jaderné programy. Přestože již existovala politická platforma v podobě Evropské politické spolupráce, uskutečnila se první konzultace na téma zabránění proliferaci (jaderných zbraní) až v roce 1981, kdy na základě britsko-holandského návrhu byla v rámci EPS vytvořena zvláštní pracovní skupina zabývající se možným zneužitím civilních technologií. Přístup Evropského společenství byl veskrze „reaktivní“ a nikoliv „pro-aktivní“, reagující na změny americké pozice; ve srovnání s USA však nebyla problematika proliferace vnímána příliš intenzivně, jak dokládá transfer technologií např. mezi Francií, Irákem a Pákistánem, Belgií a Libyí nebo Německem, Argentinou a Brazílií (Sauer 2003: 4–8).

⁸ Např. německý aktivista mírového hnutí Gerd Greune (Greune 2005).

6.3 Rozvoj neproliferační politiky

Aktivita Evropských společenství na poli neproliferace začala růst v 80. letech, kdy nabývala podoby společných postojů či jednání na půdě mezinárodních organizací (embargo vůči JAR v roce 1986, společný postoj k NPT v roce 1990, kdy ještě Francie nebyla smluvní stranou). Další dynamiku této „policy“ dodala válka v Perském Zálivu, kdy byl zjištěn podíl evropských, zvláště německých firem na iráckém programu ZHN. Společenství bylo aktivní, často z německé iniciativy, jak ve vztahu ke Skupině jaderných dodavatelů, MAAE a OSN, tak i „dovnitř“ ustavením kontrolního systému ohledně dual-use technologií v rámci společné obchodní politiky. Aktivita západoevropských firem však měly vliv i na to, že se Společenství začalo více zajímat o zbraně biologické. V roce 1996 přijala Rada společný postoj pro čtvrtou revizní konferenci k BTWC; následovaly další společné postoje zaměřené na přijetí závazného protokolu k této smlouvě, tj. pro vyjednávání s ad hoc skupinou pro sjednání verifikačního protokolu. (Antony 2001:607–608)

Již v roce 1995 zajistilo diplomatické úsilí EU (ulehčené přistoupením Francie) prodloužení smlouvy NPT na neurčito, pro další konference k této smlouvě se pak členské státy rovněž snažily předjednat agendu a sjednotit svá stanoviska – např. společný postoj k podpoře dřívějšího vstupu v platnost smlouvy CTBT, přijatý v dubnu 1999⁹. Stanovisko EU se také odrazilo v praktickém výsledku konference k NPT v roce 2000 – v dokumentu „Třináct praktických kroků“, které měly vést k pokroku v jaderném odzbrojení dle čl. VI. NPT, jejichž praktické dosažení však bylo znemožněno proměnou zahraniční politiky USA. (Denza 2005: 296–297). Evropská Unie reprezentovaná Komisí se připojila ke „Globálnímu partnerství proti šíření zbraní a materiálů hromadného ničení“, vyhlášenému na zasedání hlav států G8 v kanadském Kanasiskiu v červnu 2002, se závazkem vynaložit během deseti let miliardu eur na neproliferaci a odzbrojení¹⁰. V dalších letech se jako jednotliví členové přidaly i některé členské státy EU.

Na základě Maastrichtské smlouvy zahrnující společnou zahraniční a bezpečnostní politiku unie dochází i k vyšší institucionalizaci týkající se proliferace ZHN¹¹.

⁹ K počátkům neproliferační policy Unie v oblasti jaderných zbraní viz Grand 2000.

¹⁰ Ke konkrétním programům financovaným Komisí více na www.sgpproject.org

¹¹ Problémem proliferace ZHN se nyní zabývají především *Výbor pro globální odzbrojení a kontrolu zbrojení* (CODUN) řeší otázky týkající se CWC, BTWC, CTBT, malých ručních zbraní a pozemních min; *Výbor pro nešíření* (CONOP) je pověřen otázkami proliferace

Co se týče přístupu k jednotlivým druhům zbraní – zatímco u zbraní biologických a chemických panovala mezi členskými státy shoda na potřebě jejich likvidace a všechny státy signovaly dotčené mezinárodní úmluvy, kvůli jaderným arzenálům Francie a Británie se fakticky dosáhlo pouze opatření pro zabránění jejich dalšího šíření. Británie a Francie jsou dle NPT statutárními jadernými státy a většina zemí je členy NATO, které počítá s jadernými zbraněmi ve svých vojenských doktrínách.¹²

Dle Portelly je prohlubování existujících multilaterálních režimů jedním ze dvou přístupů evropské politiky v tomto období, k čemuž poznamenává, že „přijetí závěrečného dokumentu konsenzem bylo pro Unii důležitější, než dosažení skutečného pokroku“ (Portella 2003:9). Druhým přístupem, charakterickým pro postup Unie, bylo vytváření cílových programů ve vybraných regionech a třetích zemích.

Již roku 1991 byl v pokynech Rady pro uznání nových států východní Evropy a postsovětského prostoru vyjádřen požadavek na „přijetí všech důležitých závazků týkajících se odzbrojení a nešíření jaderných zbraní“, k čemuž jim byla poskytnuta i ekonomická pomoc (Kazachstán, Bělorusko, Ukrajina); v dalších letech pak byly zaujímány společné postoje a strategie k jednotlivým státům (např. Ukrajina 1994, 1999).

Zvláštní zmínky si díky svému objemu zaslouží podpora EU Rusku¹³, kde se Unie angažovala od poloviny 90. let na základě Dohody o partnerství a spolupráci, přičemž evropská pomoc navazovala na iniciativy již započaté v rámci amerického programu CTR¹⁴. Oblast pomoci byla „omezena“ působností prvního pilíře Společenství, programy pod gescí Komise se tedy zaměřily na

---

ZHN a jejich nosičů v rámci SZBP, režimem NPT, zbývajícími neproliferačními a kontrolně vývozními režimy a otázkou asistenčních programů v Rusku. Nejedná se o rozhodovací tělesa, závěry jednání jsou předávány k projednání Radě ministrů.

¹² Dělicí linie mezi členskými státy prochází jednak mezi vlastníky těchto zbraní a státy bez jaderných zbraní. Paul Luis provedl výzkum zjišťující, jak často členské státy Společenství v letech 1979–2000 na půdě Generálního shromáždění hlasovaly odlišně od většiny ostatních zemí EHS (EU) v oblasti bezpečnosti odzbrojení – (v pořadí od „nejloajálnějšího“): Belgie, Lucembursko, Itálie, Německo, Nizozemí, Portugalsko, Finsko (neutrální), Španělsko, Rakousko, Švédsko (oba neutrální), Dánsko, Řecko, V. Británie, Francie, Irsko – hlasující v průměru více než ostatní členové ve prospěch jednotlivých odzbrojovacích rezolucí. Druhou dělicí linií je využívání jaderné energie v civilních zařízeních, v této oblasti proto např. vznikaly spory o rozsah záruk MAAE. Paul Luis: *The voting behavior of the EU member states in the GA of the UN. An indicator for the development of the CFSP*. Paper presented at the ECPR 1, Bordeaux, září 2002; (citováno dle Sauer 2003: 16–18).

¹³ K důvodům více např. Tůma 2004: 32

¹⁴ Cooperative Threat Reduction

oblast bezpečnosti jaderných zařízení a materiálů, kde byla oprávněna jednat na základě smlouvy o EUROATOMU. V oblasti chemických a biologických zbraní pak do rámce prvního pilíře spadá pouze kontrola exportu dual-use technologií a materiálu k výrobě těchto zbraní. Pro financování těchto programů byl využit program TACIS, správou programů bylo pověřeno generální ředitelství vnějších vztahů Komise, implementací EuropeAid Cooperation Office.

V oblastech, kde měla evropská pomoc vojenské konotace, bylo třeba využít rámec druhého pilíře upravujícího Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku Unie (SZBP); zde byly projekty financovány z rozpočtové kapitoly zahraniční a bezpečnostní politiky a jednotlivými státy, jejichž gesci bylo vedení projektů svěřeno.¹⁵ Silnou roli zde však hrála i Komise EU, neboť se podílela na vypracování projektů a sjednávání finančních podmínek s členskými státy.

V rámci tohoto mezpilířového přístupu (cross-pillar approach) je tedy možno rozlišovat projekty financované přímo Komisí, projekty smíšené a projekty přímo financované pouze jednotlivými státy. (Schmitt 2003: 22; Tůma 2004: 168–169). Ve vztahu k Rusku měla tato regionálně cílená pomoc rozměr nejen preventivně-bezpečnostní, ale i enviromentální – zdůrazňovaný nově přistoupišními severskými zeměmi (1995), a tento byl realizován v tzv. Severní dimenzi enviromentálního partnerství, zaměřené na financování enviromentálních projektů na severozápadě země.¹⁶

Z hlediska geografického je nepominutelné členství Euratomu v KEDO (Korean Peninsula Energy Development Organization) – v roce 1997 EU získala křeslo ve výkonném výboru organizace, na jejíž projekty finančně přispívala. Krom toho Unie vedla diplomatická jednání se Severní Koreou. Po odhalení tajného severokorejského programu však byla finanční pomoc přerušena. Na jaderné pokusy Indie a Pákistánu odpověděly státy EU výzvou k podpisu smluv CTBT a NPT (Denza 2005: 292–296). V tomto regionu se však Unie příliš neangažovala. Navíc lze konstatovat, že ve druhé polovině 90. let neproliferační politika Unie ztrácela na své intenzitě, a to především v oblasti jaderných zbraní (Grand 2000: 29).

---

¹⁵ Francii byly svěřeny projekty vztahující se k plutoniu, Velké Británii stavba továrny pro zničení nervově paralytických plynů v Ščuče, Německu stavba továrny pro ničení chemických zbraní v městě Gomyj.

¹⁶ Zde je Komise také pouze jedním z přispěvatelů; např. pro léta 2003–2006 přislíbila investovat 40 milionů euro do projektů souvisejících s použitým palivem z jaderných ponorek. Do financování *enviromentálního partnerství* jsou jinak zapojeny i jednotlivé státy EU, Evropská banka pro obnovu a rozvoj, Evropská investiční banka, Severská investiční banka a Světová banka. Více na www.ndep.org

Podobně jako byla stimulem pro rozvoj evropské politiky proti proliferaci první válka v Zálivu, v následujícím desetiletí podnítily její další vývoj především úsilí EU o pozici globálního aktéra s vlastní zahraniční a bezpečnostní politikou, pokrývající i aspekt proliferace ZHN¹⁷, dále odpověď na aktuální teroristické hrozby po 11. září 2001 a snaha o zlepšení transatlantických vztahů po americkém zásahu v Iráku roku 2003. (Antony 2004:7)

6.4 Evropská strategie proti proliferaci ZHN

Klíčové dokumenty, které konstituovaly boj proti proliferaci ZHN v jednotnou policy byly přijaty během jediného roku. Rada ministrů pověřila 14. 4. 2003 Vysokého zmocněnce pro SZBP vypracováním těchto dokumentů. Dva z nich – Základní principy strategie proti proliferaci ZHN a Akční plán implementace základních principů strategie proti proliferaci ZHN byly přijaty Všeobecnou Radou již 16. června 2003. Následný summit Evropské Rady v Soluni (19.–20. června) schválil Deklaraci o nešíření ZHN.

Základní principy pojmají ZHN¹⁸ jako „hrozbu mezinárodnímu míru a bezpečnosti na mezinárodní úrovni“, neboť se liší od jiných zbraní nejen svým ničivým potenciálem, ale představují i „nebezpečí pro stabilitu mezinárodního systému“ (bod 1). Získání těchto zbraní teroristy pak představuje vůči předchozímu „dodatečnou hrozbu“, která však může mít „nekontrolovatelné důsledky“ (bod 2). Principy staví jako „první linii obrany“ preventivní politická a diplomatická opatření na bázi stávajících multilaterálních smluvních režimů a mezinárodních organizací (MAAE, CWC...), následované donucovacími mechanismy podle mezinárodního práva a kapitoly VII Charty OSN – s centrální rolí Rady bezpečnosti¹⁹ (bod 4).

¹⁷ Neproliferace ZHN byla zahrnuta např. v prioritách švédského předsednictví (2001) v rámci prevence konfliktů.

¹⁸ Konkrétně zbraně nukleární, chemické, biologické, a balistické rakety.

¹⁹ Zde je, přes zdání opaku, nutno zmínit „právní posun“ k vyšší ostražitosti Unie. Tyto dokumenty – tj. *Základní principy* a následná *Deklarace* se odvolávají přímo na Chartu OSN, zatímco doposud přijímané dokumenty, např. Maastrichtská smlouva či dokumenty ustavující Evropské síly rychlé reakce se odvolávaly na *principy* Charty OSN. Posledně zmiňované umožňují značně širší interpretaci a případný zásah by tak nebyl podmíněn (dle výkladu těchto smluv) mandátem RB OSN. A naopak, pokud Základní principy hovoří o *centrální roli* RB OSN, je možno dovodit, že nepůjde o postavení čistě monopolní. Charta OSN hovoří o „primární kompetenci“ RB (více viz Portella 2003: 26–28); odvolání přímo na Chartu bylo přejato i do finální *Strategie EU proti proliferaci ZHN* (bod 29).

První charakteristikou Principů je důraz na tzv. efektivní multilateralismus, tj. stávající multilaterální režimy, u nichž je však zdůrazněna nutnost posílení verifikačních mechanismů a jejich univerzalizace, přičemž výsledná politika má „posílit respekt k těmto režimům“, což implikuje i posílení Rady Bezpečnosti, která má být „poslední instancí“ co se týče odpovědnosti za porušení. V „klíčových elementech“ formulovaných v závěru dokumentu je zmíněn důraz na „efektivní aplikaci“ mezinárodních závazků na národní úrovni, posílení kontroly exportu se zohledněním aspektu neproliferace ve vztazích ke třetím zemím a asistenčních programech (body 5, 6, 7).

Druhou charakteristikou je regionální přístup k bezpečnostním procesům – evropská pozice přikládá zvláštní pozornost řešení těch regionálních problémů, které vedou státy ke snaze o získání ZHN. Má být bráno v potaz, že těmito důvody mohou být „mnohdy reálné a legitimní starosti v bezpečnostní oblasti“ v daném regionu, což však držení těchto zbraní nijak neospravedlňuje. Jde o postoj vyjádřený již v konceptu Komise pro prevenci konfliktů z dubna 2001, který vyžadoval určení kořenů konfliktu a jejich řešení skrze regionální instituce. Jako nástroj jsou v Principech zmíněny pozitivní i negativní bezpečnostní záruky (body 8, 9, 10). S ohledem na geostrategickou bezpečnost pak má Evropa zvláštní pozornost věnovat oblasti Středomoří (bod 11).

Závěrem je konstatováno, že vše výše uvedené má být „úzce koordinováno s USA“, bylo vymezeno deset klíčových elementů (bod 13) konkretizovaných v Akčním plánu pro využití základních principů strategie EU proti ZHN.

Opatření akčního plánu lze dělit do tří skupin dle jejich destinátáře²⁰, kterým mohou být:

- 1) Členské státy a orgány EU – rozvíjení „interních mechanismů“ v oblasti neproliferace směrem k vyšší koherenci politiky – např. posílení politiky kontroly exportu, kde se chce Unie stát „předním koordinačním aktérem“, zavedení všestranné doložky, aktualizace seznamu zboží dvojího užití, vznik Centra monitoringu nešíření a odzbrojení ZHN při Sekretariátu Rady asociovaného s Komisí; zlepšení výměny informací o povoleních, zamítnutých žádostech a koncovém uživateli; pravidelné hodnocení hrozeb ZHN Situačním centrem, vytvoření zvláštní rozpočtové kapitoly pro otázky proliferace, společná politika v oblasti kriminalizace jednání souvisejícího s proliferací, konzultace s dotčeným průmyslem na úrovni

²⁰ Jde ve velké míře o opatření, která byla Radou schválena již v Lucemburku 15. 4. 2002 v rámci boje proti terorismu v kontextu proliferace ZHN, odzbrojení a kontroly zbrojení na základě iniciativy ze zvláštního zasedání Rady z 10. 12. 2001.

EU jak ohledně zabezpečení materiálů, tak dopadu opatření omezujících export...

- 2) Multilaterální režimy – jednotný postoj k jejich zefektivnění a posílení, např. urychlenému přijetí Dodatkového protokolu MAAE, navýšení finanční podpory MAAE, podpora inspekci „na výzvu“ v rámci CWC. BTWC zatím přes snahu EU na konferenci v roce 1999 verifikační režim postrádá. Zde se Unie zavázala orientovat na regulaci obchodu s materiály potenciálně zneužitelnými k produkci biologických a toxinových zbraní,²¹ posílení národní legislativy a kontroly dopadající na disponování s patogenními mikroorganismy a toxiny.
- 3) Třetí státy a regiony – vybídnutí těchto zemí k nápodobě opatření aplikovaných členskými státy a zahrnutí neproliferačního aspektu do celkového rámce vztahů s těmito zeměmi na bázi „cukru a biče“, tedy de facto podmiňujícího závazku pro spolupráci. V listopadu 2003 přijala Rada tzv. neproliferační doložku, v níž se státy zavazují „podniknout kroky k plné implementaci všech relevantních mezinárodních neproliferačních nástrojů“ a přijmout „efektivní národní kontrolní mechanismy“ ke kontrole oběhu potenciálně zneužitelných materiálů a technologií.²²

Opatření akčního plánu byla rozdělena na krátkodobá²³ s implementací do konce roku a opatření dlouhodobá; vše výše uvedené bylo v obecnější formě shrnuto v Deklaraci o nešíření ZHN se závazkem k vypracování „koherentní strategie“ do konce roku 2003, pravidelné analýze hrozeb z oblasti proliferace a vytvoření v Akčním plánu zmíněného zvláštního orgánu Rady pro otázky proliferace ZHN.

Deklarace také jmenovala nástroje protiproliferační policy: multilaterální smlouvy a verifikační opatření, mezinárodně koordinovanou národní kontrolu exportu, programy redukce hrozeb na základě kooperace, potlačování nelegálních zprostředkovatelských aktivit, politický a ekonomický nátlak či pobídky a jako poslední možnost donucující opatření v souladu s Chartou OSN.

Výsledným sumarizujícím dokumentem je Evropská strategie proti proliferaci ZHN, přijatá na zasedání Evropské rady v Bruselu ve dnech 12.–13. prosin-

²¹ Více k této problematice viz Quille 2003a.

²² Neproliferační doložka byla doposud zahrnuta do smluv s Tádžikistánem, Sýrií a do dohod s africkými zeměmi při revizi smluv z Cotonou. Obdobu proliferaci doložky byla věnována do akčních plánů „politiky sousedství“ s Ukrajinou, Moldávií, Izraelem, Jordánskem, Marokem a Tuniskem.

²³ Vypracování plánu diplomatických akcí, přijetí „pevného závazku“ k podpoře a posílení multilaterálních smluv a prodloužení protiproliferačních programů (včetně navýšení finanční pomoci) v Rusku.

ce 2003. Na témže zasedání byla definitivně schválena i Evropská bezpečnostní strategie, která označuje proliferaci ZHN za „teoreticky největší hrozbu“.²⁴

Evropská strategie proti proliferaci ZHN není formálně právně závazným dokumentem, neboť nemá podobu známých právních nástrojů SZBP. Strategie je tematicky rozdělena do tří částí. V první z nich je popsána hrozba ZHN a základní charakteristiky proliferace, jádrem druhé kapitoly jsou základní východiska EU při řešení otázky proliferace vycházející ze Základních principů. Tato kapitola se zabývá třemi tematickými okruhy – efektivním multilateralismem jako „úhelným kamenem“ postupu EU, podporou stabilního mezinárodního a regionálního prostředí a spoluprací s „klíčovými partnery“ (USA, Rusko, Japonsko, Kanada). Třetí kapitola pak v jednotlivých sekcích konkretizuje seznam opatření k jednotlivým okruhům druhé kapitoly; navíc zmiňuje závazek k vytvoření Evropského monitoringového centra (při Sekretariátu Rady za asociace s Komisí) ke sledování implementace této strategie a sběru informací ve spolupráci se Situačním centrem. Třetí kapitola je podrobována půlročnímu přezkumu plnění jejích doporučení; v prosincových hodnotících zprávách je rovněž obsažen seznam aktuálních priorit; oblastí protiproliferační politiky je pověřen Stálý představitel pro ZHN, kterým je od října 2003 Annalisa Giannelli.²⁵

Unie poprvé ve své historii přijímá komplexní dokumenty pro oblast proliferace ZHN; jako alternativu k doposud aktivnější politice USA (Vazquez – Muñoz 2004: 4)

Nejvýznamnější rozdíly mezi americkou a evropskou pozicí k protiproliferační politice, literaturou označovanými i jako kontraproliferační koncepce a kooperativní bezpečnostní přístup (Tůma 2004: 18–31), naznačuje následující tabulka:

²⁴ S odkazem na výše uvedenou komparaci a text v poznámce č. 19 pouze uvádíme, že v textu *Evropské bezpečnostní strategie* není nikde explicitně vyloučeno pre-emptivní použití síly, mluví se zde o „dynamické povaze hrozeb“, která „vyžaduje jednat dříve než vypukne krize“, „první linii obrany za hranicemi EU“, vytváření strategické kultury „včasné, rychlé a v případě potřeby i robustní intervence“; celkový kontext však zdůrazňuje roli multilaterálních organizací a mezinárodního práva (Khol 2005: 3–4). Dvojnásobný text strategie byl vyčítán i J. Solanovi, který později zdůraznil, že podpora efektivního multilateralismu je „zakotvena v politickém angažmá“; že „Unie nepodnikne žádnou vojenskou preventivní akci v duchu Strategie USA, nýbrž přijme více kompromisní postoje, aby zabránila situacím, které by mohly vyústit v budoucí konflikty“ (citováno dle Vazquez – Muñoz 2004: 3)

²⁵ Podrobně ohledně obsahu strategie a činnosti na poli neproliferační v posledních dvou letech: Martinů (2005), Denza (2005).

	Strategie Národní bezpečnosti USA 2002	Základní principy strategie EU
Vnímání hrozby	„Nedovolíme, aby nás nejnebezpečnější režimy světa a teroristé ohrozili těmi nejničivějšími zbraněmi. Musíme stanovit nejvyšší prioritu tomu, abychom ochránili USA, naše síly, přátele a spojence před touto již existující a rostoucí hrozbou.“	„Proliferační ZHN, jejich nosičů, stejně jako balistických raket představují hrozbu pro mezinárodní mír a bezpečnost. Tyto zbraně se liší od jiných zbraní nejen svým potenciálem zasáhnout velký počet obětí, ale i tím, že mohou destabilizovat mezinárodní systém.“
Použití síly	„USA se neustále snaží získat podporu mezinárodního společenství, nebudeme však váhat jednat izolovaně, pokud to bude nutné pro výkon našeho práva na sebeobranu. Jednáme přitom preventivně proti teroristům, abychom jim zabránili zasáhnout náš lid a naši zemi. USA nemohou setrvat v reaktivní pozici, kterou zastávaly v minulosti.“	„Proto, abychom mohli čelit novým hrozbám, je nezbytný široký přístup. Preventivní politická a diplomatická opatření ... a jednání skrze mezinárodní organizace ... jsou základem naší činnosti. Kdyby tato opatření zklamala, ... uchýlíme se k donucovacím opatřením dle kapitoly VII Charty OSN a mezinárodního práva, centrální role náleží Radě Bezpečnosti.“
Základní principy	„Naše národní strategie pro vymýcení ZHN má tři hlavní pilíře: kontraproliferační pro zabránění použití ZHN, posílení neproliferační a důsledný záměr jako odpověď na použití ZHN.“	„EU se angažuje v multilateralismu. Bude obhajovat univerzalizaci a implementaci existujících norem na odzbrojení a neproliferační ZHN. Co se týče chemických a biologických zbraní, bude usilovat o mezinárodněprávní všeobecný zákaz.“
Kontrola šíření ZHN	„Jedna z nejobtížnějších výzev, které jsme nuceni čelit, je prevence, odstrašení a obrana proti získání a užití těchto zbraní teroristickými skupinami. Obzvláště nebezpečné a plně si zasluhující naši pozornost jsou současné i budoucí vazby mezi těmito skupinami a je podporujícími státy. Všechny prostředky neproliferační musí být využity proti teroristické hrozbě.“	„Nejlepším řešením problému proliferační ZHN je, aby státy necitily potřebu je vlastnit. Pokud to bude možné, budeme hledat politická řešení těchto situací. Čím se tyto státy budou cítit bezpečněji, tím větší je pravděpodobnost, že opustí programy výroby těchto zbraní: postup v odzbrojení může vyvolat příznivou odezvu, stejně jako zbrojní programy mohou vyvolat další kolo zbrojení.“

Zdroj: Vazquez – Muñoz 2004: 9

6.5 „Nové“ priority EU na poli neproliferační ZHN

Spolu s poslední hodnotící zprávou k implementaci strategie (přijata 12. 12. 2005) byl vydán i aktualizovaný seznam priorit EU na poli neproliferační ZHN. V úvodu dokumentu jsou shrnuty hlavní mezinárodní události v této oblasti z let 2004–2005 (přijetí rezoluce RB č. 1540, neúspěch konference NPT 2005, zpráva MAAE o zvýšení objemu nelegálního obchodu s radioaktivními materiály, iránský a severokorejský jaderný program a vývoj balistických raket, atentáty v Madridu a Londýně...). Samotný seznam je rozdělen do dvou kapitol – na priority vyžadující finanční podporu z EU a na ty, které ji nevyžadují. Na zvláštním seznamu jsou aktivity označené za „bezprostředně potřebné“ pro rok 2006. Těmi jsou společné akce²⁶ pro podporu MAAE (ve věci kontroly a ochrany radioaktivních materiálů a asistence pro implementaci Dodatkového protokolu), OPCW, BTWC, CTBTO, fyzickou ochranu biologických laboratoří (zvláště na Ukrajině), ničení chemických zbraní v Rusku a asistence v oblasti kontroly exportu na Ukrajině a v Číně.

Z priorit nezávislých na financování jmenujme diplomatické aktivity k rozšiřování multilaterálního a univerzálního charakteru všech relevantních mezinárodních smluv; urychlená ratifikace (do roku 2007) Smlouvy o fyzické ochraně radioaktivních materiálů členskými státy; posílení režimu BTWC zahrnující ustavení skupiny expertů pro revizní konferenci, aktualizace seznamu expertních laboratoří pro výzkum údajného užití biologických zbraní a další aktivity pro rozvoj verifikačního mechanismu; kriminalizace jednání souvisejícího s exportem, zprostředkováním a pašováním citlivých technologií a materiálů na základě zhodnocení existujících národních sankčních mechanismů se zvláštním důrazem na financování těchto aktivit; úplná implementace doporučení zvláštní skupiny na kontrolu exportu, důraz a sledování zboží i během dopravy a překládky v přístavech (v říjnu 2005 Komise spustila pilotní program databázi odmítnutých žádostí jak z členských států, tak států začleněných do dalších kontrolně vývozních režimů – NSG, Australská skupina, vyhodnocen bude během roku 2006). Ve vztahu ke třetím zemím Unie jedná o zavedení neproliferační doložky do dohody s MERCOSUREM, GCC (Gulf Cooperation Council), smluv s jednotlivými státy jihovýchodní Asie, Balkánu²⁷, případně

²⁶ Společná akce na podporu přípravné komise CTBTO byla přijata 20. 3. 2006 (2006/243/CFSP), společná akce k BTWC 27. 2. 2006 (2006/184/CFSP) a 20. března byla společná pozice k revizní konferenci této smlouvy (2006/242/CFSP), společná akce pro OPCW byla přijata zároveň s hodnotící zprávou ke strategii již 12. 12. 2005 (2005/913/CFSP).

²⁷ Konkrétně se jedná o Thajsko, Singapur, Indonésii, Filipíny, Malajsii, Brunej, Bosnu a Hercegovinu, Srbsko a Černou Horu, FYROM. Pasáž týkající se neproliferační ZHN by

s Čínou, a dále rozvíjení dialogu s Indií, Pákistánem²⁸ a Regionálním fórem ASEANU.

Priority vyžadující dodatečné financování ze strany Unie dopadají z větší části na tytéž tematické okruhy jako jsou ty uvedené výše. V oblasti podpory multilaterálních odzbrojovacích režimů jde o podporu konferencí a workshopů pořádaných příslušnými organizacemi, které mají v gesci jednotlivé smluvní režimy (MAAE, OPCW, prozatímní technický sekretariát CTBTO, agentury OSN...), asistence při úpravě národní legislativy pro splnění závazků z těchto smluv a společné akce EU k těmto smlouvám. V oblasti zabezpečení radioaktivního materiálu by se doposud preferované regiony (Balkán, střední Asie, Kavkaz a Středomoří / oblast Blízkého Východu) měly rozšířit o subsaharskou Afriku. Skrze prodlouženou společnou akci MAAE by měli být trénováni experti a budována příslušná legislativní, administrativní a technická infrastruktura pro splnění mezinárodních standardů kladených na ochranu těchto materiálů; Unie má zájem na brzkém spuštění společné akce z listopadu 2004 na fyzickou ochranu radioaktivních materiálů v Rusku, jejíž projekty doposud nebyly započaty kvůli zpoždění na ruské straně. V oblasti ničení ZHN se Unie zaměří na ničení chemických zbraní v Albánii a Rusku. Asistence v oblasti zlepšení kontroly exportu bude směřovat ke státům (taktéž skrze „politiku sousedství“) Balkánu, Východní Evropy, Středního Východu a Severní Afriky. Unie taktéž vyškolí čínské celní úředníky a v Rusku pokračují projekty programu TACIS. V seznamu priorit je zmíněno vytvoření speciálního programu pro vědce zabývající se dříve vývojem ZHN, to se však netýká výzkumníků z Ruska a Ukrajiny.²⁹ Unie také nerezignovala na úsilí o vytvoření oblasti bez

měla být zahrnuta i v Akčních plánech „politiky sousedství“ s Arménií, Gruzii, Ázerbajdžánem a Egyptem.

²⁸ Ve vztahu s Indií se má navázat na summit Indie-EU ze září 2005, který zahrnul i aspekt neproliferace. Cílem EU je přistoupení Indie k NPT, CTBT, Haagskému protokolu (HCoc) a rozvoj národní kontroly radioaktivního materiálu, jakož i plné začlenění Indie do systému záruk MAAE. Aktivity Unie však nemají být žádným způsobem interpretovány jako faktické uznání jaderného „statusu“ Indie. Podobná politika bude vyvíjena i vůči Pákistánu, avšak s větším důrazem na kontrolu vývozu, moratorium na produkci štěpného materiálu a vyjednávání o Smlouvě o zákazu výroby štěpných materiálů (FMTC). Financované projekty se u obou zemí zaměří na kontrolu exportu, s ohledem na technickou vyspělost bude Indie více než u Pákistánu akcentován režim „dual-use“ technologií.

²⁹ Skrze digram TACIS Unie spolufinancuje Mezinárodní vědecké a technické středisko v Moskvě a Vědecké a technologické středisko v Kyjevě. Na této bázi by však tento mechanismus být postaven neměl, spíše se uvažuje o přímém zapojení vědců v evropských podnicích a projektech.

ZHN na Středním Východě, další aktivity chce rozvíjet na bázi „Barcelonského procesu“ a politiky sousedství.

6.6 Závěr

Přijetí Strategie EU proti proliferaci ZHN mělo samozřejmě vliv na rychlost implementace jednotlivých opatření v ní přijatých (zvláště kontrolně exportních opatření), nelze ji však rozhodně považovat za revoluční „bod zlomu“, který by dal evropské policy neproliferace novou kvalitu (s výjimkou institucionálních opatření a pravidelných revizních zpráv). Strategie i celková policy jsou spíše sumarizujícím souhrnem jednotlivých principů a praktických opatření, která byla ve většině případů přijímána či zvažována sama o sobě v dalších politikách unie; rozšiřování regionálního dosahu evropské policy (rozvoj vztahů s Indií a Pákistánem v otázce ZHN) odpovídá globálním ambicím EU, jehož je oblast neproliferace pouze dílčí součástí. Strategie byla navíc přijata v důsledku mezinárodních událostí ovlivněných samostatným americkým postupem v Iráku, stále tedy trvá „následně reaktivní“, a nikoli preventivní charakter formulace policy. Preventivní aspekt je však přítomen v regionálním přístupu, který je rozvíjen více než v koncepci americké. Na úspěchu regionálního angažmá však závisí úspěch efektivního multilateralismu.

Dosažení vytyčených cílů bude navíc záviset na koordinaci s USA, neboť přestože Unie vykazuje velkou zručnost při využívání politických a ekonomických nástrojů, v otázce efektivního použití síly nevyjadřuje Strategie dostatek potřebné vůle k efektivnímu odrazení. Samostatnou kapitolou pak je dosažení konsenzu uvnitř Unie – kdy stále platí, co již bylo řečeno výše; existuje sice shoda na neproliferaci všech typů ZHN, v otázce odzbrojení však kategorie jaderných zbraní vytváří nepřekonatelnou překážku (zvláště, když se objevují i úvahy o vzniku jaderných sil EU), kdy přes všechna odvolání se na plnění mezinárodních závazků není tato problematika v hlavních dokumentech policy ani zmíněna.

Bibliografie

Prameny

Akční plán pro implementaci Základních principů strategie proti proliferaci ZHN

(<http://register.consilium.eu.int/pdf/en/03/st10/st10354-re01en03.pdf>).

Deklarace o nešíření ZHN (<http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/st11638en03WMD.pdf>).

- Evropská bezpečnostní strategie (<http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>).
- Neproliфераční doložka (<http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/st14997.en03.pdf>).
- Strategie EU proti proliferaci ZHN (<http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/st15708.en03.pdf>).
- Základní principy strategie EU proti proliferaci ZHN (<http://register.consilium.eu.int/pdf/en/03/st10/st10352en03.pdf>).
- Zpráva o implementaci III. kapitoly Strategie EU proti proliferaci ZHN – červen 2004 (<http://register.consilium.eu.int/pdf/en/04/st10/st10448.en04.pdf>).
- Zpráva o implementaci III. kapitoly Strategie EU proti proliferaci ZHN se seznamem priorit – prosinec 2004 (<http://register.consilium.eu.int/pdf/en/04/st15/st15246.en04.pdf>).
- Zpráva o implementaci III. kapitoly Strategie EU proti proliferaci ZHN – červen 2005 (<http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/st09898.en05.pdf>).
- Zpráva o implementaci III. kapitoly Strategie EU proti proliferaci ZHN se seznamem priorit – prosinec 2005 (<http://register.consilium.eu.int/pdf/en/06/st05/st05279.en06.pdf>).

Odborná literatura

- Antony, I.: *The Role of the EU in International Non-proliferation and Disarmement Assistance*, Occasional paper, No. 44, October 2004 (http://www.gcsp.ch/e/publications/Security_Challenges/WMD/Occ_Papers/44-Anthony.pdf).
- Antony, I.: *European Union approaches to arms control, non-proliferation and disarmement*, 2001, (<http://www.sipri.org/contents/expcon/08C.pdf>).
- Bonoface, P.: *French nuclear weapons policy after the cold war*, Juillet 1998 (on-line text: <http://www.iris-france.org/pagefr.php3?fichier=fr/pages/regiontribunes/nucleaire>).
- Butcher, M.: *Will the Common Foreign and Security policy of the European Union lead to the Eurobomb*, (on-line text: <http://www10.antenna.nl/wise/index.html?http://www10.antenna.nl/wise/beyondbomb/4-3.html>).
- Deiserot, D.: *Germany's NPT Obligation Not Under Condition of War*, INESAP – Information Bulletin, No.8, February 1996 (http://www.inesap.org/pdf/INESAP_Bulletin08.pdf).
- Denza, E.: *Non-proliferation of Nuclear Weapons: The European Union and Iran*, *European Foreign Affairs Review*, 2005, No. 10, p. 289–311.
- Greune, G. (2005): *Französische und britische Atomwaffen verhindern eine gemeinsame europäische Außen- und Sicherheitspolitik*. Friedensforum, Nr. 1, (<http://www.friedenskooperative.de/ff/ff05/1-68.htm>).
- Grand, C.: *The European Union nad the non-proliferation of nuclear weapons*, Chailot Paper, No. 37, January 2000 (<http://www.iss-eu.org/chailot/chai37e.pdf>).
- Hibbs, M.: *Tomorrow, a Eurobomb?*, *Bulletin of the Atomic Scientists*, Jan/Feb 1996, Vol. 52, Issue 1, (on-line text, databáze Academic Search Premier).
- Khol. R. a kol.: *Koncept preemptivní sebeobrany v kontextu boje proti terorismu po 11. září 2001*, závěrečný výstup grantového projektu MZV RM 01/03/05, Ústav

- mezinárodních vztahů Praha. (<http://www.iir.cz/upload/VystupyGrantu/VystupGrantuMZVKhol2005.pdf>).
- Lindstrom, G. – Schmitt, B, (eds.): *Fighting proliferation — European perspectives*, European Institute for Security Studies, December 2003 (<http://www.iss-eu.org/chailot/chai66e.pdf>).
- Martinů, J.: *Současná non-proliferační politika EU na poli zbraní hromadného ničení*, in *Bezpečnostní (ne)stabilita*, sborník z konference, Klub mladých Evropanů, 2005.
- Maurry, J.-P.: *La construction européenne, la sécurité et la défense*, Preses universitaires de France, Paris, juillet 1996
- Meier, O. – Quille, G.: *Testing Time for Europe's Nonproliferation Strategy*, May 2005 (http://www.armscontrol.org/act/2005_05/Oliver_Quille.asp?print).
- Müller, H.: *Terrorism, proliferation: a European threat assessment*, European Institute for Security Studies, March 2003 (<http://www.iss-eu.org/chailot/chai58e.pdf>).
- Müller-Wille, B.: *For our eyes only? Shaping an intelligence community within the EU*, Occasional Paper, January 2004 (<http://www.iss-eu.org/occasion/occ50.pdf>).
- Oberansmayr, G. (2005): *Auf dem Weg zur Atomaren Supermacht*. In *EU – Verfassung. Europa der Konzerne und Generäle? Die EU-Verfassung aus der Sicht von Friedens-, Anti-Atom und globalisierungskritischer Bewegung*. Linz: Friedensswerkschaft Linz, pp. 38–40.
- Portela, C.: *The Role of the EU in the Non-proliferation of Nuclear Weapons: The Way to Thessaloniki and Betone*, PRIF Reports, 2003, No. 65 (<http://www.hsfk.de/downloads/prifrep65.pdf>).
- Portela, C.: *The EU and the NPT: Testing the New European Nonproliferation Strategy*, *Disarmement Diplomacy*, No. 78, July/August 2004.
- Pullinger, S. – Quille, G.: *The European Union: Tackling the Threat from Weapons of Mass Destruction* (<http://www.isis-europe.org/ftp/download/reportwmd1.pdf>).
- Pullinger, S.: *WMD: Matching Budgets to Threats*, No. 27, October 2005 (<http://www.isis-europe.org/>).
- Pullinger, S.: *Nuclear Crisis in Iran*, No.28, February 2006, (<http://www.isis-europe.org/>).
- Quille, G.: *A European response to WMD: prevention or pre-emption*, *European Security Review*, No.18, July 2003 (<http://www.isis-europe.org/>).
- Quille, G.: *EU Member States pledge 5 Billion Euros to Tackle WMD Proliferation*, No.20, December 2003 (<http://www.isis-europe.org/>).
- Quille, G.: *The EU Strategy against the proliferation of WMD: past, present and future*, No. 25, March 2005 (<http://www.isis-europe.org/>).
- Sauer, T.: „How common“ is European nuclear non-proliferation policy? Paper presented at the Joint Session of Workshops of the European Consortium for Political Research, Edinburgh, April 2003 (<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/edinburgh/ws12/Tom%20Sauer.pdf>).
- Sauer, T.: *The „Americanization“ of EU Nuclear Non-proliferation Policy*, *Defense & Security Analysis*, Vol. 20, No. 2, pp. 113–131, June 2004.
- Schmitt, B.: *L'Europe et la dissuasion nucleaire*, Occasional Paper 3, October 1997, (on-line text: <http://www.iss-eu.org/>)